

การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว
The Study of the Behavior Held by the Buddhist Sunday School of
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Students' Parents in Applying
the Buddhadhamma to the Family Affairs

นางมานิตา สุขสำราญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

(ISBN974-364-395-8)

การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

นางมานิตา สุขสำราญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Study of the Behavior Held by the Buddhist Sunday School of
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Students' Parents in Applying
the Buddhadhamma to the Family Affairs

Mrs Manita Suksamran

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ)

.....กรรมการ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)

.....กรรมการ

(พล.ต.ดร.วีระ วงศ์สรรค์)

.....กรรมการ

(ดร.อำนาจ บัวศิริ)

.....กรรมการ

(นายรังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ

ประธานกรรมการ

พล.ต.ดร.วีระ วงศ์สรรค์

กรรมการ

นายรังษี สุทนต์

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรม มาปฏิบัติภายในครอบครัว

ผู้วิจัย : นางมานิตา สุขสำราญ

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ :

พระมหาสมจินต์ สุมมาปญฺโญ ผศ. ดร. ป.ธ.๘, Ph D. (Buddhist Studies)

พล.ต. ดร.วีระ วงศ์สรรค์ B.Sc.,B.A.,M.A.,Ed.D. (Reserch)

นายรังษี สุทนธ์ ป.ธ.๘, พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๘ ธันวาคม ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัว จากคัมภีร์พระพุทธศาสนาและพฤติกรรมของผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

จึงได้ดำเนินการวิจัย โดยวิธีวิเคราะห์เอกสารจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา (Documentary Analysis) และวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากร ที่เป็นผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๓๕๐ คน วิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การจัดลำดับที่ ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

ตอนที่ ๑ หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ หลักสมชิวิธรรม ๔, หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักกุลจิรัฎฐิติธรรม ๔ หลักสังกหัตถุ ๔ และหลักทิส ๖

ตอนที่ ๒ พฤติกรรมของผู้ปกครองในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ เพื่อครอบครัวของผู้ปกครอง นักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากการศึกษาในตอนนี้พบว่า มีการปฏิบัติตนและอบรมสั่งสอนบุตร ตามหลักสมชิวิธรรม ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักกุลจิรัฎฐิติธรรม ๔ หลักสังกหัตถุ ๔ และหลักทิส ๖ อยู่ในระดับ

มาก

ในทุกเรื่อง

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะปัญหาของครอบครัวบุตรธิดาและสามีภรรยาพบว่า ปัญหาที่มีมากที่สุดได้แก่ ครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย บุตรธิดาใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย สำหรับปัญหาของสามีภรรยาที่มีมากที่สุดได้แก่ เรื่อง การอบรมสั่งสอนบุตร โดยบุตรได้แสดงความรำคาญ หงุดหงิด คือร้อน ในเรื่องนี้บิดามารดาควรหาเวลาให้ความอบอุ่นกับบุตร และอบรมสั่งสอนให้บุตรได้รู้จักโทษภัยของสังคมนอกจากนี้ บิดามารดาควรปรับตัวให้เข้ากับพฤติกรรมของบุตรที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น ต้องมีความอดทนและทำความเข้าใจในพฤติกรรมของบุตร โดยพยายามประคับประคองให้ผ่านพ้นวัยนี้ไปด้วยดี

ตอนที่ ๓ แนวทางการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว โดยการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จะสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว โดยปรับให้มีทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความคิดเห็นตรงกันยอมรับซึ่งกันและกันไม่ขัดแย้งกัน เมื่อทำได้ดังนี้สมาชิกในครอบครัวจะมีความปรารถนาดี ให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน การปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมและการดำรงชีวิต ดังนั้นการปรับตนให้รู้จักความจำเป็นในเรื่อง การใช้จ่ายทรัพย์ การรู้จักเก็บออม การรู้จักหา เพื่อการใช้จ่ายที่ถูกต้อง จะเป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีสำหรับสมาชิกในครอบครัว

อนึ่งการแบ่งเวลาเพื่อให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว และเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิก ได้แสดงความรู้สึที่ดีต่อกัน นอกจากนี้การพูดถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน จะสามารถประสานมิตรไมตรีต่อกันและการรู้จักหน้าที่ของตนจะช่วยลดปัญหาต่างๆ ได้

พระพุทธศาสนาถือว่าหลักพุทธธรรมเป็นหลักของการปฏิบัติความดีต่อกัน สมาชิกในครอบครัว ควรนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างสันติสุขให้แก่สมาชิกในครอบครัว

Thesis Title : The Study of the Behavior Held by the Buddhist Sunday School of Mahachulalongkornrajavidyalaya University Students' Parents in Applying the Buddhadhamma to the Family Affairs

Researcher : Mrs Manita Suksamran

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee :

Assist. Prof. Dr. Phramaha Somjin Sammapanno ;

Pali 9. Ph. D.(Buddhist Studies)

Gen. Dr. Weera Wongsan ;

B.Sc.,B.A.,M.A.,Ed.D (Reserch)

Mr. Rangsi Suthon ;

Pali 9. M. A.(Buddhist Studies)

Date of Graduatrd : December 28, 2005

Abstract

The aim of this research is to study the Principles of the Dhamma concerning the family from the Buddhist Scripture and the behavior held by the Buddhist Sunday School of Mahachulalongkornrajavidyalaya University Student's parents in applying the principles of the Dhamma to the family affairs, in accordance with the way how the principles of the Dhamma can be applied to the family life.

The researcher carried out the research work by documentary analysis concerning the contents of the doctrines in building up the family stability and by a survey research with the questionnaires in collecting the data from the Buddhist Sunday School of Mahachulalongkornrajavidyalaya University Student's parents of 390 in number, analyzing the data by finding out the frequency, percentage, mean, standardized deviation and order rand number.

The result of the research can be concluded as follows:-

Section 1 : The Principles of the Buddhist Doctrines which help one to build up the family affairs can be summarised into 4 types, they are, SamaJividdhammas, 4 Brahnavihara Dhammas, 4 Gharavasa Dhamma, 4 Kulaciratthi Dhamma, 4 Sanggahavatthu Dhamma, and 6 Principles of Directions.

Section 2 : The the Buddhist Sunday School of Mahachulalongkornrajavidyalaya University students, parents, behaviour in applying with the principles of the Dhamma for the families is being searched out that there appears at the move level the self conduct and the way of training the children according to the above mentioned groups of the Dhammas. Anyhow, when considering the problems of the family, it is found that the most occurring problems are; family earns little income, the children in the family spend money without limitation. The problem faced by the wife and husband is how to train their children. It is generally found that the children are stubborn, not paying attention to what their parents teach. At the same time, the parents should spare their time to make them comfortable and pleased with them, train and teach them to know the wrong and the dangerous things in society. In addition, the parents should adopt themselves to their children's behavior at their young time. The parents should be patient and try to understand their children's behavior in order to let them go through their ages with no obstacles.

Section 3 : Deals with the way how to apply the Principles of Dhamma to the family stability and how to behave themselves according to the Buddhist Teaching which leads better understanding in the family. This can be done by adjusting and creating the better viewpoints among themselves, from which they will not be against one another. After having behaved in this way, all the members in the family will have good wishes among them and will also be generous among themselves. This way of correcting mistakes as already mentioned is very important for living together in society and leading each and every body's life.

So, the adjustment of oneself in the way of expense, saving and paying properly will be the way of building up the good habits among the members of the family. Besides, to set up some time for carrying out the activities together among the members of the society is necessary for the family, because it will give a chance to the members for expressing their good and beneficial ideas. Moreover, to say some sweet and polite words will cohere the friendship among the members of the society, and to know one's own duty will help release many problems.

Buddhism regards that the principles of the Dhamma is the principles for behaving well to one another. The members of the family can apply the said principles to their ways of leading lives for the stability of their families.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นผลงานชิ้นแรกที่มีความสำคัญที่สุดของผู้วิจัย เป็นความภาคภูมิใจมาก ตลอดระยะเวลาที่ได้เข้ารับการศึกษาหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำให้มีความรู้ในงานวิชาการทางพุทธศาสนาเปิดกว้างให้ผู้ที่ต้องการศึกษาได้ศึกษาอย่างอิสระและสามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจงานวิชาการทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับการอนุเคราะห์ช่วยเหลือจาก พระมหา สมจินต์ สมมาปญฺโญ ดร. ผศ. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พันเอก (พิเศษ) ดร. วีระ วงศ์สรรค์ อาจารย์พิเศษบัณฑิตวิทยาลัย ประจำวิชาวิธีดำเนินการวิจัย อาจารย์รังษิ สุทนต์ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ที่ได้ให้ความดูแลเอาใจใส่ให้คำแนะนำชี้แนวทาง ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระเทพปริยัติสุธี รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ท่านได้เมตตาให้คำปรึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพระไตรปิฎก ในการเขียนวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณ พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ ที่ท่านได้เมตตาแนะนำการค้นคว้าข้อมูลด้านหลักพุทธธรรม ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนุตเสโน อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ อาจารย์กฤต ศรียะอาจ อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ ดร. ประมุข สารพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านงานวิจัย ที่ท่านได้เมตตาตรวจสอบเอกสารในการวิจัย ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ตลอดจนผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยเป็นอย่างดีและขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีความเกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หากมิได้เอื้อนาม

ขอขอบคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการให้โอกาสเข้ามาศึกษาวิชาการทางพุทธศาสนา ตลอดจนกัลยาณมิตรเพื่อนร่วมสาขาวิชาพุทธศาสนมหาบัณฑิตของคฤหัสถ์ รุ่นที่ ๕ ที่เอื้อเพื่อข้อมูลสำหรับนำมาประกอบในการวิจัยเป็นอย่างดี

ด้วยอานิสงส์ของการเพียรพยายามศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศให้บิดามารดาด้วยความเคารพเพื่อแทนคุณที่ให้กำเนิดชีวิตแก่ลูกและขอตั้งจิตอธิษฐานส่งความปรารถนาดีต่อผู้ที่ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ให้บังเกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถ นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมต่อไป

มานิดา สุขสำราญ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ คำนิยามของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๗ ขอบเขตในการวิจัย	๗
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑. หลักสมชีวิธรรม ๔	๑๐
๒.๒. หลักพรหมวิหาร ๔	๑๘
๒.๓. หลักฆราวาสธรรม ๔	๒๔
๒.๔. หลักกุกุจฉิวัฏฐิติธรรม ๔	๓๔
๒.๕. หลักสังคหวัตถุ ๔	๓๕
๒.๖. หลักทศ ๖	๓๖
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๒

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๗
๓.๑ ประชากร	๖๗
๓.๒ กลุ่มตัวอย่าง	๖๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๖๘
๓.๔ การหาคุณภาพเครื่องมือ	๖๕
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๕
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้	๗๐
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๑
๔.๑ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัว	๗๑
๔.๒ ศึกษาพฤติกรรมผู้ปกครอง	๗๕
ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๗๘
ตอนที่ ๒ พฤติกรรมการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว	๗๘
ตอนที่ ๓ การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว	๕๑
บทที่ ๕ สรุปและเสนอแนะ	๕๒
๕.๑ สรุปผลงานวิจัย	๕๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๕๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๕๕
บรรณานุกรม	๑๐๓
ภาคผนวก	๑๐๘
แบบสอบถาม	๑๐๘
ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไป	๑๐๕
ตอนที่ ๒ ศึกษาพฤติกรรมผู้ปกครอง	๑๑๐
ตอนที่ ๓ การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ	๑๑๖
กรอบแนวความคิดในการวิจัย	๑๑๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / และหน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) เล่ม ๑๑ ชื่อที่ ๓๑๗ หน้าที่ ๒๕๗

ส่วนคัมภีร์อรรถกถาจะแจ้งที่มา/เล่ม/หน้า เช่น มจกค.(ไทย)๒/๑ หมายถึง คัมภีร์มังคลัตถทีปนี (ภาษาไทย) เล่ม ๒ หน้า ๑

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปรินิพพานสัฏ (ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
สั.สพา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สพายตนวรรค (ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ฉกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)
ขุ.จู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิตเทส (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรต้นปิฎก

วิ.อ. (ไทย)	=	สมันตปาสาทิกา วินัยปิฎกอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
มจ.ค.ล. (ไทย)	=	มังคลัตถทีปนี (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัว ตามความหมายของพระพุทธศาสนา หมายถึง สถาบันที่บุคคลมาอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยมีพันธะทางกายและทางจิตใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางด้านสถานภาพทางสังคมด้วยการมีสถานภาพเป็น บิดา มารดา บุตร เป็นต้น การมีความผูกพัน ทางจิตใจต่อกัน ด้วยการมีอุดมคติและเป้าหมายชีวิตร่วมกัน มีความรักความเอื้ออาทรต่อกันและมีจิตใจที่ประสานปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บนพื้นฐานของหน้าที่และคุณธรรม มีเป้าหมายเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตให้มีความสุขความเจริญและผลิตสมาชิกที่มีคุณภาพผู้สังคม

ความผูกพันระหว่างชายหญิงที่ก่อตัวเป็นความรักต่อกันและกัน โดยอาศัยความใกล้ชิดสนิทสนม เอื้ออาทรต่อกันในปัจจุบันและในอดีตชาติ^๑ ตลอดจนในความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่บุคคลมีความสัมพันธ์ต่อกันตามระบบเครือญาติ ลำดับความสัมพันธ์ทางเครือญาติของบุคคลในตระกูล (ครอบครัว) โดยถือว่าบุคคลต่างๆ นั้นมีความเกี่ยวพันกันในฐานะสมาชิกของครอบครัว ที่มีฐานะเป็นญาติ อันประกอบด้วย บิดามารดา ปู่ย่าตายาย ปู่ทวด ย่าทวด หรือ ตาทวดยายทวด ตนเอง ลูกหลาน และเหลน บุคคลในครอบครัวมีหน้าที่ทางธรรมต่อกัน เช่น การมีความรับผิดชอบในสถานภาพและหน้าที่ของตนเองที่เป็นอยู่^๒ บุคคลมี หิริ โอตต^๓ ปะ เป็นเครื่องคุ้มครอง^๓ จะมีความรับผิดชอบและทำหน้าที่ต่อกันตามสถานภาพ หากบุคคลไม่มีพันธะทางธรรมต่อกันแล้ว การทำหน้าที่หรือการนับถือกัน เป็นมารดาเป็นบิดา เป็นบุตรก็จะไม่มี ก็ไม่ต่างจากสัตว์เดรัจฉาน แต่เนื่องจากบุคคลมีจิตสำนึกทางคุณธรรม จึงมีหน้าที่ต่อกันโดยธรรม

^๑ พ.ช. (ไทย) ๒๗/๑๗๔/๑๑๑.

^๒ วิ.อ. (บาลี) ๒/๕๐๓-๕/๑๖๕-๑๖๖.

^๓ อจ.ทก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๕๕.

หลักธรรมของผู้ครองเรือน เช่น หลักทศ ๖^๔ เป็นการแสดงออกซึ่งฐานะที่เกี่ยวข้องของการมีสัมพันธภาพร่วมกับบุคคลอื่น เป็นหน้าที่ขั้นพื้นฐานของการปฏิบัติตนในสังคม ตั้งแต่สมาชิกในครอบครัวจนกระทั่งถึงหน่วยงานใหญ่เป็นองค์กรทางสังคมอื่นๆ ซึ่งจะต้องถือปฏิบัติ การรู้จักหน้าที่ของพ่อแม่ การรู้จักหน้าที่ของลูก การรู้จักหน้าที่ของสามีภรรยา จะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างถูกต้อง แต่หากสมาชิกในครอบครัวไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง จักนำพาให้เกิดปัญหาทางครอบครัวขึ้นได้^๕

ปัจจุบันปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวมีมากมาย ได้แก่ ปัญหาการไม่มีเวลาให้แก่กัน เป็นสาเหตุให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น ขาดการดูแลเอาใจใส่ในการเลี้ยงดูบุตรธิดา ก่อให้เกิดความขัดแย้ง อันเป็นเหตุของการทะเลาะวิวาท ทำร้ายซึ่งกันและกัน เกิดความรุนแรงภายในครอบครัว ดังที่กล่าวนี้สามารถสรุปได้ว่าครอบครัวตามความหมาย ทางพระพุทธศาสนา หมายถึงสถาบันครอบครัวที่บุคคล มีความผูกพันทางกายและทางจิตใจต่อกัน โดยมีหน้าที่และคุณธรรมเป็นแกนกลางในการดำเนินชีวิตครอบครัว จึงเป็นสถาบันหน่วยย่อยที่สุดของสังคม การดำเนินชีวิตของมนุษย์สถาบันครอบครัว มีคุณสมบัติพิเศษที่แตกต่างจากสถาบันอื่นๆ คือ เป็นสถาบันแรกที่บุคคลได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นครอบครัว จึงมีอิทธิพลต่อบุคคลและได้รับความไว้วางใจจากบุคคลภายในครอบครัวด้วย^๖

แนวทางของพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ที่จะมุ่งเน้น ถึงการพัฒนาทรัพยากรบุคคลอย่างเป็นองค์รวม หมายความว่า พระพุทธศาสนามีได้มุ่งเน้นหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งโดยเฉพาะ แต่พระพุทธศาสนาต้องการให้จริยธรรมเป็นเจตนารมณ์ ของการพัฒนาสังคม โดยมีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนา กล่าวเฉพาะจริยธรรมกลุ่มสมรสนั้นจากการศึกษาจะพบว่ามีความเชื่อมโยงกับหน้าที่สร้างฐานทั้งตัวบุคคล ซึ่งประสงค์ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสร้างฐานของสังคมได้แก่ครอบครัวให้มีเสถียรภาพ และความมีเสถียรภาพของครอบครัวนี้เองที่จะตอบสนองโครงสร้างของสังคมให้มั่นคงและยั่งยืน

^๔ คูรายละเอียดใน ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒ - ๒๑๓

^๕ พระมหาอภิวิชญ์ ธีรบุญโญ, “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘๘.

^๖ รัชนีกร เศรษฐโฐ, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๒๘), หน้า ๑๒๖.

โครงสร้างของสังคมไทยจะพบว่า ๕๕% เป็นชาวพุทธ ลักษณะของตัวเลขดังกล่าว น่าจะบ่งบอกถึงความสันติสุขของครอบครัวที่ใช้วิถีชีวิตแบบพุทธการยึดจริยธรรมคู่สมรสตามหลัก พุทธศาสนาจึงมีความจำเป็นต่อการพัฒนาโครงสร้างครอบครัวไทยเป็นอย่างยิ่ง^๑

พระพุทธานวาทหลักการของการประพฤตินเพื่อความสุขทั้งตนเองและสังคม ของสถาบันครอบครัวตามหลักธรรมการครองเรือน อันจะนำพาให้ครอบครัวมีความสุข ได้แก่ หลักสมชีวิธรรม ๔, พรหมวิหารธรรม ๔, หลักฆราวาสธรรม ๔, หลักกฤตจิรัฏฐิติธรรม ๔, หลักสังกหัตถุ ๔, และหลักทิส ๖ โดยบุคคลอย่างปुरुชนทั่วไปที่ต้องประกอบอาชีพต่างๆ เพื่อการเป็นอยู่ของชีวิตอย่าง มีความสุขในครอบครัว อันประกอบไปด้วย บิดา มารดา บุตร ธิดา พระพุทธศาสนามองว่าการสร้างสันติสุขโดยใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นเครื่องมือ ช่วยในการแก้ปัญหาแก่สังคมในปัจจุบันยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย หลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในทุกด้าน^๒

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักพุทธธรรมสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ไว้ซึ่งเมื่อพุทธศาสนิกชนนำไปประพฤติปฏิบัติ ก็จะประสบความสุขความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ในทางตรงกันข้ามหากไม่ประพฤติปฏิบัติตามก็จะประสบแต่ความทุกข์ ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต^๓ อันเป็นเหตุให้ไม่ประสบผลสำเร็จในการครองเรือน ในการที่ผู้วิจัยเลือกกลุ่ม ผู้ปกครอง ของนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดย มีเหตุปัจจัยมาจาก ผู้วิจัยมีความเชื่อถึงคุณธรรมพื้นฐานของการเป็นพุทธศาสนิกชนของผู้ปกครอง ในการสนับสนุนบุตรหลานให้เข้ามาศึกษาพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันเป็นการ อบรมขั้นพื้นฐาน แต่การทำวิจัยในกลุ่มนี้เพื่อต้องการทราบว่าผู้ปกครองนั้นได้รับความรู้ความเข้าใจ เพียงใด โดยสามารถศึกษาพฤติกรรมในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว เพื่อการ พัฒนาการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

^๑จำเนียร รักษาภักดิ์, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา บัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๔.

^๒ พระบุญแทน ชันศรี, “ศึกษาเปรียบเทียบหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับการครองเรือนในพุทธศาสนา และศาสนาอิสลาม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๕.

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย์ ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

๑.๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวที่อยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีอะไรบ้าง
- ๑.๓.๒. ผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย์ นำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติในครอบครัวอย่างไรและอยู่ในระดับใด

๑.๔. คำนิยามของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวในที่นี้ ได้แก่ หลักสมชิวีธรรม๔, หลักพรหมวิหารธรรม ๔, หลักภราวาสธรรม ๔, หลักกุกุจิริฎฐิติธรรม ๔, หลักสังคหวัตถุธรรม ๔, หลักทิส ๖ พฤติกรรม หมายถึง ลักษณะการกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความดีและความรู้สึก เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า^๕

พุทธธรรม หมายถึง หลักการหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นการค้นหาเหตุผลในเรื่องจริง เพียงการคิดค้นหาเหตุผลในความจริงเพื่อสนองความต้องการทางปัญญา^๖

ครอบครัว หมายถึง ครอบครัวของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เท่านั้น

๑.๕. ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง“การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว”นี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน,(กรุงเทพฯ :อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๖๘.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต), พจนานุกรมฉบับปรับปรุงใหม่, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๑.

พระมหาบุญเพชร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงษ์น้อย)^{๑๑} ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “แนวคิดและขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัว” สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาเห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่บุคคลอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยมีหน้าที่ทางธรรมซึ่งกันและกัน เพื่อตอบสนองความรักของชายหญิงที่ชอบพอกัน จนพัฒนาเป็นความรักแบบสามีภรรยา ที่ต้องมีความรับผิดชอบในครอบครัวมากขึ้น จนจนมีบุตรสืบตระกูล จนเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ โดยอธิบายถึงประเภทของครอบครัวตามลักษณะคุณธรรมมี ๔ ประเภท ชายดีหญิงดี, ชายชั่วหญิงดี, ชายดีหญิงชั่ว, และชายดีหญิงดี ครอบครัวที่ดีตามหลักพุทธศาสนา คือ ครอบครัวที่บิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีของบุตร สามีภรรยามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บุตรมีความกตัญญูกตเวที จะเป็นพื้นฐานสำคัญทำให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่อย่างมีความสุข

จำเนียร รักษาภักดี^{๑๒} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพุทธศาสนา” โดยสรุปได้ว่า จริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพุทธศาสนาเป็นการประยุกต์ตนเองเข้ากับสังคมโดยมีการยอมรับตัวปัญหาสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาของกลุ่มสมรส คือการนำพุทธจริยธรรมมาเป็นแนวทางหรือเป็นปทัสถานในการดำเนินชีวิตของกลุ่มสมรส เพราะประโยชน์จากการนำพุทธจริยธรรมมาประยุกต์จะก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตสมรส ระดับที่เป็นโลกียสุขและระดับที่เป็นโลกุตระสุข การนำหลักจริยธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง จะช่วยให้กลุ่มสมรสปรับตัว ปรับความรู้สึกรับผิดชอบ จิตใจเข้าหากัน โดยมีเมตตา อันจะนำไปสู่ความมั่นคงในชีวิตคู่ได้อย่างมีความสุข อันจะนำไปให้เกิดความสงบสุขแก่ตัวบุคคลและสังคมในชีวิตประจำวัน

บุญประคอง ภาณุรัตน์^{๑๓} ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตคู่” ว่าปัญหาการหย่าร้างเกิดจากความขัดแย้ง (Conflict) ในชีวิตสมรสอันเป็นผลมาจากความล้มเหลว ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันขึ้นร่วมกันระหว่างคู่สมรส เพราะความไม่เข้าใจ

^{๑๑} พระมหาบุญเพชร ปุณฺณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๕.

^{๑๒} จำเนียร รักษาภักดี, “จริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, ๒๕๔๔.

^{๑๓} บุญประคอง ภาณุรัตน์, “ผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส: ศึกษากรณีสตรีที่สมรสแล้วภาคีรัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต*, (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๑.

จึงทำให้เกิดความขัดแย้งในชีวิตสมรสยังเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับบทบาทของทั้งสองฝ่ายที่ไม่สอดคล้องกัน ขาดการปรองดองกัน เกิดความแตกต่างกันในความคาดหวังทางบทบาทของตนเองกับคู่สมรส จากปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรสดังกล่าว ทำให้พบว่า การหย่าร้างของคู่สมรสที่ไม่มีบุตรธิดาด้วยกันนั้นเป็นการเพิ่มปัญหาให้กับสังคมเป็นอย่างมาก เพราะปัญหาของเด็กที่ไว้หว่จากผู้ปกครองเป็นเหตุชักนำให้เด็กแสวงหาทางออกโดยการคบเพื่อน เทียวเตร่ เสพสิ่งเสพติด ตลอดจนเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตกับเด็ก อันเป็นปัญหาของสังคม

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์^{๑๔} ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาครอบครัวว่าสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้ครอบครัวมีลักษณะเป็นที่รองรับเคราะห์กรรมของสังคม เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัวสมาชิกในครอบครัวต่าง ไม่มีเวลาให้แก่กัน ต่างคนต่างดิ้นรนเพื่อสมดุลภายในครอบครัว พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน ลูกต้องเรียนอย่างหนักเพื่อความเท่าเทียมกันการแสวงหาทางการศึกษา ขาดการดูแลให้ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว

พุทธทาสภิกขุ^{๑๕} ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาของครอบครัวในปัจจุบันว่า “ปัจจุบันนี้สถาบันครอบครัว มีค่านิยมตามแบบตะวันตก อิทธิพลที่เข้ามาต่อพ่อแม่ ทำให้ขาดความรับผิดชอบเอาใจใส่ดูแลต่อลูก ไม่มีการแสดงความรักความผูกพัน ไม่มีการถ่ายทอดความรู้สึกความเป็นลูก เป็นพ่อ เป็นแม่กัน ผลเสียจึงตกอยู่กับเด็ก” พระพุทธศาสนามีหลักการในการแก้ปัญหาการหย่าร้างด้วยการวางหลักจริยธรรมที่เป็นทั้งส่วนของ การเลือกสรรคู่ครองที่มีลักษณะที่ตรงกัน การทำหน้าที่ของคู่สมรสอย่างสมบูรณ์ รวมไปถึงการมองเป้าหมายของการครองคู่สมรสอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เข้าถึงความสุขอันสูงสุดคือพระนิพพาน

๑.๖. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงสำรวจ ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑. ศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัว จากคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก อรรถกถาหนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒. ศึกษาเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นตัวอย่าง จากหลักธรรม

^{๑๔} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ครอบครัว: ๓ รอยต่อแห่งศตวรรษในไทย, (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยที่สนั, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๕.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, “เมื่อธรรมคุ้มครองโลก”ใน เมื่อธรรมคุ้มครองโลก, รวบรวมและเรียบเรียงโดย ไพโรจน์ อยู่มนเทียร, (กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์, มปป.), หน้า ๕๑.

ที่ได้ศึกษาค้นคว้าแล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนา วันอาทิตย์และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๑.๗. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็น การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติมาใช้ภายในครอบครัว โดยศึกษาจากหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนา จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและจากการตอบแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิเคราะห์ หลักพุทธธรรม ที่เห็นว่ามีผลสำคัญต่อครอบครัว คือ หลักสมชิวิธรรม ๔, หลักพรหมวิหาร ๔, หลักฆราวาสธรรม ๔, หลักสังกหัตถุ ๔, หลักกุลจิรัฎฐิติธรรม ๔, หลักทศ ๖, และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีขอบเขตรอบคลุมในแง่ศาสนาปรัชญา จิตวิทยา และสังคมวิทยา เป็นการศึกษา และวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดทำความขัดแย้งอันจะทำให้เกิดปัญหาภายในครอบครัวและหาแนวทางแก้ไขตามหลักพุทธวิธีด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยนำมาปฏิบัติใช้เพื่อสร้างความสุขให้แก่ครอบครัวและสามารถนำมาพัฒนาการดำเนินชีวิตครอบครัวให้ได้รับประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

๑.๘. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๘.๑. ทำให้ผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๘.๒. ทำให้ผู้ศึกษาได้มีความรู้พฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว
- ๘.๓. ทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบแนวทางการปฏิบัติหลักพุทธธรรมภายในครอบครัว

บทที่ ๒

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนที่ใช้ชีวิตอย่างปुरुชนทั่วไป เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขภายในครอบครัว อันประกอบไปด้วย บิดา มารดา บุตร ธิดา ซึ่งจะนำไปให้ทุกคนในครอบครัวมีความสุข การนำหลักธรรมมาพัฒนาในทัศนะของพุทธศาสนา มีขั้นตอนเป็นลำดับ โดยมุ่งการเข้าใจหลักการและเป้าหมายสูงสุดอันแท้จริงของชีวิต พระพุทธศาสนาได้วางหลักการครองเรือนอันประกอบด้วย การพัฒนาทางด้านร่างกาย (กายภาวนา) เป็นการรักษาสุขภาพ รักษาอารมณ์ และสติปัญญา การพัฒนาทางพฤติกรรม (ศีลภาวนา) เป็นการพัฒนาจิตใจอันเรียกว่าสมาธิ^๑

พระพุทธศาสนาถือว่าจิตเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกาย วาจา จิต ที่ได้รับการฝึกที่ดี จะเป็นจิตที่สงบเป็นสมาธิ ถือว่าเป็นจิตที่ได้รับการพัฒนาแล้ว^๒ การพัฒนาทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงพระพุทธศาสนาถือว่า การที่สมาชิกในครอบครัว ได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานแนวทางการปฏิบัติตนภายในครอบครัว ตลอดจนการอบรมสั่งสอน บุตร ธิดา มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการปลูกฝังคุณค่าทางศีลธรรม และยังเป็นแกนกลางในการสร้างความมั่นคงในครอบครัว การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติใช้ จะทำให้สถาบันครอบครัวประสบความสำเร็จ ในการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน สามารถดำเนินชีวิตไปในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

เนื่องจากหลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับครอบครัว ที่สามารถนำมาปรับพฤติกรรมเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวมีในพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นแนวทางการประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างรู้จักหน้าที่ของตน ให้อยู่ร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธภาพอันดี ด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิตรไมตรี ที่ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เกื้อกูล ซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความดี มีคุณธรรม การมีทัศนคติที่ดีจะสร้างความพึงพอใจในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งที่เกิดจากความไม่เข้าใจกันได้เป็นอย่างดี

^๑ อ. ญ. พญจก. (ไทย) ๒๒/๗๕/๑๔๔.

^๒ พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑,๓๓.

หลักพุทธธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นข้อธรรมที่สามารถนำพาครอบครัวไปสู่ความเจริญทั้งทางด้านคุณธรรมและความเจริญแบบชาวโลก หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวมีดังนี้

๑. หลักสมชีวิธรรม ๔ เป็นการปฏิบัติตนโดยใช้ปัญญา ศรัทธาที่เสมอกันเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนในครอบครัว พร้อมทั้งจะปรับตนไปในแนวทางเดียวกัน จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๒. หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นการปฏิบัติตนในครอบครัว สร้างความรักความเมตตา มีความเข้าใจเห็นใจกันของบุคคลในครอบครัว จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๓. หลักภราวาสธรรม ๔ เป็นการปฏิบัติตนในครอบครัว สร้างความสัมพันธ์อันดีให้แก่กัน มีความซื่อสัตย์ อดทนต่อปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๔. หลักกุดจิริฎฐิติธรรม ๔ เป็นการปฏิบัติตนในครอบครัวสร้างความมั่นคง แก้วศ์ตระกูลในการรู้จักใช้, รู้จักรักษา รู้จักประมาณ, ในทรัพย์สิน และรู้จักประพฤตินิยามศีลธรรม จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๕. หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นการปฏิบัติตนในครอบครัว โดยมีความเสียสละให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันไม่เอารอดเอาเปรียบกัน ร่วมแก้ปัญหา รับผิดชอบซึ่งกันและกัน จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๖. หลักทศ ๖ เป็นการปฏิบัติตนในครอบครัว โดยรู้จักหน้าที่ของตนเองจะทำให้บุคคลในครอบครัวรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ ที่จะต้องถือปฏิบัติต่อกัน จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๗. หลักสารณียธรรม ๖ เป็นการปฏิบัติตนในครอบครัว โดยแสดงความปรารถนาดี ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน มีมิตรไมตรี และหวังดีต่อกัน จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๘. หลักอรรถ ๓ เป็นการสร้างประโยชน์ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของตนและผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน แนะนำ ซึ่งกันและกัน จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๙. หลักอารยวัติ ๕ เป็นการสร้างความเชื่อ ความมั่นใจ ในการที่จะกระทำความดีประพฤตินิยามดี เลี้ยงชีพด้วยความสุจริต มีหลักคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๑๐. หลักอริยฐาน ๔ เป็นการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา หมั่นศึกษาให้เกิดความรู้ในหลักการ ไม่ลุ่มหลงมัวเมาในกิเลส, วัตถุ, ลาภ, ยศ, สรรเสริญ โดยง่าย จะนำพาความสุขมาสู่ครอบครัว

๑๑. หลักอทิบาท ๔ เป็นการสร้างความพึงพอใจ โดยเอาจิตฝึกใฝ่ในการรับรู้ด้วย ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล พากเพียร อดทน ไม่ท้อถอย จะนำพาความสงบสุข มาสู่ครอบครัว

จากการศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้ว พบว่าหลักธรรม เกี่ยวกับการครองเรือน มีจำนวนมากและบรรดาหลักธรรมเหล่านี้ จะมีส่วนที่ซ้ำซ้อนกัน จึงนำเอา หลักธรรม ที่ครอบคลุมชีวิตการครองเรือน ที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อครอบครัวมากที่สุด เพียง ๖ หลักธรรม ดังนี้ หลักสมชีวิธรรม ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔, หลักสังกหัตถ์ ๔ หลักกกุลจิริฎฐิติธรรม ๔ หลักทิศ ๖ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้สอดคล้องกับ แนวความคิดของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๑} ท่านได้กล่าวถึง หลักธรรมทั้ง ๖ หลักธรรม ในหนังสือธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม ว่าเป็น หลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการครองเรือน ซึ่งครอบคลุมกับการปฏิบัติใช้ในการครองเรือนทั้งหมด ครอบครัวที่จะอยู่ร่วมกัน ไปตลอดรอดฝั่งและมีความสุขได้ จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการ ของตามหลักสมชีวิธรรม อันเป็นหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติที่เสมอกัน แต่ละข้อมีเนื้อหา โดยสังเขป ดังต่อไปนี้

๒.๑. หลักสมชีวิธรรม ๔^{๑๒}

หลักสมชีวิธรรม เป็นการกล่าวถึง พื้นฐานอันสำคัญของครอบครัว ที่สามภรรยา มีความเชื่อ (ศรัทธา) ที่เสมอกัน มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติร่วมกัน มีความหนักแน่นเสมอกันและ ปรับตัวเข้าหากันได้ จะทำให้ครอบครัวเกิดความมั่นคง สามารถนำพาชีวิตคู่อยู่ร่วมกัน ได้อย่าง ยาวนานตลอดรอดฝั่งการมีหลักความเชื่อที่เสมอกันในทัศนะของพุทธศาสนา จะต้องประกอบด้วย คุณลักษณะ ๔ ประการ คือ

๒.๑.๑. สมศรัทธา มีศรัทธาเสมอกันเป็นการเคารพนับถือศาสนา โดยมีแนวความคิด ความเชื่อถือ หรือหลักการอบรม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้แก่การมีความเชื่อ ความเลื่อมใส เช่น ความเชื่อถือในลัทธิศาสนา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และความคิดนิยม ในคุณค่าหรือมี ความยึดถือในสิ่งเดียวกันตลอดจนความดั่งใจต่างๆ เมื่อสามภรรยาที่มีศรัทธาค่านิยมที่ไม่ขัดแย้งกัน ย่อมทำให้ชีวิตคู่มีความราบรื่นมั่นคง เพราะทั้งสองฝ่ายมีความคิดเห็นลงรอยกัน สามารถปรับตัว

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๑๒} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๘๐.

เข้าหากันได้ง่าย สำหรับสามภรรยาที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกันก็ต้องปรับความคิดเห็นให้ประสานกัน เพื่อเป็นการถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน มิฉะนั้นแล้วจะทำให้เกิดความขัดแย้ง และความแตกแยก ภายในครอบครัวได้

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ละความยึดมั่นถือมั่น แม้ในทิฏฐิของตน (ทิฏฐิปาทาน) เพราะเป็นสิ่งขัดขวางมิให้ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ฉะนั้นสามภรรยาจะต้องมีศรัทธาเสมอกัน จึงจะเป็นฐานของความมั่นคงในชีวิตสมรส

การมีความเชื่อที่เสมอกัน (สมสัทธา) รวมถึงความมีศรัทธาในลัทธิศาสนา ความเชื่อในบุคคล และเหตุผลต่างๆ ตลอดจนแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน มีความหนักแน่นที่เสมอกัน สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ การมีรสนิยม ค่านิยมแนวคิดที่เหมือนกัน หรือในสิ่งที่ไปในทางเดียวกัน โดยไม่ยึดเอาแต่เพียงความคิดของตนว่าถูกต้องดีงาม ให้เกียรติและเคารพความคิดของกันและกัน ในการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มสมรส จึงต้องมีความเชื่อ (ศรัทธา) ที่เสมอกัน เหมือนกันจึงจะพาชีวิตไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิตครอบครัวอย่างแท้จริงได้ การมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มิได้หมายเอาการปลงใจเชื่ออย่างไรภูมิปัญญาของตนเอง ต้องมีเหตุผลและความเป็นไปได้ รวมถึงผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากศรัทธานั้น เป็นเครื่องรองรับ

ตามหลักความเชื่อที่พระพุทธศาสนาวางไว้เป็นหลักให้มนุษย์ใช้เป็นแบบแผน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้ยึดมั่นและเคารพตนเอง การศรัทธาในพระพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องแล้ว ยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่แท้จริง อันจะนำพาชีวิตครอบครัวให้มีแต่ความสุข พระพุทธศาสนาวางหลักศรัทธาไว้เป็นหลักแนวทางการประพฤติปฏิบัติไว้ ๔ ประการ^๕ คือ

- ๑) กัมมสัทธา (ความเชื่อเรื่องกรรม) คือ การกระทำ เชื่อกฎแห่งกรรมว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เชื่อว่าเมื่อกระทำอะไรลงโดยมีเจตนาคือทั้งที่รู้ ซ่อมเป็นกรรมคือความชั่ว ความดีที่มีขึ้นในตน ผลกรรมที่ทุกคนกระทำและผู้กระทำกรรมย่อมประสบได้ด้วยตนเอง การเชื่อหลักของกรรมดี การเชื่อในผลของกรรมดี และเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง
- ๒) วิปากสัทธา (ความเชื่อเรื่องวิปาก) คือ ผลของกรรม อันเกิดจากการกระทำ เชื่อว่ากรรมที่ทำนั้นมีผลจริง ผลดีก็ต้องมีเหตุจากการทำดีคือกรรมดี และผลชั่วเกิดจากเหตุชั่วคือ กรรมชั่ว

^๕ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖๔.

- ๓) กัมมัสสกตาสัทธา (ความเชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน) คือ ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมที่ตนได้ทำลงไปและจะต้องเสวยวิบากกรรมที่ตนได้กระทำ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสรับรองเอาไว้ว่า “ตนทำกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำให้คนอื่นบริสุทธิ์ไม่ได้”^๖
- ๔) ตถาคตโพธิสัทธา (ความเชื่อเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า) คือ ความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ค้นพบสัจธรรมจริง มีความมั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ประกอบไปด้วยพระคุณ ๘ คือ
- ทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส (อรหัน)
 - ทรงตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง (สัมมาสัมพุทธ)
 - ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (วิชาจรณสัมปັນโน)
 - ทรงเป็นผู้ไปแล้วด้วยดี (สุคติ)
 - ทรงเป็นผู้แจ้งโลก (โลกวิทู)
 - ทรงเป็นสารถิฝักบรูษที่ฝักได้โดยยาก (อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ)
 - ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สัตถา เทวมนุสสานัง)
 - ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จากกิเลส (พุทธ)
 - ทรงเป็นผู้มีโชค (ภควา)

๒.๑.๒. สมสึลา มีศีลเสมอกันเป็นการประพฤติปฏิบัติในทางเดียวกัน โดยมีความประพฤติ ในศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานในการอบรมไปกันได้ หมายถึงมีความประพฤติที่ใกล้เคียงกัน ไม่แตกต่างกันจนถึงกับเข้ากันไม่ได้ หากสามีภรรยา มีความประพฤติที่แตกต่างกัน ก็จะทำให้เกิดความรังเกียจและดูถูกกันได้ เพราะทนรับพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ ถึงแม้ว่าแต่ละคนย่อมมีพฤติกรรมที่ไม่เหมือนกันทุกอย่างไป แต่ก็ควรปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นได้ หากพฤติกรรมใดไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ก็ควรละเสีย เช่นสามีมีอุปนิสัยใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายทองเกินความจำเป็น ส่วนภรรยาเป็นคนประหยัด มัธยัสถ์ เป็นคุณค่าของเงินทอง ลักษณะเช่นนี้จะทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นในครอบครัว สามีจึงควรที่จะต้องปรับปรุงตัวเองให้ละพฤติกรรมนั้นเสีย เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในครอบครัว เมื่อสามีภรรยา มีความประพฤติที่เสมอกัน ก็จะส่งผลให้ชีวิตการครองเรือนมีความสุข

^๖ จุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

การมีหลักประพจน์ที่เสมอกัน (สมสীลา) นอกจากการที่คู่สมรสมีศรัทธา ต่อกันอย่าง มีปัญญาแล้วนั้น การประพจน์ปฏิบัติตนของคู่สมรส ที่นำเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตใน ครอบครัว ต้องอยู่ในระดับเดียวกัน ไม่มีความเหลื่อมล้ำเป็นที่ประพจน์ปฏิบัติแล้ว คู่สมรสจัก ต้องยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่งจะทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งในความรู้สึกโดยคู่สมรสจะต้องใส่ใจกับ หลักประพจน์ปฏิบัติของกันและกันให้มาก การเลือกคู่สมรสที่มีความประพจน์เสมอกัน นับเป็นความจำเป็น โดยเฉพาะสังคมที่มีความเร่งรัดสูง^๓ การจัดระเบียบชีวิตให้อยู่ในกรอบ ที่เหมาะสม เป็นการยกระดับพฤติกรรมของการมีจริยธรรม ในเรื่องการรักษาหน้าที่ของตนเอง เพื่อไม่ให้บกพร่องในความรับผิดชอบ โดยสามารถปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ได้ทั้งคู่สมรสและ ญาติพี่น้อง ให้เป็นที่ยอมรับในความประพจน์ปฏิบัติที่มีต่อกันและเพื่อที่จะนึกถึงกันจะเป็นการ สร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวสืบไป

พระพุทธศาสนามีหลักของการประพจน์ปฏิบัติ ในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกด้าน ความสัมพันธ์ ภายในครอบครัวสมาชิกควรพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความรักความเข้าใจอย่างจริงจัง เพื่อการที่จะระลึกนึกถึงกันอยู่เสมอ ตามหลักที่เรียกว่า สาราณียธรรม^๔ มี ๖ ประการ คือ

๑. เมตตาการุณยธรรม การปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา คือ แสดงความมีไมตรีและ ความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาจักษุกรรม การพูดกันด้วยความเมตตา คือ ช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้ด้วย วิธีการสั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพและนับ ถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาโมกขกรรม การติดต่อกันด้วยความเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาราณโภกิ การได้มาแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบ ธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคร่วมกัน

๕. สีสสามัญญา ความประพจน์ดีเหมือนกัน คือ มีความประพจน์สุจริต ดึงมา รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

^๓ ชูชีพ ชนบท, “เลือกคู่อย่างไรให้รอดยุคมิลเลนเนียม”, นิตยสารคู่สร้างคู่สม, ฉบับที่ ๓๖๑ (มกราคม ๒๕๔๓), หน้า ๘๒.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

๖. ทิฐีสามัญญตา การปรับความเห็นให้เข้ากันได้ คือ เคารพ รับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือ จุดมุ่งหมายสูงสุดอันเดียวกัน^๕

๒.๑.๓. สมจาคา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มีจิตใจกว้างขวาง มีความเสียสละ พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือ ไม่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน ได้แก่ การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มีจิตใจกว้างขวาง เหมือนๆกัน ก็จะสร้างไมตรีต่อกันทั้งสองฝ่าย หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นผู้ที่มีจิตใจคับแคบ ตระหนี่ถี่เหนียว และอีกฝ่ายหนึ่งมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งทั้งทางความคิดและพฤติกรรม การมีความเอื้อเฟื้อเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว เมื่อสามี ภรรยาจะต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นทั้งในครอบครัวและทางสังคมมากมาย หน้าที่ของครอบครัวจะต้องให้การสงเคราะห์บุตรหลาน ตลอดจนญาติพี่น้อง เพราะฉะนั้นสามีภรรยาจะต้องพัฒนาตนเอง ให้มีจาคะเสมอกัน พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือ ไม่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน

การมีความเสียสละที่เสมอกัน (สมจาคา) การรู้จัก เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถือว่าเป็นคุณธรรม ที่สำคัญในการทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข คู่สมรสที่ปรารถนาการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมั่นคง จะต้องเลือกสรรคู่สมรสที่มีลักษณะของการเป็นผู้รู้จักให้ เช่นเดียวกับตน การรู้จักให้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับการครองเรือน เพราะจะเป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจที่งดงามและเสียสละนั่นเอง ในทัศนะของพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่า จาคะ แปลว่า การสละ ซึ่งหมายถึง ความมีน้ำใจ เป็นการให้ที่ประกอบด้วยศรัทธา หิริ (ความละอาย) จึงเป็นการให้ที่เป็นกุศล^๖

นอกจากนั้น การให้ยังต้องประกอบด้วยหิริ คือ ความละอายใจเป็นเครื่องกำกับ เช่น การสละความชั่ว โดยผู้สละจะต้องสำนึกว่าความชั่วเป็นสิ่งไม่ดีให้รู้สึกละอายใจ หิริจะเป็นคุณธรรมข้อที่จะทำให้จิตใจสำนึกของการให้ นั้น คู่สมรสจะต้องมีทัศนคติหรือค่านิยมในการให้ การเสียสละที่เหมือนกันหรือยอมรับกันได้ โดยมีมุมมองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งในความรู้สึก อันจะส่งผลกระทบต่อคู่ความขัดแย้งทางการกระทำภายในครอบครัวได้

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓ – ๒๔.

^๖ มงคล. (ไทย) ๒/๑.

ในมงคลสูตร (ทานกถา) ได้กล่าวถึง บทบาทของการให้ (จาคะ) ว่าเป็นหลักการเบื้องต้นที่ทำให้บุคคลประกอบทาน มี ๒ ประการ คือ

๑) อภัยทาน ได้แก่ การรู้จักให้อภัย มีน้ำใจ ไม่ถือโทษ จองเวร หรือเบียดเบียน มีความเมตตา กรุณา ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น การรู้จักคุณโทษของกาม การไม่พุดจาไร้สาระ เป็นเท็จ มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ

๒) วัตถุทาน ได้แก่ การรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นด้วยปัจจัยสี่ ตามความเหมาะสมแก่ฐานะและโอกาส^{๑๑}

จะเห็นได้ว่า การให้มีความหมายรวมเอา ด้านจิตใจเป็นการให้อภัย เป็นความเสียสละในสิ่งไม่ดีที่มีออกไป โดยปรับบุคลิกภาพภายในให้เข้ากันได้ ในด้านวัตถุเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ วัตถุสิ่งของแก่ผู้อื่น คู่สมรสในทัศนะของพุทธศาสนา จำเป็นที่จะต้องให้หลักจาคะ ที่เข้ากันได้ เพราะจะทำให้คู่สมรสมองผู้อื่นด้วยความเมตตา กรุณา จะทำให้จิตใจสามารถพัฒนาสูงขึ้นมีพื้นฐานการดำรงตนในครอบครัวอย่างมีความสุข

๒.๑.๔. สมปัญญา มีปัญญารู้เหตุ รู้ผล รู้ตน เข้าใจซึ่งกันและกัน ได้แก่ การรู้จักเหตุ รู้จักผล สามารถแยกแยะดีชั่ว ใ้ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ สามิภรรยาที่เป็นคนมีเหตุผลเหมือนกัน ย่อมตัดสินสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุผล ไม่เอาอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวไปตัดสิน ทุกเรื่องสามารถตกลงกันได้ด้วยเหตุและผล ทำให้ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ความสำคัญของสามิภรรยา จะต้องมีความเสมอกัน ในเรื่องเหตุและผล หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนไม่มีเหตุผลขาดปัญญาในการดำเนินชีวิต ก็จะทำให้ชีวิตการครองเรือนไม่มีความสุขได้ การมีปัญญาสมกันของสามิภรรยา ช่วยเสริมสร้างให้มีความเข้าใจกันและกัน รู้ตน เข้าใจซึ่งกันและกัน

การมีปัญญาที่เสมอกัน (สมปัญญา) สังคมมนุษย์การดำเนินชีวิต ปัญญาถือว่าเป็นหลักสำคัญที่ทำให้ชีวิตไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชีวิต ในทัศนะของพุทธศาสนา ทางจริยธรรม ปัญญาคือการเป็นผู้รู้จักเหตุผล มีความรู้ความเข้าใจ ในความเป็นจริง โดยแบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

- ปัญญาขั้นต้น ได้แก่ปัญญาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ เป็นความรู้ในแง่วิชาการและวิชาชีพที่สามารถเข้าใจและสามารถนำมาปฏิบัติได้

- ปัญญาขั้นที่สอง ได้แก่ปัญญาที่มีการรับรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงของเหตุปัจจัย ไม่เบียดเบียนหรือเอนเอียงด้วยอคติ

^{๑๑} มงคล.(ไทย) ๒/๒.

- ปัญญาขั้นที่สาม ได้แก่ปัญญาที่เข้าสู่การคิด การวินิจฉัยเรื่องราวต่างๆโดยความบริสุทธิ์ใจเป็นขั้นที่สำคัญ

- ปัญญาขั้นที่สี่ ได้แก่ปัญญาที่รู้จักและเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้ว่าอย่างไรเป็นทางนำชีวิตไปสู่ความเสื่อม รู้ว่าอย่างไรเป็นทางนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง^{๑๒}

จากการศึกษาหลักสมชิวิธรรม ของ นายจำเนียร รักษาภักดี จะเห็นได้ว่ามุมมองปัญญา ถือว่า เป็นหลักการที่ครอบคลุม เรื่องศรัทธาความเชื่อ, ความประพฤติของแนวทางการปฏิบัติ ศีล, ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, โดยให้ความหมายของกลุ่มสมรสควรจะมีปัญญาเท่าเทียมกัน โดยมองถึงระดับการศึกษาที่เท่าเทียมกันหรือใกล้เคียงกันของกลุ่มสมรสด้วย ตลอดจนการรู้จักปรับตัวปรับความคิดเข้าหากัน เป็นที่ปรึกษาของกันและกัน กล่าวได้ว่าปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาได้ทุกสถานการณ์ เป็นกำลังสำคัญที่สุดในการระคับระคองชีวิตกลุ่มสมรสให้เกิดความมั่นคง นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือที่สามารถจัดระเบียบชีวิตให้กลุ่มสมรสเข้าใจถึงการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ตามหลักการเลือกคู่ในทัศนะของพุทธศาสนา โดยประสงค์ให้กลุ่มสมรสได้รับประโยชน์จากการพัฒนาชีวิตของกลุ่มสมรสให้เข้าถึงคุณค่า ตามหลักการสมชิวิธรรมหรือหลักการเลือกกลุ่มสมรสจะต้องยึดหลักการที่เสมอเหมือนกัน เพื่อความมั่นคงในการครองเรือนที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนา

การครองเรือนของสามภรรยาพระพุทธศาสนาเห็นว่า เป็นธรรมดาของมนุษย์ปุถุชนทั่วไป ที่จะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคม เมื่อชายหญิงแต่งงานอยู่กินกันมีลูกหลานเพื่อที่จะสืบทอดวงศ์ตระกูล ประเพณีพิธีแต่งงานจึงเป็นเรื่อง การทำพิธีให้ชายหญิงอยู่กินกันเป็นสามีภริยากันตามประเพณี พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์^{๑๓} (สมาน กลุยาณธมฺโม) คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “วัฒนธรรมไทย” มีใจความว่า การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นชีวิตครอบครัวของชายหญิง ผู้มีวัยสมควรที่จะมีคู่ครองและมีวุฒิภาวะทั้งร่างกายและจิตใจพร้อมที่จะดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นธรรมชาติของสัตว์โลกทั่วไป เมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ก็จะมี การจับคู่สมสู่เพื่อขยายเผ่าพันธุ์ แต่มนุษย์มีสติปัญญา มีความคิด จึงแทนที่จะปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างสัตว์โลกอื่นๆ ก็จัดให้มีพิธีการที่ว่านั้นกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของมนุษย์ทั่วโลก ส่วนวิธีปฏิบัตินั้นย่อมแตกต่างกันไปตามคตินิยม

^{๑๒} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตฺโต), การศึกษา เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๗๕ – ๘๐.

^{๑๓} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลุยาณธมฺโม), วัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๗ – ๑๒๘.

ความเชื่อ สิ่งแวดล้อม และลัทธิศาสนาจึงถือได้ว่า “การแต่งงานเป็นพิธีกรรมที่มนุษย์จะต้องทำ เพื่อป้องกันมิให้มนุษย์สมสู่กันง่ายเกินไปเมื่อสัตว์ดิรัจฉาน” เมื่อแต่งงานกันแล้วจะต้องซื่อสัตย์ต่อกัน รับผิดชอบดูแลซึ่งกันและกัน เมื่อมีทายาทเกิดขึ้นก็ต้องร่วมกันรับผิดชอบเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนให้มีการศึกษาตามหน้าที่ของพ่อแม่ที่พึงกระทำ ทั้งยังเป็นเครื่องแสดงถึงควมมีวัฒนธรรมของมนุษย์ การเกิดขึ้นของครอบครัวก็อุบัติขึ้น ครอบครัวตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. ความชอบพอระหว่างชายหญิง โดยธรรมชาติของมนุษย์ ชายหญิงมีความต้องการซึ่งกันและกันมีความสนใจในเพศตรงกันข้าม มีความชอบพอใจในรูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทางน้ำเสียงเจรจา เหล่านี้ จึงเป็นที่มาของความต้องการที่จะคบหาสมาคมและมีความยินดีที่จะยกยอกลิ้มชืดสนิทสนมกัน^{๑๔}

๒. การเกื้อหนุนด้วยบุญแต่อดีตชาติ การที่ชายหญิงจะสมัครใจร่วมชีวิตคู่กัน ทั้งสองฝ่ายต้องมีความรัก ความสนิทสนมไว้วางใจที่จะฝากชีวิตให้แก่กันและกัน ประกอบกับมีบุญกุศลที่เคยได้ทำร่วมกันมาตั้งแต่อดีตชาติเป็นองค์ประกอบ^{๑๕} มีความเกื้อกูลกันจนเกิดความรักใคร่กันเป็นกรรมร่วมกันแต่ชาติปางก่อนเสมอ คือ มีศรัทธาในศาสนาเดียวกัน มีความเชื่อความเลื่อมใสเสมอกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้ำใจเหมือนกัน มีสติปัญญาเท่าเทียมกัน^{๑๖}

๓. การแต่งงาน เมื่อชายหญิงตกลงแต่งงานกัน ขั้นตอนต่อมาคือการสมรส ตามประเพณี โดยความเห็นชอบของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย จึงต้องมีความพร้อมด้านร่างกายและจิตใจ เข้าวัยที่เหมาะสม ผู้ที่จะเข้าสู่พิธีการสมรสบิดามารดาจะต้องจัดการในเรื่องการสมรสของบุตรตามหน้าที่ในทิศ ๖^{๑๗}

๔. ความต้องการบุตร ความเป็นครอบครัวจะสมบูรณ์ได้เมื่อประกอบด้วย บิดามารดาบุตร ดังนั้นความปรารถนาสำคัญของสามีภรรยา คือ ต้องการมีบุตรไว้สืบสกุล และไว้เลี้ยงดูยามเจ็บป่วยหรือยามแก่ชรา บุตรจึงเปรียบเหมือนดวงใจของบิดามารดาและยังถือว่าเป็นพยานรักของคู่สามีภรรยา ความรักที่บิดามารดาให้กับบุตรนั้น ประดุจสายใยคล้องใจคนในครอบครัวให้ประสานกัน เป็นสื่อกลางความรักของครอบครัว เพราะความรักที่บิดามารดามอบให้บุตรนั้นถือว่ายิ่งใหญ่มากกว่าความรักใดๆ บุตรจึงเป็นที่รักยิ่งของมารดาบิดา

^{๑๔} อัง สดุดก. (ไทย) ๒๑/๔๘/๕๗ ๒๕๒๕.

^{๑๕} ชู. ธ. อ. (บาลี) ๒/๒๑.

^{๑๖} อัง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๖/๗๒. ๒๕๒๕.

^{๑๗} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๕/๑๓๐. ๒๕๒๕.

พระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่า “มาตาปิตา” โดยใช้คำว่า มารดามาก่อน คำว่าบิดา เนื่องจากตั้งแต่แรกเกิดของคนและสัตว์ บุตรได้ใกล้ชิดมารดามากกว่าบิดา ทารกจึงเรียก มารดาก่อนบิดา และคำว่า “แม่” เรียกง่ายกว่าคำว่า “พ่อ” ^{๑๘} บิดามารดาจึงเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติ มากมายเหลือคณานับฐานะของบิดามารดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะที่สูงส่ง เป็นปูชนียบุคคล ของบุตร ใน “สพรหมสูตร” ^{๑๙} การที่พระพุทธองค์ตรัสฐานะของบิดามารดาไว้ เป็นพระพรหม ของบุตร เนื่องจากผู้เป็นบิดามารดา มีความประพฤติเช่นเดียวกับพระพรหม เพราะมีหลักพรหมวิหาร ธรรมทั้ง ๔

๒.๒. หลักพรหมวิหาร ๔ ^{๒๐}

หลักธรรมของพรหม อันหมายถึง ธรรมสำหรับพระพรหมเป็นที่อยู่ของจิตใจ มี ๔ ข้อ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับบิดามารดา ผู้ได้รับสมญานามว่าเป็นพรหมของบุตร เพราะพรหมวิหารนี้เป็นธรรมสำหรับพรหมหรือผู้ประเสริฐ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก เป็นเทพเจ้าผู้บันดาลสิ่งทั้งหลาย พระพรหมจึงเป็นผู้ประเสริฐ แต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และอภิบาลโลกด้วยการปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหารธรรมก็เชื่อว่าเป็นพรหมได้ เพราะฉะนั้น บิดามารดาจึงเป็นพระพรหมของบุตร เพราะมีคุณธรรม ๔ ประการนี้ ได้แก่

๒.๒.๑. เมตตา การมีความรัก ความปรารถนาดี มุ่งหวังจะได้บุตรมีความสุข บิดามารดาเป็นผู้ที่สร้างความสุข ให้แก่ บุตร ความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตรนั้นเป็นความรักที่บริสุทธิ์ เพราะมุ่งหวังแต่ความสุขแก่บุตรเท่านั้น ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข เพราะฉะนั้น บิดามารดา จึงเป็นที่รักยิ่งของบุตร และด้วยความเมตตาของบิดามารดา จึงเห็นว่าบุตรเป็นที่รักอย่างยิ่งของท่านทั้งสอง

^{๑๘} พุทธทาสภิกขุ, พระคุณของแม่ คือสันติภาพของโลก, (กรุงเทพฯ. หจก.ภาพพิมพ์. ๒๕๓๒), หน้า ๒.

^{๑๙} อัง จตุตถก.(ไทย) ๒๑/๖๓/๘๑. ๒๕๒๕.

^{๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

ความเมตตาของบิดามารดาเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึง ความมีคุณธรรมทางจิตใจสูง เพราะท่านทั้งสองได้เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของบุตรได้ การแสดงความเมตตาต่อบุตรควรแสดงออกทั้ง ๓ ทาง ได้แก่

ก. เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย ได้แก่การกระทำ และการแสดงออก ทางกาย ที่ประกอบด้วย ความเมตตา

ข. เมตตาจิกรรม เมตตาทางวาจา ได้แก่ การพูดเจรจาถ้อยคำ ที่ประกอบด้วย ความเมตตา

ค. เมตตา मनกรรม เมตตาทางใจ ได้แก่ การมีจิตใจที่มุ่งหวังดี มีเจตนาดีต่อบุตรธิดา

๒.๒.๒ กรุณา การมีความสงสารเอ็นดูบุตร ต้องการช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากที่เกิดขึ้น ยามเมื่อบุตรประสบทุกข์ ผู้เป็นบิดามารดาอย่ามัวประจบประงายไม่น้อยกว่าบุตร เช่น ยามที่บุตรไม่สบาย ผู้เป็นบิดามารดาต้องคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิดจนกว่าจะหายเจ็บป่วยแม้ยามที่บุตรประสบปัญหาชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะให้คำปรึกษาที่ดีและต้องการให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและความเบื่อบั่นทอน คือ บิดามารดา ด้วยคุณธรรมของบิดามารดาข้อนี้ทำให้เห็นได้ว่า เมื่อยามที่บุตรประสบความทุกข์จะคิดถึงบิดามารดาก่อนผู้อื่นเพราะฉะนั้น บิดามารดาจึงเปรียบเหมือนพรหม เพราะเป็นผู้ช่วยเหลือบุตรจากความทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

๒.๒.๓ มุทิตา การมีความยินดีกับบุตรเมื่อบุตรของท่านมีความสุขหรือประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ บิดามารดาจะเป็นผู้ที่มีความยินดีให้อย่างจริงใจ ยามเมื่อบุตรได้ดีมีความสุข บิดามารดาก็ยินดีเบิกบานพลอยมีความสุขกับบุตรด้วย เพราะมีความปรารถนาให้บุตรมีความสุขอยู่แล้ว เมื่อบุตรได้ประสบความสำเร็จ ก็มีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับเป็นความสุขของตน บิดามารดาจะไม่มีความอิจฉา ริษยาในความสุขความสำเร็จของบุตรแม้แต่น้อย ยิ่งถ้าบุตรมีความสุขมากเท่าใด ท่านก็มีความสุขมากขึ้นเท่านั้น

๒.๒.๔ อุเบกขา การวางตัวเป็นกลาง มีความหนักแน่น กล่าวคือ บิดามารดาจะมีความเป็นกลางในความถูกต้องไม่เอนเอียงเพราะอำนาจชักจูงของกิเลสฝ่ายใดอย่างหนึ่ง บิดามารดาจะต้องมีความหนักแน่นในการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยใช้หลักแห่งความถูกต้องตั้งมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติมีความหนักแน่นที่จะปฏิบัติตามครรลองคลองธรรม เพื่อรักษาความถูกต้องและปลูกฝังให้บุตรสามารถพึ่งตนเองได้ หากขาดอุเบกขาธรรมเป็นแกนกลางในการอบรมเลี้ยงดูก็จะกลายเป็น

การอบรมเลี้ยงดูที่ตามใจตนเอง ขาดหลักการที่จะยึดเหนี่ยว การที่บิดามารดามีอุเบกขาธรรมก็ควรสามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจของตนเองให้ปฏิบัติตาม หลักการแห่งความถูกต้องดังมาได้^{๒๐}

คัมภีร์มั่งคั่งคติที่ปนี^{๒๑} ได้อธิบายความหมายของอุเบกขาโดยหมายถึงความวางเฉยของบิดามารดาในเวลาที่บุตรแยกตัวไปมีครอบครัวใหม่สามารถรับผิดชอบตัวเองและครอบครัวได้โดยที่บิดามารดาไม่ต้องเข้าไปก้าวก่ายในชีวิตส่วนตัว

หลักพรหมวิหาร ๔ นี้ มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งในทางปฏิบัติจะต้องทำให้มีความสมดุลกัน กล่าวคือ ไม่นั่นข้อใดข้อหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะต้องปฏิบัติครบทุกข้อ จึงจะประสานความเชื่อมโยงกันในพรหมวิหาร ๔ นี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๒๒} ได้แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ

(๑) ภาคความรู้สึกรู้ได้แก่ เมตตา กรุณา และมูทิตา อันเป็นความรู้สึกรู้ที่บิดามารดาแสดงต่อบุตร ซึ่งจะทำให้บุตรมีบุคลิกภาพและนิสัยใจคอที่ดี เช่น มีความรัก ความอบอุ่น เป็นคนอ่อนโยน ละมุนละไม มีความสุข

(๒) ภาคปัญญา ได้แก่ อุเบกขา ซึ่งเป็นธรรมที่สร้างความสมดุลมิให้บิดามารดาแสดงออกแต่เพียงด้านความรู้สึกรู้ต่อบุตรเพียงอย่างเดียวจะต้องแสดงออกทางด้านปัญญาเพราะความเป็นจริงของชีวิตเขาจะต้องดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยบิดามารดาตลอดไป

เพราะฉะนั้น บิดามารดาจะต้องเตรียมความพร้อมให้กับบุตรของตน ด้วยการฝึกให้บุตรของตนทำภาระงานด้วยตัวเอง แทนที่จะให้บิดามารดาทำให้เพียงอย่างเดียว และต้องมีอุเบกขาด้วยการให้เขาทำด้วยตัวเอง บิดามารดาคอยดูอยู่ใกล้ๆ และทำเป็นตัวอย่างให้ดู หากบิดามารดามีเมตตา กรุณา มูทิตามากเกินไปจะเป็นการขัดขวางการพัฒนาการของบุตร จึงต้องมีอุเบกขาเข้ามาถ่วงดุล เพื่อให้บุตรได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง เมื่อการเลี้ยงดูบุตรมีทั้ง ๒ ภาค อย่างสมดุลกันก็จะทำให้บุตรเจริญเติบโตอย่างพอดี คือมีทั้งความอ่อนโยน ความสุข ความอบอุ่น และมีความเข้มแข็ง มีความสามารถ มีปัญญารับผิดชอบตนเองได้

^{๒๐} พระมหาบุญเพียร บุญญวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๖ - ๕๗.

^{๒๑} มงคล.(ไทย) ๑/๒๖๕-๒๗๑.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๕ - ๕.

ในแง่ของการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในแต่ละข้อ จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่ง พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๒๔} ได้อธิบาย ดังนี้

เมตตา ใช้ในสถานการณ์ที่เขามีความเป็นอยู่ดีเป็นปกติไม่เดือดร้อน และไม่ประสบความสำเร็จอะไรเป็นพิเศษ ก็มีความปรารถนาดี แสดงมิตรไมตรีที่ดีต่อเขา

กรุณา ใช้ในสถานการณ์ที่คนอื่นประสบทุกข์ มีความเดือดร้อน ต้องแสดงความสงสาร และหาทางช่วยเหลือให้เขาพ้นจากภาวะที่เป็นทุกข์นั้น ให้เขามีสภาพที่เป็นปกติเช่นเดิม

มุทิตา ใช้ในสถานการณ์ที่คนอื่นประสบความสำเร็จ ได้รับความดีงาม มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ก็ต้องแสดงความยินดีกับความสำเร็จของเขา สนับสนุนให้กำลังใจต่อไป

อุเบกขา ใช้ในสถานการณ์ที่ต้องพิจารณาเห็นความจริงของชีวิตของเขาที่จะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยที่บุคคลจะต้องรับผิดชอบชีวิตของตัวเอง ด้วยการพึ่งตัวเองไม่อาจจะรอความช่วยเหลือจากผู้อื่นได้ตลอดไป จึงต้องใช้อุเบกขา เพื่อให้การปฏิบัติของเขาให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หลักของความเมตตา กรุณา มุทิตา เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แต่อุเบกขาเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของชีวิตในธรรมชาติ

ธรรม ๔ ข้อนี้ ควรอบรมให้มีในจิตใจด้วยวิธีคิดแผ่ใจประกอบด้วยเมตตา ออกไปในบุคคลและในสัตว์ทั้งหลาย โดยเจาะจง และโดยไม่เจาะจง คือทั่วไป เมื่อฝึกคิดอยู่บ่อยๆ จิตใจก็จะอยู่กับธรรมเหล่านี้พอบ่อยเข้าความรู้สึกไม่ชอบใจ ก็จะกลายเป็นอหยาตย์ที่เกิดขึ้นใหม่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นความสุขภายในจิตใจมากขึ้น^{๒๕} การครองชีวิตคู่ต้องอาศัยหลักธรรมที่ทำให้ชีวิตคู่ที่มีความมั่นคง คู่ครองที่ดีจะต้องมีความคิดเห็นที่ตรงกัน เชื่อหรือมีศรัทธาเคารพนับถือศาสนาเดียวกัน มีความประพฤติปฏิบัติในหลักการเดียวกันบนพื้นฐานของศีลธรรมที่สอดคล้องไปกันได้แล้วยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจกว้าง เสียสละที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และที่สำคัญมีความเข้าใจในเหตุผล สามารถพูดคุยกันด้วยปัญญาที่เสมอกัน อันจะส่งผลให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และจะส่งผลให้ครอบครัวมีแต่ความสุข^{๒๖}

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *คุณบิดามารดา สุตพรรณนามหาศาล*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕ - ๑๖.

^{๒๕} พระมหาบุญเพ็ชร ปุณฺณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๕๘.

^{๒๖} สุนทรี สุริยะรังษี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกาสตรีที่ได้รับเอตทัคคะ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๔), หน้า ๒๕ - ๓๐.

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ประการนี้ พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรม สำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่าพรหมวิหาร เป็นธรรมอันเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข^{๒๗} แต่ความลำเอียงหรือความประพฤติกาลาเคลื่อนของการปกครองที่ดี เมื่อปฏิบัติหน้าที่ของตน พึงละเว้น อคติ^{๒๘}

พระพุทธศาสนาให้ทัศนะในฐานะอันไม่พึงประพฤติ ความประพฤติที่ผิด หมายถึง ความลำเอียงที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่บุคคล ผู้ที่เป็นบิดามารดาจะต้องระมัดระวังมิให้เกิดอคติแก่บุตร ด้วยการปฏิบัติด้วยความเท่าเทียมกันเสมอกัน เหมือนๆกัน บิดามารดาจึงต้องจัดความลำเอียง มี ๔ ประการ ดังนี้

๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความรัก บิดามารดาพึงมอบความรักให้กับบุตรทุกคนให้เท่าเทียมกัน โดยไม่แสดงว่ารักบุตรคนใดคนหนึ่งมากเกินไป หากมีบุตรคนเดียวก็ไม่เพียงแสดงความรักและตามใจมากเกินไป เพราะอาจทำให้บุตรเสียได้ การแสดงความรักต่อบุตรควรที่จะแสดงออกมาในลักษณะของการมีเจตนาดีที่ปรารถนาให้เขามีความสุข มีชีวิตที่ดีงาม เป็นความรักที่ประกอบไปด้วยความเมตตาที่แผ่ไปสู่บุตรทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

๒) โทษาคติ ลำเอียงเพราะความชัง บิดามารดาไม่ควรใช้อารมณ์ในการอบรมสั่งสอนบุตร ความลำเอียงอาจเกิดขึ้นได้เมื่อบิดามารดาใช้โทษในการอบรมสั่งสอนบุตร เพราะในขณะที่เกิดทัศนะที่ไม่ดีต่อบุตร ลักษณะนี้มักเกิดจากบิดามารดามีบุตรหลายคน จึงมองว่าบุตรเป็นภาระสร้างความทุกข์ให้ ก็จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นความลำเอียงต่อบุตรได้

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลง บิดามารดาที่ตกอยู่ในอำนาจของโมหะความไม่รู้ตามความเป็นจริง ความไม่รู้ทำให้บุคคลกระทำการต่างๆ ลงไปด้วยความมืดมน เพราะอำนาจของโมหะซึ่งเป็นมูลฐานของอกุศลอย่างหนึ่งในบรรดาอกุศลมูล ๓ ประการ ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ จะมีความเห็นผิดในเรื่องเพศภาวะ(บุตรชาย – บุตรหญิง) เรื่องวัย (บุตรคนโต – บุตรคนเล็ก) หรือบุตรที่เกิดมามีรูปร่างสติปัญญาที่ไม่สมประกอบ บิดามารดาที่ถูกโมหะครอบงำ ก็จะปฏิบัติต่อบุตรด้วยความลำเอียงเพราะความไม่รู้ในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง

^{๒๗} คณะกรรมการฝ่ายจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการ, “งานเฉลิมฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี วันคล้ายวันราชสมภพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี”, (บริษัท อมรินทร์พริ้นแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด ๒๕๔๓), หน้า ๒๕ – ๓๐.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๕๖.

๔) ภัยคติ ลำเอียงเพราะความกลัว บิดามารดาที่ปฏิบัติต่อบุตรไม่เสมอภาคกัน หรือ การกลัวว่าบุตรจะไม่รักตนเอง หรือเกิดจากการข่มขู่ต่อรองของบุตร เมื่อบิดามารดาไม่ให้อะไรก็จะแสดง ปฏิกริยาโต้ตอบ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บิดามารดาปฏิบัติต่อบุตรไม่เสมอภาคกัน ความลำเอียง เพราะกลัวอาจเกิดขึ้นได้กับบิดามารดา บิดามารดาจึงควรจัดความกลัวให้สิ้นไปมิให้มีอำนาจ ครอบงำจิตใจ เพราะจะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อบุตร

ความลำเอียง ๔ ประการ นี้เป็นข้อที่บิดามารดาควรละเว้น เนื่องจากบิดามารดาจะต้อง ให้ความเป็นธรรมแก่สมาชิกในครอบครัวโดยเท่าเทียมกัน การดำเนินชีวิตในครอบครัว ให้มีความสุข สมาชิกในครอบครัวจะต้องปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรม จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตไปสู่ จุดหมายปลายทาง คือ ความสุขความรุ่งเรืองของชีวิต ทั้งที่เป็นความสุข แบบโลกีย์สุข ตลอดจนที่เป็น โลกุทธะ คือ เข้าถึงความ เป็นอริยบุคคลได้

ครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันพื้นฐานของมนุษย์ เมื่อเทียบกับสถาบันอื่นในสังคม และมีลักษณะสากลมากที่สุด ครอบครัวเป็นกลุ่มสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันทางเพศและ ทางการสืบสายโลหิต ทุกสังคมจะมีสถาบันครอบครัว แต่อาจแตกต่างกันในรูปแบบและ บรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตของผู้คนในครอบครัว^{๒๙} ครอบครัวจึงเป็นจุดกำเนิดของการเลี้ยงดู และหล่อหลอมให้สมาชิกปฏิบัติหรือประพฤติตามกรอบของวัฒนธรรม โดยการถ่ายทอดค่านิยม ทางวัฒนธรรมที่ได้รับจากบรรพบุรุษให้กับชนรุ่นหลัง จึงอาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบัน แห่งแรกที่วางมาตรฐาน พฤติกรรมและเสริมสร้างบุคลิกภาพให้กับสมาชิก ซึ่งเป็นกระบวนการ ที่มีลักษณะเคลื่อนไหว (Dynamics) อยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์^{๓๐}

ข้อปฏิบัติอันจะนำความสุขมาสู่ผู้ครองเรือนสำหรับทุกคนในครอบครัวเป็นหลักธรรม ของผู้ครองเรือน ซึ่งจะขาดข้อหนึ่งข้อใดไปไม่ได้ หากขาดข้อหนึ่งข้อใดไปครอบครัวก็จะเกิดความ เสียดายอันนำพาความไม่สงบสุขภายในครอบครัวเหมือนการปลูกสร้างเรือน จำจะต้องมีเสาอย่างน้อย ๔ ต้น ซึ่งเสาแต่ละต้นนั้นย่อมมีความสำคัญต่างกันแต่ให้ประโยชน์เท่าเทียมกัน การปลูกเรือนที่ ถูกต้องจะเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ อันได้แก่ ฆราวาสธรรม ๔ ประการ

^{๒๙} ณรงค์ เล็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.), หน้า ๘๗-๘๘.

^{๓๐} บุญประคอง ภาณุรัตน์, “ผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส: ศึกษากรณีสตรีที่สมรสแล้ว ภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๓๑), หน้า ๑.

๒.๓. หลักมราวาสธรรม ๔^{๑๑}

หลักธรรมของการครองเรือน หมายถึง ธรรมอันนำความสุขมาสู่ผู้ครองเรือน การดำเนินชีวิตครอบครัว จะมีความสุขความมั่นคงสมาชิกมีความอบอุ่นได้ สมาชิกทุกคนจะต้องปฏิบัติตนตามหลักธรรมอย่างถูกต้อง การครองเรือนเป็นภารกิจที่สำคัญเพราะเป็นการอยู่ร่วมกันมีความเคารพนับถือให้เกียรติกันเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันความตั้งมั่นของกลุ่มสมรสย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบชีวิตคู่ที่สมบูรณ์สร้างหลักในการดำเนินชีวิตแบบชอบธรรม^{๑๒} กลุ่มสมรสจะต้องยึดหลักมราวาสธรรม (หลักธรรมสำหรับการครองเรือน) อันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัว มี ๔ ประการ ดังนี้

สัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ความจริงใจ การมีความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน เป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้ามหากขาดสัจจะต่อกัน ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความหวาดระแวงเกิดความเคลงใจกันซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยกกันไม่มีความเชื่อใจกัน

ทมะ หมายถึง การปรับปรุงตน การศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ การรู้จักยับยั้งชั่งใจ เมื่อเกิดการกระทบกระทั่งกัน รู้จักควบคุมอารมณ์ ระวังความรู้สึกที่ไม่พอใจในสิ่งที่ไม่ต้องการไม่ใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหา รู้จักปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง โดยไม่เอาแต่ใจตนเอง สามารถแก้ไขปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

ขันติ หมายถึง ความเข้มแข็ง ความอดทน อดกลั้น ต่อความเหนื่อยยาก ลำบากทางกาย เพราะการทำงาน ส่วนการอดทนทางใจเป็นการอดทนต่อการกระทบทางด้านความรู้สึก สามารถทนต่ออารมณ์ขุ่นข้องต่างๆ ที่มากระทบทางจิตใจ การต้องอดทน ทั้งสองด้านนี้ต้องอาศัยความเพียรพยายามเป็นอย่างมาก

จาคะ หมายถึง ความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว การรู้จักให้อภัยกัน ด้วยความเมตตาอย่างจริงใจ โดยบุคคลในครอบครัวจะต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน รู้จักการเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขของผู้อื่น มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์กัน^{๑๓}

^{๑๑} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔, พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๑๕๑/๕๔๕.

^{๑๒} จำเนียร รักษาภักดี, “จริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๔), หน้า ๘๕.

^{๑๓} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการจัดเกล้าทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๑๕.

เมื่อพิจารณา หลักพุทธธรรม ๔ ประการ อันเป็นคุณธรรมที่เป็นรากฐานของความดี ตามที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงวางหลักธรรมเหล่านี้อย่างเหมาะสม เพราะการที่คนเราจะสามารถเป็นพ่อบ้านแม่เรือนที่ดีได้นั้น ต้องเป็นแบบอย่างให้กับสมาชิกในครอบครัว เป็นการวางพื้นฐานในจิตใจของสมาชิกในการแสดงออกในทางที่ดีงาม ด้วยเหตุนี้ผู้ครองเรือนที่ประสบความสำเร็จในชีวิตจึงต้องมีคุณธรรมไว้เป็นหลักอันควรประพฤติปฏิบัติ การศึกษารายละเอียดของคุณธรรมสำหรับชีวิตการครองเรือนอย่างมีความสุข ดังนี้

๒.๓.๑. **สัจจะ** คือ ความซื่อสัตย์ เป็นหลักสำคัญและเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เกิดความมั่นคงของครอบครัว ความจริงใจที่มีต่อกันปรารถนาให้ชีวิตคู่ประสบความสำเร็จ ความสัมพันธ์อันดีงามที่จะทำให้เกิดความไว้วางใจอันเป็นมิตรไมตรีต่อกัน ย่อมแสดงออกตามความรู้สึกลึกซึ้งทางวาจา โดยการพูดในสิ่งที่เป็นความจริงตามความรู้สึกที่ดี สัจจะเป็นคุณธรรมทางใจ เป็นความจริง ความตั้งใจจริงในหน้าที่ของแต่ละคนที่มีความจริงใจต่อกัน เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต คู่สมรสควรฝึกหลักการของสัจจะไว้ เพราะเป็นเครื่องหน่วยเหนี่ยวไม่ให้คู่สมรสทำตนออกนอกกลุ่มนอกทาง ลักษณะของสัจจะในระดับการพัฒนาชีวิตสมรสของครอบครัวให้สมบูรณ์ มี ดังนี้

๒.๓.๑.๑ ความตั้งใจจริง ที่จะประคับประคองชีวิตคู่ให้มีความสุข การรับผิดชอบต่อภาวะหรือหน้าที่ของตนเอง มิให้เกิดความบกพร่องโดยสามเณรจะต้องคิดอยู่เสมอว่าภรรยาคือ คู่ชีวิต เป็นเพื่อนแท้ที่จะต้องให้ความรัก ความห่วงใย ดูแลเอาใจใส่ ในขณะที่เดียวกันภรรยาก็ต้องตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองเช่นเดียวกัน

๒.๓.๑.๒ ความตั้งใจจริงที่จะสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา ให้เป็นคนมีคุณภาพทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นหน้าที่อันสำคัญของบิดามารดา ที่จะต้องส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้แก่บุตร เพราะถือว่าบิดามารดาเป็นผู้มีส่วนสำคัญที่จะพัฒนาชีวิตบุตรธิดาให้มีชีวิตที่ดีในสังคม^{๓๔}

สัจจะของคนดีเมื่อมีอยู่ในใจผู้ใดย่อมช่วยให้ผู้นั้นประสบความสำเร็จสมความปรารถนาที่ตั้งใจมุ่งหมายไว้แน่นอน การตั้งสัจจะในเรื่องการประพฤติปฏิบัติดี เป็นนิมิตหมายของการก้าวไปในทางอันเป็นประโยชน์สุขและมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าบุคคลใดตั้งสัจจะในการที่จะประพฤติชั่วก็ทำให้ชีวิตของเขากลายเป็นคนชั่ว เพราะฉะนั้นในทางพระพุทธศาสนา จึงกำหนดลักษณะของสัจจะว่า “คนดีย่อมดำรงอยู่ในสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม”

^{๓๔} จำเนียร รักษาภักดิ์, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, หน้า ๘๕ - ๘๐.

การนำพาครอบครัวไปสู่ความสำเร็จของชีวิตคู่ ความมั่นใจในการดำเนินชีวิต เรียกได้ว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิต สามารถนำครอบครัวไปสู่จุดหมายปลายทางแห่งการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ร่วมกัน คนดีย่อมตั้งอยู่ในสัจจะประเภทเดียวกัน นั่นคือ ประเภทที่เป็นประโยชน์ และมีความชอบธรรมที่เรียกว่าอรรถ^{๓๕} มี ๓ ประการ คือ

๑. อัตตัตถะ คือ จุดมุ่งหมายเพื่อตนหรือประโยชน์ตน อันเป็นประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องต้น ตลอดจนจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต ซึ่งทำให้เกิดขึ้นกับตนเอง หรือพัฒนาชีวิตของตนให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

๒. ปรัตถะ คือ จุดมุ่งหมายเพื่อผู้อื่นหรือประโยชน์ต่อผู้อื่น การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นหรือเพื่อนมนุษย์ให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาขึ้นไปตามลำดับ

๓. อุภยัตถะ คือ จุดมุ่งหมายร่วมกันหรือประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันทั้งสองฝ่าย ของชุมชนและสังคม รวมทั้งภาวะปัจเจกแวดล้อม ทางด้านวัตถุ เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ ถนน ส่วนทางด้านนามธรรม เช่น ศีลธรรม วัฒนธรรม พึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา เพื่อเกื้อกูลให้ทั้งตนและผู้อื่น อันเป็นประโยชน์สุขของส่วนรวม^{๓๖}

ผู้ครองเรือนทุกคนย่อมปรารถนาสัจจะด้วยกันทั้งนั้น แต่เนื่องจากในระหว่างการครองคู่นั้น ต่างฝ่ายก็อยากให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซื่อสัตย์ก่อน แต่ว่าตนเองนั้นชอบจะละเมิดสัจจะ พุดง่าย ๆ คือ ไม่ชอบเป็นผู้ให้แต่ชอบที่จะเป็นผู้รับ ในการครองเรือนนั้น ทรัพย์สินเงินทองหรือข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ หากขาดไปก็ไม่ถึงกับบ้านแตกสาแหรกขาด แต่มีอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งถ้าครอบครัวหรือชีวิตคู่ขาดคือ “สัจจะ” ซึ่งถือเอาความ “ซื่อสัตย์” ต่อกัน สัจจะนี้เป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดสำหรับชีวิตสมรส โดยเฉพาะความซื่อสัตย์ภายในครอบครัวนั้นมีความสำคัญเพราะเป็นแบบอย่างในการแนะนำสามารถเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติแก่บุตรธิดา จากการศึกษาวิจัยจะเห็นว่าต้องวางรากฐานคุณธรรมข้อนี้ให้เกิดขึ้นในครอบครัว นอกจากการความซื่อสัตย์อันเป็นคุณธรรมสำหรับครอบครัวแล้ว ผู้ครองเรือนควรต้องรู้จักการปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

^{๓๕} บุ.จ. (ไทย) ๓๐/๓๕๕/๓๘๕.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๓๒.

๒.๓.๒. ทมะ การปรับตัวให้เข้ากัน คู่สมรสต้องรู้จักบังคับ ควบคุมอารมณ์ตนเอง สามารถระงับความรู้สึกต่ออารมณ์กระทบซึ่งกันและกัน แก้ไขข้อบกพร่องปรับนิสัยให้ประสานกลมกลืน ฝึกฝนปรับปรุงตนเข้าหาอีกฝ่ายหนึ่งเป็นสิ่งที่คู่สมรสต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากชีวิตสมรสเป็นชีวิตของคนสองคนซึ่งมาจากถิ่นฐาน ภูมิหลังที่ไม่เหมือนกันมาอยู่ร่วมกัน การรู้จักฝึกตนเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง^{๓๑} เพื่อความก้าวหน้าของชีวิตครอบครัว ต้องมีปัญญาเป็นแกนสำคัญ เพราะต้องรู้จักคิดพิจารณา มีความรู้ ความเข้าใจกับคู่ครองของตน รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ข้อขัดแย้ง รู้จักปรับตัวปรับใจเข้าหากันแลปรับปรุงตนให้ดีขึ้นมากยิ่งขึ้น ด้วยการขวนขวายหาความรู้อยู่เสมอ^{๓๒} การฝึกฝนอบรมตนเองนั้นทำให้เป็นคนที่มีเหตุผล มองปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันและแก้ไขด้วยปัญญา พระอรรถกถาจารย์ ได้ให้คำอธิบายถึง “ตัวปัญญา”^{๓๓} ดังนี้

๒.๓.๒.๑. การมีเหตุผลมากกว่าความรู้สึก เมื่อเกิดการกระทบกระทั่งหรือการมีแนวคิดที่ไม่ตรงกัน ก็จะใช้เหตุผลอย่างมีปัญญามาเป็นเครื่องตัดสินใจ

๒.๓.๒.๒. การเป็นผู้กล้าตัดสินใจ กล้าคิด กล้าทำ ในสิ่งที่ถูกต้องในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ

๒.๓.๒.๓. การยอมรับข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น และสามารถแก้ไขปรับปรุงอย่างถ้อยที ถ้อยอาศัย

๒.๓.๒.๔. การเรียนรู้ ทำความเข้าใจถึงความพอใจซึ่งกันและกันอย่างมีเมตตากรุณา

๒.๓.๒.๕. การมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีมุมมองที่ให้ความเป็นธรรมอยู่เสมอ

^{๓๑} จำเนียร รักษาภักดี, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, หน้า ๕๐.

^{๓๒} เสาวภาคย์ เพิ่มวัฒนะกุล, “การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับเด็กหญิงอาชีพพิเศษในสังคมไทยตามแนวทางของพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔) หน้า ๗๕.

^{๓๓} พุ.ศ.อ. (ไทย) ๑/ ๑๕๐ ๑๕๑/ ๒๖๗ – ๒๖๘.

การฝึกฝนตรวจสอบตนเองอยู่ตลอดเวลา เป็นการอบรมปรั้งปรุงตนเองให้เข้ากับผู้อื่น ได้ตลอดเวลาของกลุ่มสมรส จะช่วยให้เกิดความสุขในครอบครัว เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่บุตรธิดาอีกด้วย คุณธรรมดังกล่าว ได้แก่ ทมะ จะป้องกันความแตกร้างอันมีเหตุมาจากความขัดแย้งในครอบครัวได้ การปฏิบัติหน้าที่ของพ่อบ้านแม่เรือน โดยยึดหลักของผู้มีคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ เป็นลักษณะหนักเอา เบาสู้ ไม่ย่อท้อ ต่ออุปสรรคทั้งปวง มีความจริงใจในคู่ครองของตนต่างฝ่ายปฏิบัติตนให้เป็นที่ไว้วางใจของกันและกัน มีจิตใจเที่ยงแท้ ไม่กลับกลาย ไม่หวั่นไหว แม้จะมีความทุกข์มากมายเป็นอุปสรรคในการครองชีวิต ก็ร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คู่ครองที่ดี ที่จะเป็นคู่ชีวิตกันได้นั้น นอกจากกามคุณแล้วจะต้องมีคุณสมบัติของผู้ครองเรือน คือ มีความสัมพันธ์อันดีงาม อบอุ่น เป็นสุขภายในครอบครัว โดยประพฤตินั้นเป็นตัวอย่งที่ดี อันจะชักจูงให้คนในครอบครัวและผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลาย นำไปเป็นแนวทางประพฤติ ปฏิบัติ เพื่อความเจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เรียกว่า **อารยวิถี**^{๔๐} ทั้ง ๕ ประการ คือ

๑. งอกงามด้วยศรัทธา คือให้มี ความเชื่อ ความมั่นใจ ในพระรัตนตรัย ในการประพฤตินี้ปฏิบัติชอบ ในการที่จะกระทำความดี มีหลักของคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

๒. งอกงามด้วยศีล คือ มีความประพฤตินี้มีศีลธรรม รู้จักเลี้ยงชีวิตด้วยความสุจริต มีกิริยามารยาทที่งดงาม

๓. งอกงามด้วยสุตะ คือ มีความรู้จากการฟัง ให้มีความรู้จักการเล่าเรียน ขวนขวายศึกษาคำความรู้

๔. งอกงามด้วยจาคะ คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกันและพอใจที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม

๕. งอกงามด้วยปัญญา คือมีความรู้ ความคิดเข้าใจในเหตุผล ในความจริงตามสภาวะ มีวิจารณ์ญาณ^{๔๑}

^{๔๐} อ.จ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๐/๔๓.

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, หน้า ๔๔.

อันที่จริง คนเรานั้นควรเรียนรู้ความยุ่งยากของตนเองก่อน จึงจะรู้สาเหตุของปัญหา แล้วจึงข่มตนเองได้ การรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวเพื่อแก้ไขสถานการณ์ให้ทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทัน่วงที การตั้งตนอยู่บนฐานที่มั่น ซึ่งเป็นที่ยืนหยัดให้สามารถยึดเอาผลสำเร็จสูงสุด เป็นที่หมายได้ โดยไม่เกิดความสำคัญตนผิด ไม่เปิดช่องแก่ความผิดพลาดเสียหายและไม่เกิดสิ่งมัวหมอง ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า อริยฐาน^{๔๒} อันหมายถึง ธรรมอันเป็นที่มั่น มี ๔ ประการ ได้แก่

๑. ปัญญา คือ การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ทำกิจการต่างๆ ด้วยความคิด เมื่อประสบเหตุการณ์ใด ก็ไม่วุ่นวายตามอารมณ์หรือหลงไป ตามสิ่งที่เข้าชวน หมั่นศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน มีเหตุมีผล ในเรื่องราวของสิ่งต่างๆ จนสามารถเข้าถึงหลักความจริง

๒. สัจจะ คือ การดำรงตน ยึดมั่นในความจริงที่รู้ชัด เห็นชัดด้วยปัญญา โดยเริ่มจากความเป็นจริงทางวาจา ความจริงในหลักการ ความจริงในการปฏิบัติ จนถึงความเป็นจริงของปรมาตม์

๓. จาคะ คือ คอยสร้างเสริมเพิ่มพูนความเสียสละ โดยมุ่งสร้างความเข้มแข็งภายในจิตใจ เพื่อป้องกันหรือตัดทอนตนไว้มิให้ตกไปในที่ชั่ว ของผลสำเร็จที่ตนสร้างขึ้นด้วยลาภสักการะ อันคอยหลอกล่อ เข้าชวนให้เกิดความยึดติด ลุ่มหลงมัวเมาจนเกิดความเคยชินติดเป็นนิสัย หรือเคยยึดถือไว้ ก็สามารถละได้ทั้งหมดจนถึงการสละกิเลส

๔. อุปสมะ คือ รู้จักหาความสุขสงบทางจิตใจ การฝึกตนให้สามารถระงับความมัวหมองดับความขัดข้องวุ่นวายอันเกิดจากกิเลสได้ การทำจิตใจให้สงบผ่องใสรู้จักรสแห่งสันติ คนที่รู้จักรสแห่งความสุขอันเกิดจากความสงบใจแล้วย่อมไม่หลงไหลในวัตถุหรือ ลาภ ยศ สรรเสริญ โดยง่าย^{๔๓}

การที่คนเรารู้จักแสวงหาการดำรงตนให้เป็นปึกแผ่นตามหลักเกณฑ์ที่ถูกที่ควร ก็เป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้การกระทำนั้นจะนำไปสู่ทางที่ซึ่งทำให้เกิดความเสียหาย ก็ต้องรู้จักหยุดเป็น การรู้จักขยับยั้งตนเองให้ได้ผลดีขึ้น ข้อสำคัญคือ การไม่คิดในเรื่องอันเป็นเหตุให้เกิดความเดือนร้อนต่อตนเองและผู้อื่น การพยายามคิดแต่เรื่องดี จะทำให้คนเราสามารถดำรงอยู่ในความดีได้ แต่สำหรับปุถุชน ความนึกคิดก็มี ดีบ้าง ชั่วบ้าง สลับกัน เพราะอำนาจของกรรมและอธรรมที่ครอบงำจิตใจ

ฉะนั้นการทำ การพูดและการคิด ของปุถุชน บางครั้งบางคราว จึงต้องพุ่งไปสู่ความชั่วเป็นคราวๆ ไป เช่น โกรธเขา คิดโลกของเขา คิดมัวเมาในอบายมุข ซึ่งเป็นอย่างนี้ด้วยกันทุกคน ต่างกันแต่ว่าคนมี ทัศนะ พอรู้ตนว่าก้าวไปสู่ทางผิดคิดจะทำความชั่วต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอย่างนี้ด้วยทางกาย

^{๔๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๖๒๘/๔๓๖.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมมุนยชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๓๔.

ทางวาจา และทางใจก็สามารถยับยั้งใจตนไว้ได้ เพราะฉะนั้นผู้ครองเรือนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่สมรสต้องพยายามฝึกรอบรมให้เป็นคนที่มี “ทมะ” ไว้ คือรู้จักให้เป็นผู้ที่รู้จักหยุดเป็น คนที่ได้คู่ครองที่ไม่มี ทมะ เลย ก็ไม่ต่างกับคนขับรถแต่ไม่มีเบรคนั่นเอง

๒.๓.๓. **ขันติ** คือ ความอดทน หรือความเข้มแข็งซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้ครองเรือนที่จำเป็นต้องมี การอดทนต่อฝ่ายที่ไม่ดี เพื่อยืนอยู่บนฐานของสิ่งที่ดี การที่ทำให้ใจให้สงบเย็นเพื่อขับไล่อารมณ์ฝ่ายต่ำออกไปจากจิตใจนั้น คือ ลักษณะของขันติ ความอดทนตามคำสอนมี ๒ ลักษณะ คือ

- ทนเพื่อให้พ้นสภาพที่เลว
- ทนเพื่อให้ได้มาซึ่งสภาพที่ดี

ชีวิตของผู้ครองเรือนมีเรื่องที่จะต้องใช้เวลาอดทนอยู่มากใน ๔ อย่าง คือ

ก. อดทนต่อความลำบาก เป็นการอดทนต่อความตรากตรำในการทำงานปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะเห็นได้ว่า คนที่ทำงานมาก ๆ แล้วได้รับความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า หิวกระหาย อันเป็นเรื่องไม่สะดวกสบายเพราะทำงาน จึงต้องใช้ความอดทน คือ อดทนทำงานให้สำเร็จลุล่วงไป โดยไม่ยอมแพ้ต่อความลำบาก การต่อสู้ ต่อความลำบากนั้นเป็นความตั้งใจอันเด็ดเดี่ยวซึ่งเป็นที่มาของ ขันติ

ข. อดทนต่อทุกข์เวทนา คือ ความเสวยอารมณ์ มี ๓ อย่าง ได้แก่

- สุขเวทนา ความสบายอันมาจากความพึงพอใจ
- ทุกขเวทนา ความไม่สบายอันเกิดจากความเจ็บป่วย
- อทุกขมสุขเวทนา ความเฉย ๆ เรื่อย ๆ ไม่จำเป็นต้องใช้ความเจ็บใจ

ค. อดทนต่อความเจ็บใจ คนเรานั้นมีความเจ็บอยู่ ๒ อย่าง คือ

- เจ็บทางกาย การเจ็บป่วยจากโรคภัยไข้เจ็บ
- เจ็บทางใจ การเจ็บป่วยจากความรู้สึก ไม่สบายกายไม่สบายใจ

จึงเกิดความทุกข์เวทนา แต่ถ้าพูดถึงความเจ็บทางใจนั้นเกิดจากการถูกคนอื่นกระทำทางเดียวด้วยเจตนาถั่นแกล้งหรือดูหมิ่นดูแคลน มิใช่ด้วยความพลั้งเผลอหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ง. อดทนต่ออำนาจกิเลส คนเรานั้นมีทั้งอารมณ์ฝ่ายเจ็บใจและอารมณ์ฝ่ายรักใคร่

- ความอดทนใช้จะใช้อารมณ์ฝ่ายเจ็บใจเท่านั้น แต่เนื่องจากความอดทนก็ต้องใช้ อารมณ์ฝ่ายรัก เพราะความพึงพอใจ เพลิดเพลินต่ออารมณ์ ตลอดจนการสรรเสริญเยินยอ

- ความน่าอภิมยั ต่าง ๆ เป็นอารมณ์ ต่อความพึงพอใจทั้งสิ้น^{๔๔}

ในทางสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการอยู่ร่วมกันของบุคคลสองคน สร้างแบบ (Structure) หรือ โครงสร้าง (Patten) ในทางจิตวิทยา ได้ให้ความหมาย ของครอบครัวว่า เป็นสถาบัน ทางสังคมแห่งแรก ที่มนุษย์สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน เพื่อเป็นตัวแทนของสถาบันทาง สังคมภายนอก ที่จะปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ กับสมาชิกรุ่นใหม่ที่อยู่บ้ดึขึ้นในครอบครัว สามารถนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องสำหรับการครองเรือนให้ประสบ ความสำเร็จบรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิตได้^{๔๕}

การครองเรือนที่สามารถประสบความสำเร็จ สมาชิกจะต้องมีความอดทนต่ออุปสรรค ทั้งหลายที่เกิดขึ้นมากมายตามสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป แต่หลักความสำเร็จที่จะนำพาชีวิตไปสู่ จุดหมายปลายทางได้ ได้แก่ อิทธิบาท^{๔๖} มีอยู่ ๔ ข้อ ดังนี้

๑. ฉันทะ คือ มีความพอใจจะกระทำในสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ด้วยต้องการทำ ให้เป็นผลสำเร็จแห่งกิจการนั้น มิใช่ว่าสักแต่ทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้ผลตอบแทน

๒. วิริยะ คือ มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบด้วยความพยายาม กระทำสิ่งนั้นด้วย พากเพียรทำ เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้งไม่ทอดลอย มุ่งก้าวไปข้างหน้าจนถึงจุดหมายที่ได้ตั้งใจไว้

๓. จิตตะ คือ มีความตั้งใจทำกิจโดยเอาจิตฝักใฝ่ รั้บรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้น ด้วยปัญญา ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย ใช้ความคิดไตร่ตรองในการกระทำนั้น โดยทำกิจ หรืองานนั้นอย่างตั้งใจและเต็มใจ

๔. วิมังสา คือ มีปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักการวางแผนงาน ตั้งวัตถุประสงค์ ถึงจุดมุ่งหมาย ตลอดจนการวัดผลที่ได้รับ และคิดค้น วิธีการแก้ไขปรับปรุง เพื่อพัฒนาการดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น^{๔๗}

แนวทางแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัว สมาชิกทุกคนถือว่าเป็นผลผลิตมาจาก ครอบครัวทั้งสิ้น การสร้างสถาบันครอบครัวที่มั่นคง ถือว่าเป็นการสร้างเกาะป้องกันปัญหาทางสังคมได้

^{๔๔} จำเนียร รักษาภักดี, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, หน้า ๕๒ - ๕๓.

^{๔๕} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, จิตวิทยาครอบครัว, (กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^{๔๖} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓๑.

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๓๖.

เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการที่คนสองคนหญิงชายมาอยู่ร่วมกัน จะต้องมีการปรับตัวในบทบาทของตนใหม่ คือ ในด้านความต้องการทางเพศ การดำเนินชีวิต การดูแลกิจการบ้านเรือน การมีทัศนคติที่ดีต่อกัน ค่านิยมเดียวกัน ความสนใจเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ตลอดจนการรู้จักระวังการแสดงความรู้สึกที่มีใน ลักษณะอารมณ์ เหล่านี้ถือว่าเป็นรากฐานอันสำคัญของการครองเรือน นอกจากนี้ การอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข สมาชิกในครอบครัวจะต้องรู้จักมีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ต่อบุคคลภายใน ครอบครัว และยังรวมไปถึงบุคคลภายนอกอีกด้วย^{๔๔}

๒.๓.๔. จาคะ หมายถึง ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันตลอดถึงความ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน การที่คนเราจะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ไม่ใช่คอยแต่จะเป็นผู้รับฝ่ายเดียว การเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของอันเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นยังรวมถึงการมีน้ำใจแก่บุคคลทั่วไป คู่ครองที่ประสบความสำเร็จในชีวิตคู่ ต้องคำนึงถึงเสมอถึงผู้อยู่เคียงข้าง ในคราวที่คู่ครองประสบความทุกข์ ความเจ็บไข้ ก็ควรชวนชวนให้ความช่วยเหลือ เอาใจใส่ดูแลเป็นที่พึ่ง ช่วยให้ออกกำลังกายด้วยความเต็มใจ ไม่แสดงอาการขัดเคือง รำคาญ

การดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จ ผู้ครองเรือนต้องมีความไม่รู้จักย่อท้อ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาหรือการเรียนรู้ในเรื่องอาชีพการงานเพื่อนำมาพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัว อย่างมีแบบแผน เป็นระเบียบเรียบร้อย ความเป็นผู้เสียสละจะแสดงออกในลักษณะของการเอื้อเฟื้อ การมีน้ำใจไมตรี ถือว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของมนุษย์ด้วยยอมเป็นที่รักของบุคคลทั่วไป สมาชิกใน ครอบครัวจะต้องตระหนักถึงหลักการข้อนี้ผู้อยู่เสมอ เพราะการครองเรือนนั้นคู่สมรสจะต้องแสดงความเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อคราวเกิดปัญหาที่มีความทุกข์จะต้องรู้จักเสียสละความสุขส่วน ให้เวลาในการดูแลห่วงใยอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่เห็นแก่ความลำบาก

นอกจากคู่สมรสจะแสดงออกซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวต่อสมาชิกภายในครอบครัวแล้วยัง ต้องนี้แสดงออกต่อเครือญาติของทั้งสองฝ่ายตลอดจนเพื่อนบ้านอีกด้วย จาคะ จึงเป็นการสละความไม่เห็นแก่ตัว ที่คู่สมรสจะต้องมีให้แก่กัน โดยแบ่งได้ ๒ ประการ ดังนี้^{๔๕}

๑. การสละวัตถุสิ่งของ แสดงออกซึ่งความเอาใจใส่และให้ความสำคัญต่อสมาชิกใน ครอบครัว เช่น วันสำคัญของอีกฝ่ายหนึ่ง วันคล้ายวันเกิด วันครบรอบแต่งงาน วันสำเร็จการศึกษา รวมไปถึงการใช้เวลาเพื่อไปพักผ่อนร่วมกันตามสถานที่ต่างๆ ในส่วนของญาติมิตร เพื่อนร่วมงาน

^{๔๔} ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการ, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๕.

^{๔๕} พ.อ. ปิ่น มุกกันต์, เรือนชั้นนอก เรือนชั้นใน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑๕.

ควรต้องรู้จักแบ่งปันตามสถานะในโอกาสอันควร การถวายภัตตาหารพระสงฆ์ อันเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติ การตอบแทนพระคุณบิดามารดา การตอบแทนสิ่งของต่อผู้มีพระคุณ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนบ้านด้วยความจริงใจโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

๒. การสละทางด้านจิตใจ แสดงออกซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญของครอบครัว ทางด้านความคิดชอบ ความเห็นชอบ เป็นปัจจัยทำให้มนุษย์รู้จักการสละวัตถุ การฝึกฝนเรื่องการเสียสละให้มีจิตที่ประกอบไปด้วยความรักความห่วงใยเพื่อนมนุษย์ มองเห็นประโยชน์ที่เกิดจากการให้ ในขณะที่ขงกันจิตใจ ก็ควรจะได้สละออกซึ่งอกุศลธรรมอันจะปิดกั้นมิให้จิตเอื้อเฟื้อ ความหลงที่ไม่รู้เป้าหมายตลอดจนความเห็นแก่ตัวอีกด้วย

บทบาทของจาคะจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้คู่สมรสในครอบครัวเกิดทัศนคติที่ดีต่อกัน ขอมริบและไว้ใจกันเป็นการปรับชีวิตคู่สมรสให้ดำเนินไปทางเดียวกัน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขสำหรับชีวิตครอบครัวทั้งทางร่างกายและจิตใจ และยังเป็นการเกื้อหนุนให้สมาชิกในครอบครัวเป็นกัลยาณมิตรที่ดีแก่บุคคลภายนอกและสังคมอีกด้วย หลัก จาคะ จึงเป็นบทบาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในฐานะผู้ร่วมชีวิตด้วยกัน เพื่อความมีเสถียรภาพของชีวิตสมรสไม่เกิดความผิดพลาดทางการดำเนินชีวิตคู่ หลักธรรมที่จะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง เรียกว่า **จักร**^{๕๐} (ธรรมประดุจล้อทั้งสี่ที่นำพารถไปสู่จุดหมายปลายทาง) มี ๔ ข้อ ดังนี้

๑. ปฏิรูปทศวาสะ คือการเลือกหาที่อยู่หรือแหล่งศึกษาเล่าเรียนเพื่อการพัฒนาชีวิต การแสวงหาความรู้ การสร้างสรรค์ความดี อันเป็นการนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

๒. สัมปยุตตปฏิบัติ คือ การรู้จักคบหาบุคคลผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการแสวงหาธรรมหาความรู้ ความก้าวหน้าและความเจริญโดยธรรม

๓. อุตตสัมมาปณิธิ คือ การดำรงตนอยู่ในธรรมและทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องโดยมีเป้าหมายการงานที่ดี อันจะนำตนไปสู่จุดมุ่งหมาย แน่วแน่ มั่นคง

๔. ปุพเพกตปุญญตา คือ การมีสติปัญญา ความถนัด และสุขภาพดี เป็นพื้นมาแต่เดิม การรู้จักแก้ไขปรับปรุง ศึกษาหาความรู้ เพื่อสร้างเสริมคุณสมบัติความดีงาม โดยฝึกฝนความชำนาญ พร้อมทั้งจะรับความสำเร็จสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์สุขอันจะก้าวไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้นไป^{๕๑}

^{๕๐} อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๔๑.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๓๕.

หลักทวารวาทธรรม เป็นสิ่งที่คฤหัสถ์ควรนำไปประพฤติปฏิบัติ โดยมีสัจจะคือ ความซื่อตรงต่อเพื่อนฝูงต่อบุตรภรรยา ต่อเวลาและการทำงาน เมื่อประสบกับความไม่พอใจก็ต้องรู้จักข่มใจบังคับตนพยายามไม่ให้แสดงความไม่พอใจให้ผู้อื่นเห็น เป็นการช่วยปรับปรุงฝึกตนเองให้สามารถแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา แม้ว่าจะต้องอาศัยความอดทน อดกลั้น อย่างมาก ก็ไม่ย่อท้อต้องพยายามสละความรู้สึกที่ไม่คือออกไปจากใจเป็นคุณธรรมของการอภัยทาน พร้อมสามารถให้ความช่วยเหลือ สมาชิกในครอบครัวหรือญาติมิตรเมื่อได้รับความเดือดร้อน ทวารวาทธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ ทมะ จะมุ่งเอาด้านปัญญา และขันติ จะเน้นความเพียรหรือวิริยะ ครอบครัวที่ใช้หลักทวารวาทธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เชื่อได้ว่าครอบครัวจะมีความมั่นคง เพราะสมาชิกในครอบครัวจะมีแต่ความสุขอย่างแท้จริง^{๕๒}

๒.๔. หลักกถุจิริฎฐิติธรรม ๔^{๕๓}

หลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน, เหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน หลักการดำรงความมั่นคงขององค์กรที่เป็นครอบครัววงศ์ตระกูล หมู่เหล่า, สังคม หน่วยงาน ห้างร้าน บริษัทมี ๔^{๕๔} ประการ ดังนี้

๒.๔.๑. นัฏฐกเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้ เป็นการหาของที่ หหมดไปให้กลับมาใช้ได้ อีก เช่น สิ่งของในบ้านเรือนเมื่อใช้หมดไปแล้ว หากอยู่ในวิสัยที่จะหาคืนมาได้ ก็ให้รีบชวนขวายหาคืนมาให้ได้ ในองค์กรบริษัทก็เช่นกัน ของที่หายไป ของหกหล่น ของที่สูญเสียวเวลาที่สูงเสีย ก็ให้หาทางแก้ไขให้เกิดสูญเสียน้อยลง

๒.๔.๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม การซ่อมแซมของเก่าของชำรุด เช่น ของเก่าที่ใช้งานไปแล้วไม่ว่าจะเป็นอาคารบ้านเรือน เสื้อผ้า โต๊ะทำงาน เครื่องจักรที่ชำรุดให้หาทางซ่อมให้ดี อย่าปล่อยให้เสื่อมโทรม ถ้าไม่ใช่จริง ๆ ก็ให้ขายหรือบริจาคให้คนอื่นใช้ประโยชน์

๒.๔.๓. ปริมิตปานโกชณา รู้จักประมาณในการกินการใช้จ่าย รู้จักความพอดี ในเรื่องของการกิน การใช้จ่าย อะไรที่มากเกินไปก็ให้หาทางลดลง เช่น พลังงานไฟฟ้า อะไหล่ ทรัพย์สินที่ดิน

^{๕๒} สุนทรี สุริยะรังษี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกาสูได้รับเอตทัคคะ”, หน้า ๒๕.

^{๕๓} อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๓๓.

^{๕๔} อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๓๓.

เครื่องใช้สำนักงาน กระดาษ ให้หาทางรณรงค์ให้ใช้น้อยลง เอาแต่พอดีและไม่ต้องตระหนี่ จนขาดความสะดวก ให้รู้จักความพอดี

๒.๔.๔. อธิปไตยสันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน รู้จักการตั้งคนดี มีคุณธรรมให้เป็นใหญ่ ซึ่งจะต้องคิดไตร่ตรองในการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็นผู้นำในองค์กร ที่ใดมีคนไม่ดีไม่มีศีลธรรมเป็นผู้นำย่อมพองค์กรไปไม่ถึงจุดหมายปลายทาง^{๕๕}

๒.๕. หลักสังคหวัตถุ ^{๕๖}

สังคหวัตถุ ๔ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเพื่อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๒.๕.๑. ทาน คือ การให้ปัน เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การเสียสละ แบ่งปัน ช่วยสงเคราะห์ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และสืบทอดเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว โดยคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สิ่งของที่เรามาได้ มิใช่สิ่งจริงยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

๒.๕.๒. ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ ที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุมีผล ชักจูงในทางที่ดีงาม แสดงความเห็นอกเห็นใจ เป็นกำลังใจให้ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจอันดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะสำหรับกาลเทศะ

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์เว้นจากการพูดเท็จ, เว้นจากการพูดต่อเสียด, เว้นจากการพูดคำหยาบ, เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๒.๕.๓. อัถตจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤตินในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือด้วยแรงกายและขวนขวายกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

^{๕๕} พระมหาบุญเพ็ชร ปุณฺณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๒๐.

^{๕๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

๒.๕.๔. สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดัน เสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมน และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย^{๕๗}

กล่าวได้ว่า คนเราทุกคนนอกจากมีหลักธรรมอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจแล้วยังมีหน้าที่ประจำติดตัวกันมาตั้งแต่เกิดแล้ว ขณะที่ยังเป็นเด็กก็มีหน้าที่น้อยหน้อย ครั้นเป็นผู้ใหญ่หน้าที่ก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวเป็นหน้าที่ประจำ ไม่รวมถึงหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพซึ่งมีอยู่มากมาย คำว่า “หน้าที่” คืออะไร หน้าที่ หมายถึง กิจที่จะต้องรับผิดชอบ เช่น พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี ส่วนลูกก็มีหน้าที่ต้องประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครั้นแม่ลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว ก็ต้องมีหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่ที่ชรา เป็นการตอบแทน ครูบาอาจารย์ทั้งหลายมีหน้าที่ฝึกฝนอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดี ให้มีศิลปวิทยาเป็นอาชีพติดตัว ส่วนศิษย์ก็ต้องมีหน้าที่ รับผิดชอบต่ออบรมและการสอนศิลปวิทยาจากครู ด้วยความตั้งใจใฝ่เรียน ในขณะเดียวกันก็ต้องแสดงความเคารพนอบน้อมต่อครูอาจารย์ปรนนิบัติดูแลรับใช้พร้อมให้การบริการท่านตามสมควร

๒.๖. หลักทศ ๖^{๕๘}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกำหนดหน้าที่ของมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้บุคคลแต่ละคนยึดหลักการปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้าง ซึ่งมีอยู่ไม่เกิน ๖ กลุ่ม และทรงเรียกว่าทศ ๖ ขณะเดียวกันก็ทรงกำหนดหน้าที่ ของทศ ๖ ในอันที่จะอนุเคราะห์บุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตัวไว้อย่างชัดเจน ถ้าบุคคลปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อทศ ๖ ครบถ้วนบูรณ์ ทศ ๖ ก็จะอนุเคราะห์บุคคลนั้น ในปัจจุบันสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป อันมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านครอบครัวโดยเฉพาะบิดามารดา ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ จึงเกิดปัญหามากมาย อันเป็นเหตุให้นำสู่ความไม่เข้าใจกัน^{๕๙} บิดามารดาจะต้องสร้างความประพฤติที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดีและมีความฉลาดรู้ ในวิธีการอบรมสั่งสอนบุตร

^{๕๗} พระมหาบุญเพชร ปุณฺณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการจัดเวลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๑๕.

^{๕๘} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖ – ๒๗๓/๒๑๒ – ๒๑๘.

^{๕๙} ศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ, “สุขภาพจิตและพฤติกรรมกรรมการเรียนของนักเรียน ม. ต้น ที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง” ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนบางใหญ่, จังหวัดนนทบุรี, หน้า ๑.

พระพุทธศาสนากล่าวว่า ผู้มีหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอนจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติที่ดีงามก่อน แล้วจึงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามจึงจะได้ผลดี บุคคลที่มีบิดามารดาเป็นแบบอย่างทางธรรมจะซึมซับเอาลักษณะที่ดีงาม จากบิดามารดาเป็นการสร้างความสัมพันธ์ อันดีสำหรับการครองเรือนและความสุขสงบในสังคมอีกด้วย^{๖๐}

ผู้ครองเรือนจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคมนั้น อันได้แก่บุคคลที่อยู่ใกล้ตัวภายในครอบครัวและยังต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว เพราะจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท จึงควรรู้จักพิจารณาบุคคลที่เป็นคนคมีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมกับคนรอบด้าน ตลอดจนการทำหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ให้ถูกต้องตามฐานะที่เปรียบเสมือนทิศต่างๆ ๖ ทิศ ได้แก่

- ทิศที่ ๑ บิดามารดาเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหน้า
- ทิศที่ ๒ ครูอาจารย์ เปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องขวา
- ทิศที่ ๓ ภรรยาเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหลัง
- ทิศที่ ๔ มิตรสหายเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องซ้าย
- ทิศที่ ๕ คนรับใช้และคนงานเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องล่าง

ทิศที่ ๑ บิดามารดาเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหน้า บุตรธิดาพึงปฏิบัติต่อท่านทั้ง ๒

ดังนี้

- ๑ ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
- ๒ จักทำกิจของท่าน
- ๓ จักดำรงวงศ์ตระกูล
- ๔ จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
- ๕ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ในฐานะบิดามารดา พึงอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้

- ๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- ๔. หากภรรยา (สามี) ที่เหมาะสมให้
- ๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

^{๖๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๐.

ดังนี้

ทศที่ ๒ ครูอาจารย์ เปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องขวา ศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์

๑. ลูกขึ้นยืนรับ
๒. เข้าไปคอยรับใช้
๓. เคารพเชื่อฟัง
๔. ดูแลปรนนิบัติ
๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

ในฐานะครูอาจารย์ พึงอนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้

๑. แนะนำให้เป็นคนดี
๒. ให้เรียนดี
๓. บอกความรู้ในศิลปะวิทยาทุกอย่างด้วยดี
๔. ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย
๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

ทศที่ ๓ ภรรยาเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหลัง สามีพึงปฏิบัติต่อภรรยา ดังนี้

๑. ให้เกียรติยกย่องภรรยาตน
๒. ไม่ดูถูกดูหมิ่นภรรยาตน
๓. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยาตน
๔. มอบความเป็นใหญ่ให้ภรรยาตน
๕. ให้เครื่องแต่งตัวให้ภรรยาตามเวลาอันควร

ในฐานะเป็นภรรยา พึงแสดงความจงรักภักดีต่อสามี ดังนี้

๑. จัดการงานบ้านให้ดี
๒. ให้ความสงเคราะห์บุคคลข้างเคียง
๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามีตน
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

ทศที่ ๔ มิตรสหายเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องซ้าย บุคคลพึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย ดังนี้

๑. การให้ปัน
๒. กล่าววาจาอันเป็นที่รัก
๓. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
๔. วางตนสม่ำเสมอ
๕. ไม่พุดจาหลอหลวง

ในฐานะเป็นมิตรสหาย พึงต้องอนุเคราะห์กัน เป็นการตอบแทน ดังนี้

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
๓. เมื่อมีภัยก็เป็นทีที่พึ่งพำนักได้
๔. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

ทศที่ ๕ คนรับใช้และคนงานเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องล่าง นายจ้างพึงปฏิบัติต่อคนรับใช้และคนงาน ดังนี้

๑. จัดงานให้ตามสมควรแก่กำลัง
๒. ให้อาหารและค่าจ้าง
๓. ดูแลรักษาพยาบาล
๔. ให้อาหารมีรสแปลก
๕. ให้หยุดงานตามโอกาส

ในฐานะเป็นคนรับใช้และคนงาน พึงแสดงความจงรักภักดีต่อนายจ้าง ดังนี้

๑. ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย
๒. เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้ มีความซื่อสัตย์
๔. ทำงานให้ดีขึ้น รู้จักพัฒนาตนเอง
๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

ทศที่ ๖ พระสงฆ์เปรียบเสมือนเป็นทศเบื้องบน พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์
ดังนี้

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
๔. เปิดประตูต้อนรับ
๕. อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย
๖. ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

ในฐานะพระสงฆ์ พึงอนุเคราะห์ต่อพุทธศาสนิกชน ดังนี้

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
๔. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๕. บอกทางสวรรค์ให้

บิดามารดาผู้เปรียบเสมือนทศเบื้องบนมีความเกี่ยวข้องกับบุตรตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิและเจริญเติบโตในครรภ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตบุตรมากที่สุดเมื่ออยู่ในครรภ์คือมารดาเพราะบุตรได้อาศัยครรภ์ของมารดาสำหรับการเจริญเติบโตจนครบกำหนดคลอดออกมา การตั้งครรถ์^{๖๑} เป็นการเริ่มต้นชีวิต มนุษย์มีชีวิตอยู่ในครรภ์มารดาถึง ๙ เดือน ชีวิตในครรภ์นั้นเป็นช่วงชีวิตที่เสี่ยงตายทั้งมารดาและเด็ก มารดานั้นต้องออกสิ้นขวัญหายเป็นห่วงทั้งตัวเองและลูกน้อย ส่วนผู้เป็นบิดาในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดบุตรร่วมกับมารดา เมื่อตอนที่มารดาตั้งครรถ์ฝ่ายบิดาก็เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการดูแลมารดาที่ขณะตั้งครรถ์ตลอดจนรับภาระในด้านต่าง ๆ แทนมารดาด้วย จึงนับว่าทั้งบิดาและมารดาได้ทำหน้าที่สำคัญต่อบุตรตั้งแต่ยังไม่ได้คลอดออกมาเมื่อบุตรคลอดออกมาและดำรงชีวิตอยู่เช่นกับบุคคลทั่วไปหน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อบุตรก็เพิ่มขยายขอบเขตมากขึ้นเป็นลำดับ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหน้าที่หลักของบิดามารดา ที่พึงปฏิบัติต่อบุตร ดังนี้^{๖๒}

^{๖๑} พระครูถิลาธรรมวิวัฒน์ ผศ. (สมาน กลุขานธมฺโม), *วัฒนธรรมไทย*, หน้า ๑๐๓.

^{๖๒} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการจัดเกล้าทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๐๐.

๒.๖.๑. ข้อปฏิบัติสำหรับมารดาบิดาต่อบุตร คือ การอนุเคราะห์บุตร บิดามารดาถือว่าเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับบุตรมากที่สุดในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดบุตรเมื่อตอนมารดาตั้งครรภ์ บิดาก็จะคอยดูแลตลอดจนรับภาระต่างๆ จึงนับได้ว่าการอนุเคราะห์บุตรของบิดามารดา เป็นหน้าที่อันสำคัญที่มีต่อบุตรผู้เป็นบิดามารดาต้องอนุเคราะห์บุตรธิดาตามหลักปฏิบัติ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ห้ามจากความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หาภรรยา (สามี) ที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันควร

๒.๖.๑.๑. ห้ามปรามมิให้ประพฤตชั่ว การประพฤตชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นอกุศลธรรมที่บุคคลพึงเว้น เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น บิดามารดาจะต้องแนะนำสั่งสอนบุตรของตนให้รู้จักกุศล (ความชั่ว) ในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านกาย วาจา และใจ ตลอดจนเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการประพฤตชั่วได้ เช่น การคบคนไม่ดี การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นโทษ การดำรงชีวิตด้วยความประมาท ความเกียจคร้าน ที่เป็นเหตุให้อกุศลเกิดขึ้น แนวทางแห่งความชั่วที่บิดามารดาพึงห้ามปรามมิให้บุตรดำเนินตาม ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือ การฆ่าและเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การละเมิดช่วงชิงทรัพย์สินของผู้อื่น ประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ พูดต่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ มีความโลภต้องการอยากได้สิ่งของของผู้อื่น การอาฆาตพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และการมีความเห็นผิด เนื่องจากบิดามารดามีประสบการณ์มากกว่า และย่อมรู้สิ่งที่ไม่ควร สิ่งที่ไม่พึงปฏิบัติและไม่พึงปฏิบัติ จึงสามารถแนะนำบุตรให้ละเว้นจากความชั่วต่าง ๆ ได้ อีกทั้งการละอกุศลเป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์และความสุขแก่ชีวิต จึงเป็นสิ่งที่บิดามารดาต้องบอกกล่าวชี้แจงให้บุตรได้ทราบและห้ามปรามมิให้ทำในสิ่งที่ เป็นอกุศล

๒.๖.๑.๒. อบรมสั่งสอนให้ประพฤตดี การอบรมสั่งสอนให้บุตรเป็นคนดีด้วยการประพฤตในสิ่งที่ดีงาม ซึ่งผู้ที่เป็นบิดามารดาต้องการบุตรที่เป็นคนดี ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า สัปบุรุษ หรือสัตบุรุษ บุตรที่เป็นสัตบุรุษ ย่อมประพฤตในสิ่งที่ เป็นคุณประโยชน์ ก่อให้เกิดความสุข ความเจริญแก่บุคคลในครอบครัวและสังคมอย่างมากมาย การอบรมสั่งสอนบุตรให้ดำรงอยู่ในความดี ได้แก่ ให้ดำรงตนอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ อันเป็นความดีที่ต้องปฏิบัติขึ้นพื้นฐาน ได้แก่ การเว้นจากการฆ่าและเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การเว้นจากการละเมิดช่วงชิงทรัพย์สินของผู้อื่น เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ พูดต่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ

ไม่มีความโลภต้องการอยากได้สิ่งของของผู้อื่น เว้นจากการอาฆาตพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และการมีความเห็นถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ บิдамารดาจะต้องปลูกฝังให้บุตรมีจิตสำนึกทางด้านคุณธรรม และมีฉันทะในการทำความดี และพัฒนาให้มีความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป มิให้หยุดอยู่กับระดับของความดีเดิม เพราะความดีเดิมเป็นสิ่งที่ไม่ควรสัน โดย (ไม่สัน โดยในกุศลธรรม)

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบการเจริญรุ่งเรืองของชีวิตเหมือนกับต้นไม้ เพราะต้นไม้ที่จะเติบโตสมบูรณ์ได้ดี เจ้าของจะต้องดูแลด้วยการกำจัดวัชพืชและไม้อื่น ๆ ที่เป็นตัวแย่งอาหาร และบำรุงด้วยปุ๋ยและน้ำอย่างถูกวิธีจึงจะเจริญงอกงาม ชีวิตจะเจริญงอกงามก็ต้องกำจัดวัชพืช คืออกุศลให้ออกไปแล้ว สิ่งสมพัฒนาให้เกิดขึ้นในตน ขั้นตอนในการพัฒนาตนตามหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา จะต้องละทิ้งสิ่งที่เป็นบาปอกุศลและในขณะเดียวกัน ก็ต้องสร้างให้กุศลเกิดขึ้นอีก ดังพระพุทธโอวาทในโอวาทปาติโมกข์ที่ทรงแสดงหลักการขอพระพุทธศาสนา ๓ ประการ ได้แก่ (๑) การเว้นจากการกระทำความชั่วทั้งปวง (๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม และ (๓) การทำจิตของตนให้ผ่องใส หลักการของพระพุทธศาสนานี้มีความสอดคล้องกับการทำหน้าที่ ในการอบรมสั่งสอนของบิดามารดา ที่จะต้องสอนให้ละทิ้งความชั่วและสร้างคุณงามความดีประกอบกัน

๒.๖.๑.๓. ส่งเสริมให้ศึกษาเล่าเรียน บิдамารดาถือว่าเป็นครูคนแรกของบุตร เพราะสอนให้บุตร ได้เรียนรู้จักสิ่งต่างๆ มากมายก่อนใครคนอื่น อีกคำหนึ่งท่านเรียกว่า เป็น “ผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร” เพราะบุตรได้พบกับบิดามารดา ก่อนใครอื่น บิдамารดาจึงเป็นตัวแทนของชายหญิงทั้งโลกที่บุตรได้เรียนรู้ อีกทั้งพฤติกรรมของบิดามารดาที่แสดงให้บุตรเห็น เป็นการปลูกฝังพฤติกรรมดังกล่าวแก่บุตรทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากบิดามารดาจะสอนให้บุตรได้ศึกษาเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้วยตนเองแล้ว ยังต้องส่งเสริมให้บุตรของตนได้ศึกษาเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่จะเป็นภายนอกบ้าน อันได้แก่โรงเรียน หรือการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้เขามีความรู้ มีทักษะในการดำเนินชีวิตที่ดี สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวและครอบครัวได้ ซึ่งศิลปะวิทยาการมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่และความมั่นคงของชีวิต ก็จะกลายเป็นผู้ที่ไร้ความสามารถ ไม่อาจจะดำรงตนอยู่ได้อย่างผาสุก ด้วยเหตุนี้ บิдамารดาจะต้องให้การศึกษาแก่บุตรหลานของตน เพื่อให้เขาเติบโตมาด้วยความรู้ความสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้

๒.๖.๑.๔. เป็นธุระให้บุตรเมื่อจะมีคู่ครอง เมื่อบุตรเติบโตเป็นผู้ใหญ่ สมควรมีครอบครัวแล้ว บิдамารดาต้องรับภาระเอาใจใส่ดูแล ด้านการมีครอบครัวของบุตร เริ่มจากการให้คำแนะนำในการเลือกคู่ครองของบุตร โดยให้คำปรึกษาในฐานะที่บิดามารดาผ่านประสบการณ์มาก่อน ย่อมให้คำแนะนำที่ดีแก่บุตรได้ ตลอดจนการขวนขวายการะตามประเพณี เช่น การสู่ขอ การหมั้นหมั่น การสมรส ฯลฯ ซึ่งบิดามารดาจะต้องช่วยเหลือด้านทรัพย์สินเงินทองอันเป็นค่าธรรมเนียม ได้แก่

ค่าสินสอด ค่าใช้จ่ายในการแต่งงาน เป็นต้น ในสังคมที่ผู้ใหญ่เป็นผู้จัดหาคู่สมรสให้บุตรเอง บิดามารดาจึงต้องมีบทบาทอย่างมากเพราะมีการเลือกสรรคนที่ดีเพื่อที่จะมาเป็นบุตรเขย หรือสะใภ้ของตนโดยต้องคำนึงถึงความผาสุกในครอบครัวของบุตรเป็นสำคัญ หรือในสังคมที่ชายหญิงมีอิสระในการเลือกคู่ครองเอง บิดามารดาก็ต้องคอยให้คำแนะนำบุตรให้รู้จักเลือกคนที่ดี เพื่อมาเป็นสามีหรือภรรยา

๒.๖.๑.๕. มอบทรัพย์สินให้ตามโอกาสอันควร บิดามารดาเป็นผู้ให้การสงเคราะห์บุตรด้วยทรัพย์สินเงินทองตามที่จำเป็น เพื่อให้เขาได้นำไปใช้จ่ายส่วนตัว และเมื่อบุตรอยู่ในวัยอันสมควรที่จะต้องได้รับมรดกจากตระกูล ผู้เป็นบิดามารดาจะต้องแบ่งปันมรดกของตระกูลให้แก่บุตรแต่ละคนเพื่อนำไปเป็นฐานสำหรับการสร้างเนื้อสร้างตัวต่อไปในอนาคต การมอบทรัพย์สินให้กับบุตรนั้นจะต้องดูความเหมาะสมและให้ในเวลาที่เหมาะสม (สมเย) ไม่ควรให้ตามใจบุตร หรือเอาวัตถุเงินทองเป็นสิ่งสำคัญในการเลี้ยงดู เช่นปัจจุบันบิดามารดาบางคนมีวิธีการเลี้ยงดูบุตร โดยให้เงินทองแทนการเลี้ยงดู จนมีคำกล่าวว่าเป็น “สัตว์เลี้ยงลูกด้วยเงิน” ซึ่งเป็นคำเรียกบิดามารดายุคปัจจุบันการให้วัตถุสิ่งของเงินทองแก่บุตรอย่างไม่คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสมจะเป็นการปลูกฝังค่านิยมทางวัตถุ (วัตถุนิยม) ให้กับบุตร ทำให้ไม่รู้จักคุณค่าของเงินทองที่ถูกต้อง และเป็นการสร้างนิสัยฟุ่มเฟือย ตามใจตัวเอง ขาดความพากเพียรพยายามในการแสวงหาและพึ่งพาตัวเอง เพราะเคยได้รับการตามใจจากบิดามารดาตั้งแต่เด็ก^{๖๓}

บิดามารดาที่มีความเกี่ยวข้องกับบุตรมากที่สุด ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาจนถึงครบกำหนดคลอดออกมา ส่วนบิดาในฐานะผู้ให้กำเนิดก็จะมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบตลอดจนรับภาระในด้านต่างๆ ของครอบครัวและเมื่อบุตรคลอดออกมาหน้าที่ของบิดามารดาที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับเพราะบิดามารดาเป็นครูคนแรกของบุตร หน้าที่ของบุตรที่เป็นสมาชิกและเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวที่กำเนิดมาพร้อมกับความหวังจากบิดามารดา ที่มีความปรารถนาให้บุตรมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ บิดามารดาจึงทุ่มเทกำลังกายและกำลังใจในการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้นผู้เป็นบุตรพึงปฏิบัติให้ถูกต้องตามบทบาทและหน้าที่ของตน พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหน้าที่ของบุตรที่พึงกระทำต่อบิดามารดาไว้ ดังนี้

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๑ - ๑๐๓.

๒.๖.๒. ข้อปฏิบัติสำหรับบุตรต่อบิดามารดา คือ การมีความกตัญญูกตเวทิต่อท่านในฐานะที่บุตรเป็นสมาชิกของครอบครัว ที่กำเนิดมาด้วยความรักและความปรารถนาของบิดามารดา พร้อมกับความหวังให้บุตรเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ บิดามารดาจึงทุ่มเทกำลังกายและกำลังใจในการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่ บุตรจึงควรปฏิบัติต่อบิดามารดาให้ถูกต้องตามบทบาทหน้าที่ของตน พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหน้าที่ของบุตร มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงมา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
๒. จักทำกิจของท่าน
๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล
๔. จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไป ทำบุญอุทิศให้ท่าน

โดยปกติบิดามารดาที่นับถือพระพุทธศาสนา พอทราบว่าลูกที่เกิดเป็นชาย ก็หมายใจไว้ว่าจะได้บวชลูก เพราะถือกันเป็นประเพณีว่า ถ้าใครได้บวชลูกแล้วจะได้บุญได้กุศลมาก ช่วยให้พ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองไปสู่สุรวงสวรรค์ อีกทั้งช่วยให้พ่อแม่ได้เป็นญาติกับพระศาสนาอีกด้วย การบวชจึงเป็นการทดแทนพระคุณบิดามารดาที่เป็นสุดยอดปรารถนาซึ่งมีพ่อแม่จำนวนมากขอเพียงให้ได้บวชลูกชายก็พอใจแล้ว^{๖๔}

คุณธรรมพื้นฐานที่บุตรทุกคนพึงตระหนักและเสริมสร้างให้เกิดขึ้นในใจ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมที่ถูกต้องต่อบิดามารดาซึ่งบุตรทุกคนจะต้องมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานดังต่อไปนี้

๒.๖.๒.๑. ความกตัญญูกตเวทิตี^{๖๕} คำว่า กตัญญูกตเวทิตี สามารถแยกออกเป็น ๒ ศัพท์คือ กตัญญู และ กตเวทิตี

ท่านพุทธทาสภิกขุ^{๖๖} ได้ให้ความหมายว่า การรู้และการยอมรับในบุญคุณของคนอื่นที่มีอยู่เหนือตน เรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้น ๆ เรียกว่า กตเวทิตา (กตเวทิตี) ความกตัญญูกตเวทิตี เป็นคุณธรรมพื้นฐานของบุตรที่พึงมีต่อบิดามารดา เนื่องจากท่านทั้งสองเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรอย่างมากมายมหาศาล ที่ได้ทำประโยชน์ต่อบุตรนับตั้งแต่ทราบว่า

^{๖๔} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กฤษณมโฆ), วัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๑๖.

^{๖๕} อจ. ทศ. (ไทย) ๒๐/๓๖๔/ ๕๗ .

^{๖๖} พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวทิตี เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา ๒๕๓๖),

บุตรเริ่มเกิดขึ้นในครรภ์ ครอบงำบุตรคลอดออกมาและท่านทั้งสองยังได้เลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ บุตร
พึงแสดงความกตัญญูและกตเวทิต่อบิดามารดาของตนด้วยการสำนึกในบุญคุณของท่าน ยกย่อง
บูชาบิดามารดาของตนให้เป็นพระประจำบ้าน และกระทำตอบแทนบุญคุณท่านด้วยการสงเคราะห์
บิดามารดาให้เป็นสุข บุตรที่ดีจะต้องรู้อุปการคุณของบิดามารดาและทำตอบแทน บุตรเช่นนี้
พระพุทธศาสนาเรียกว่า เป็นสัตบุรุษ ดังพุทธพจน์ในกถาวัตถุ ว่า

“สัปปริสชน คนเรียบร้อย จึงเป็นคนกตัญญูกตเวทิตี เมื่อระลึกถึงอุปการคุณที่ท่านได้ทำ
ก่อน ย่อมเลี้ยงมารดาบิดาทำกิจของท่านตามฐานะที่ท่านเป็นบุพพการี บุตรผู้อยู่ในโอวาทบิดา
มารดาเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงตอบ ไม่ทำวงศ์สกุลให้เสื่อม มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นบุตรที่ควร
สรรเสริญ”

เมื่อบุตรรู้อุปการคุณที่บิดามารดาทำกับตนแล้วพึงทำตอบแทนด้วยการสงเคราะห์
บิดามารดาทั้งสองด้าน ได้แก่

๑) การสงเคราะห์ด้านกาย ด้วยวัตถุสิ่งของ (เลี้ยงกาย) ได้แก่การเลี้ยงดูตอบแทน
บิดามารดาให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีเครื่องอุปโภคบริโภคพอเพียงดูแลรักษาให้ท่านมีความสุขสมบูรณ์
แข็งแรง เมื่อยามท่านเจ็บป่วยก็ให้การดูแลรักษา

๒) การสงเคราะห์ด้านจิตใจ (เลี้ยงใจ) ได้แก่การประพฤติปฏิบัติตนเป็นคดี ด้วยการ
กระทำความดีทางกาย วาจา และทางใจ ปฏิบัติในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ เป็นสิ่งที่เจริญใจของบิดา
มารดา ย่อมทำให้ท่านมีความสุขเพราะบุตรเป็นคนดี หากบุตรประพฤติตนไม่ดี ทำในสิ่งที่
ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ครอบครัวและวงศ์ตระกูล ก็จะทำให้บิดามารดาเป็นทุกข์ใจ ไม่สบาย
ใจ การเลี้ยงใจจึงเป็นสิ่งสำคัญของการตอบแทนคุณบิดามารดา เพราะเพียงแต่การเลี้ยงกายอย่าง
เดียวไม่เพียงพอที่จะให้บิดามารดาเป็นสุขได้ ฉะนั้น บุตรจึงต้องให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูทาง
ใจแก่บิดามารดาด้วย

นอกจากการทำให้บิดามารดาเป็นสุขกายและสุขใจแล้ว พระพุทธศาสนาเห็นว่า การ
ตอบแทนบิดามารดาตามลักษณะดังกล่าวมาข้างไม่ใช่เป็นการตอบแทนที่สูงที่สุด การตอบแทนที่
สูงสุดที่บุตรพึงกระทำต่อบิดามารดา ได้แก่การสามารถทำให้บิดามารดา มีศรัทธา คือความเชื่อ
อย่างถูกต้อง มีศีล คือมีกาย วาจา ที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีจาคะ คือการเสียสละ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีปัญญา คือความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง พระพุทธองค์
ตรัสเปรียบเทียบการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ระหว่างการตอบแทนทางกายและทางธรรมว่าแม้
บุตรจะให้บิดาและมารดา นั่งบนบ่าคนละข้างแล้วปฏิบัติดูแลท่านทั้งสองเป็นอย่างดีด้วยการให้อาบน้ำ
น้ำหอม อาบน้ำ นวด เป็นต้น แล้วให้บิดามารดาถ่ายอุจจาระปัสสาวะบนบ่าของบุตรเองแม้ตลอด

ร้อยปีหรือจะมอบราชสมบัติคือการสถาปนาให้ท่านเป็นถึงกษัตริย์ ก็ไม่อาจจะทดแทนบุญคุณของท่านที่ทำกับบุตรไว้อย่างมากมายได้ แต่ถ้าบุตรคนใดสามารถทำให้บิดามารดาเข้าถึงธรรม สติ จาคะ และปัญญาได้ บุตรคนนั้นชื่อว่า สามารถทดแทนบุญคุณของท่านได้อย่างสูงสุด

๓) มีความเคารพเชื่อฟัง บรรดาบุตรทั้งหลาย บุตรที่ดีที่สุดคือบุตรที่เชื่อฟังบิดามารดา พระพุทธองค์ตรัสว่า บุตรใดเป็นผู้เชื่อฟังบุตรนั้นประเสริฐสุดกว่าบุตรทั้งหลาย (โย จ ปุตตานมสฺสโว) เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิตมาก่อน ย่อมแนะนำพร่ำสอนให้บุตรได้รู้และปฏิบัติตามอย่างได้ อีกทั้งความรัก ความปรารถนาดีของบิดามารดาที่มีต่อบุตร ย่อมจะแนะนำบุตรในทางที่ดี บุตรที่เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำของบิดามารดา ย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต อีกประการหนึ่งเมื่อบุตรยังเล็กอยู่ไม่อาจจะทำอะไรได้ด้วยตัวเองจึงต้องอาศัยบิดามารดาในฐานะ กัลยาณมิตรคอยแนะนำบุตรจึงมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามลำดับ เพราะเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำของบิดามารดา ในส่วนของพัฒนาการทางด้านจิตใจของบุตร เมื่อตอนแรกเกิดมาจนเติบโตมนุษย์ทุกคนมีอนุสัยซ่อนอยู่ และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีวุฒิภาวะสมบูรณ์และถูกกระตุ้นจากสิ่งภายนอก เมื่อเป็นเช่นนี้บุตรจึงต้องอาศัยบิดามารดาคอยควบคุมห้ามปราม มิให้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาตามอำนาจของกิเลสฝ่ายต่ำ อีกทั้งบิดามารดาจะต้องแนะนำให้รู้จักการควบคุมจิตใจตนเองของบุตรให้อยู่ในกรอบศีลธรรมของสังคม

พระพุทธองค์ทรงยกมารดาบิดา ไว้เป็นทิศเบื้องหน้า ก็เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อนใคร ๆ ทั้งสิ้น แท้ที่จริงแม่เพียงการให้ชีวิตที่มีรูปกายเป็นมนุษย์นั้น ก็ถือว่าเป็นพระคุณอันยิ่งใหญ่ของพ่อแม่แล้ว การอุปการะเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ นั่น ถือเป็นของแถม อันเกิดจากความรักรัก ความเมตตากรุณาของท่านที่มีต่อลูก ดังนั้นผู้เป็นลูกจึงควรนอบน้อมผู้เป็นทิศเบื้องหน้า^{๖๗}

๒.๖.๓ ข้อปฏิบัติระหว่างสามีภรรยา การครองเรือนของกลุ่มสมรสในทัศนะ ของพุทธศาสนา จะเน้นถึงการปรับตัวปรับความรู้สึกรักของกลุ่มสมรสเข้าหากัน แสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อ มีความห่วงหาอาทรต่อกัน และเน้นถึงหน้าที่ของกลุ่มสมรสที่ต้องอีกด้วย หลักปฏิบัติหน้าที่ที่สมบูรณ์ระหว่างคู่สมรส จะเป็นการแยกให้เห็นถึงหน้าที่ระหว่างกันและกัน พระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นพระอรหันตเถระ ได้จัดให้เป็นหลักปฏิบัติซึ่งเป็นวินัยบัญญัติสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระพุทธศาสนามีหลักเกณฑ์อันเป็นพื้นฐานอย่างกว้างๆ เอาไว้ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปแนวทาง

^{๖๗} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๐๔ - ๑๐๖.

การปฏิบัติจะมีข้อปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไป แต่จริยธรรมของพุทธศาสนาที่วางไว้จะอยู่ในรูปแบบเดิมเป็นพื้นฐานอยู่^{๖๔}

หน้าที่ของสามเณรปฏิบัติต่อภรรยา ผู้เปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหลัง คือ

๑. ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยาตน
๒. ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม
๓. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา
๔. มอบความเป็นใหญ่ไว้ในภรรยา
๕. ให้เครื่องแต่งตัวให้โดยสมควรแก่ทรัพย์ และ ตระกูล

หน้าที่ของภรรยาปฏิบัติต่อสามเณร ดังนี้

๑. จัดการงานดี ดูแลรักษางานบ้านให้เรียบร้อย
๒. สงเคราะห์คนข้างเคียง สามารถสงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามเณร
๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่สามเณรหามาได้
๕. มีความขยันไม่เกียติคร้านในกิจทั้งปวง^{๖๕}

การใช้ชีวิตคู่เปรียบเหมือนต้นไม้ ส่วนหน้าที่ของสามเณรภรรยาปฏิบัติต่อกันก็เปรียบเหมือนดิน การที่ต้นไม้จะเจริญเติบโตและงอกงามได้ดี ก็จะต้องมีทั้งการหมั่นรดน้ำพรวนดินใส่ปุ๋ย การพรวนดินและการดูแลเอาใจใส่จากเจ้าของจะทำให้ต้นไม้ให้เจริญเติบโตและงอกงาม ตามความต้องการปัจจัยของการดูแลคือ การใส่ปุ๋ยพรวนดินและต้องหมั่นตรวจดูว่า ใบเหลืองหรือไม่ต้นไม้ที่มีแมลงรบกวนหรือไม่ พระพุทธศาสนาถือว่า หน้าที่ของสามเณรภรรยาปฏิบัติร่วมกันในการดำเนินชีวิตสมรสจึงควรปฏิบัติต่อกันอย่างใส่ใจและดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกันอยู่เสมอ^{๖๖}

^{๖๔} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓.

^{๖๕} ที.ปา. ๑๑/๒๐๑/๒๐๔.

^{๖๖} เสาวภาคย์ เพิ่มวัฒนะกุล, “การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับเด็กหญิงอาชีพพิเศษในสังคมไทยตามแนวทางของพุทธจริยศาสตร์”, หน้า ๗๖.

นอกจากนี้สตรีมีความทุกข์เฉพาะตน ซึ่งสามีควรมีหน้าที่ให้ความใส่ใจมีความเห็นอกเห็นใจในตัวภรรยาของตนเป็นอย่างยิ่ง คือ

๑). ผู้หญิงต้องจากพ่อแม่และหมู่ญาติมาอยู่กับตระกูลของสามีทั้งที่ยังเป็นเด็กสาว สามีควรให้ความอบอุ่น ดูแลเอาใจใส่ (ข้อจำกัดทางวัฒนธรรม)

๒). ผู้หญิงมีระดูหรือประจำเดือน อาจทำให้เกิดความแปรปรวนทั้งทางร่างกายและจิตใจ สามีควรมีความเข้าใจต่อพฤติกรรมนี้ (ข้อจำกัดทางสรีระร่างกาย)

๓). ผู้หญิงมีครรภ์สามีควรให้ความเอาใจใส่บำรุงทั้งทางร่างกายและจิตใจ (ข้อจำกัดทางสรีระร่างกาย)

๔). ผู้หญิงคลอดบุตร ทำให้ได้รับความเจ็บปวด ประสบกับความทุกข์แสนสาหัส และอาจเสี่ยงต่อชีวิต สามีควรใส่ใจเหมือนเป็นความทุกข์ของตน (ข้อจำกัดทางสรีระร่างกาย)

๕). ผู้หญิงต้องคอยปรนเปรอเอาใจใส่ฝ่ายชาย สามีไม่ควรเอาแต่ใจตัวพึงมีความซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจตอบแทน (ข้อจำกัดทางวัฒนธรรม)^{๓๑}

จะเห็นได้จากความทุกข์ที่เกิดขึ้นของสตรีในหน้าที่ของภรรยาที่มีมากมาย โดยเกิดจำเพาะตน นอกจากนี้การครองเรือนของภรรยา นั้น ยังต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหน้าที่ ดังในอรรถกถาธรรมบทเรื่อง นางวิสาขา ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตของการครองเรือนว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจำต้องถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม ในเรื่องนี้ เป็นโอวาทของ ฌณัญชยเศรษฐี บิดาของนางวิสาขาให้ก่อนส่งตัวบุตรสาวไปอยู่ครอบครัวของสามีไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) ไฟในนำออก คือ ยอานำโทษ หรือข้อบกพร่องในบ้านไปเปิดเผย

๒) ไฟนอกยอานำเข้า คือ ยอานำคำนิทานอกบ้านมาเปิดเผยในบ้าน

๓) ควรให้แก่ผู้ที่ให้ คือ ใครยืมสิ่งของไปใช้แล้วนำมาคืน ควรให้ยืมอีก

๔) ไม่ควรให้แก่ผู้ที่ไม่ให้ คือ ใครยืมสิ่งของไปแล้วไม่นำมาคืน ไม่ควรให้ยืมอีก

๕) เขาให้หรือไม่ให้ก็ควรให้ คือ ญาติของฝ่ายที่ยากจนมาขอพึ่ง ควรช่วยเหลือ

๖) จงนั่งให้เป็นสุข คือ เมื่อบิดามารดาของสามีทำงานใดๆ ก็ตามไม่ควรนั่งอยู่เฉยต่อเมื่อบุคคลนั้นหยุดจึงค่อยนั่ง

๗) จงบริโภคให้เป็นสุข คือ ไม่บริโภคเพียงผู้เดียว ต้องดูแลให้บิดามารดามีได้บริโภคด้วย

^{๓๑} ตี. สพา, (ไทย) ๑๘/๔๖๒/๒๕๗.

๘) จนนอนให้เป็นสุข คือ ถือหลักตื่นก่อนแล้วนอนทีหลัง จัดการงานบ้านทุกอย่างให้เรียบร้อยก่อนแล้วจึงเข้านอน

๙) ฟังบูชาไฟ คือ ปฏิบัติตนด้วยความเคารพยำเกรง ระวังระวังไม่ให้เกิดพลาดในบิดามารดาฝ่ายสามี เช่นเดียวกับปฏิบัติกับไฟ

๑๐) ฟังนัฏการปฏิบัติกราบไหว้เทวดาประจำเรือน คือ ให้ความเคารพกราบไหว้บิดามารดาที่ตนอยู่ในครอบครัวเสมือนเป็นเทวดาประจำบ้าน

จะเห็นได้ว่าข้อปฏิบัติดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่เป็นข้อปฏิบัติที่แสดงออกภายนอกในทางที่ดีงาม เหล่านี้ต้องอาศัยคุณธรรมต่างๆ เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจที่จะช่วยให้คงรักษาข้อปฏิบัติเหล่านี้ไว้ได้อย่างมั่นคง จากข้อที่กล่าวถึง “ไฟในอย่านำออกไฟนอกอย่านำเข้า” นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากที่จะทำให้ชีวิตมีความรักใคร่กลมเกลียวและสามัคคีปรองดองกันส่วนข้อที่เหลือ จะเป็นองค์ประกอบในการปรุงแต่งชีวิตคู่ให้ชีวิตดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น^{๑๒}

พระพุทธศาสนาวางหลักของการเลือกคู่ เพื่อประทับประครองชีวิตคู่สมรสให้ดำเนินไปอย่างมีความสุข เพราะชีวิตการครองเรือนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก หากคนสองคนที่มาอยู่ร่วมกัน ไม่มีหลักยึดหรือแนวทางในการประพฤติดุปฏิบัติที่ไม่สามารถที่จะนำพาชีวิตคู่ไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ในปฐมสังวาสสูตร^{๑๓} พุทธศาสนาได้กล่าวถึง ประเภทของการครองคู่เอาไว้ โดยเปรียบประเภทของสามีภรรยาเอาไว้ ๔ หลัก ดังนี้

๑) สามีที่อยู่ร่วมกับภรรยาดี คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยาที่ไม่มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพทุจริต อยู่ร่วมกันด้วยความทะเลาะเบาะแว้งอยู่เสมอ ไม่มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่มีปัญญาในการครองชีวิต คู่สามีภรรยาประเภทนี้แม้จะอยู่ร่วมกันก็ไม่เกิดความสุข

๒) สามีที่อยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยาที่ สามีไม่มีความรับผิดชอบเอาใจใส่ต่อครอบครัว ชอบสร้างปัญหาให้อยู่เสมอ มีอุปนิสัยชอบเที่ยวเตร่กลางคืน ในขณะที่ภรรยาเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน คอยดูแลความเป็นอยู่ในครอบครัวตลอดจนการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ประพฤติดีมีศีลธรรม คู่สามีภรรยาประเภทนี้ภรรยาจะเป็นผู้ที่นำพาความเจริญมาสู่ครอบครัว

^{๑๒} ประหยัด หงษ์ทอง, “คำสอนเรื่องพรหมจรรย์ในพุทธศาสนา”, หน้า ๕๑ - ๕๒

^{๑๓} อจ. จตุกก. ๒๑/๕๓/๘๘ - ๕๐.

๓) สามีเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาผี คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยาที่ สามีเป็นผู้รับผิดชอบต่อครอบครัว มีความขยันหมั่นเพียรประกอบสัมมาอาชีพในทางสุจริต มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประพฤติมีศีลธรรม ในขณะที่ ภรรยาเป็นผู้ขาดความรับผิดชอบ ไม่มีเหตุผล มักนำความเดือดร้อนมาสู่ครัวเรือนเสมอ ไม่มีศีลธรรม คู่สามีภรรยาประเภทนี้ สามีจะเป็นผู้ที่นำพาความเจริญมาสู่ครอบครัว

๔) สามีเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยาที่ ทั้งสามีภรรยาเป็นผู้ที่เจริญด้วยศีลประพฤติปฏิบัติธรรม มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงาน มีความเชื่อ (ศรัทธา) ที่เสมอกัน มีค่านิยมในทางเดียวกัน ให้ความเคารพซึ่งกันและกัน มีความประพฤติในทางเดียวกัน มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เหมือนกัน มีปัญญาในการแก้ปัญหาเสมอกัน ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ มีความถึงพร้อมด้วยวุฒิภาวะ พระพุทธศาสนากล่าวถึงลักษณะของการอยู่ร่วมกันของสามีภรรยาประเภทนี้ว่า เป็นการเลือกคู่ชีวิตที่ถูกต้องเป็นแบบอย่างที่จะสร้างความสุขและความอบอุ่นให้แก่ครอบครัว

ประเภทของภรรยา ในมงคลสูตรที่ ๑๓ ว่าด้วย “การสงเคราะห์ภรรยา” ในคัมภีร์สัตตกนิบาต อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าแสดงไว้ว่า ภรรยาดีมี ๗ ประเภท^{๓๔}

๑) วรภรรยา ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต วรกะ แปลว่า เพชรฆาต หมายถึงผู้ฆ่า ผู้ฆาตชีวิตคนอื่น คนประเภทนี้ใจร้าย จีโมโห มีใจมุ่งร้ายเอาแต่แข่งคำ สามีทำอะไรผิดพลาดไปบ้างเป็นต้องอาฆาต ชูตวาด จะตบจะตี พุดกันดีไม่ได้นาน ชีวิตเต็มไปด้วยความขุ่นเคือง แข่งซักทรมานหาความสุขไม่ได้ การทำลายจิตใจนี้เป็นการฆ่ากันทางอ้อมเท่ากับคิดฆ่าสามีอยู่ตลอดเวลา ทำแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์บางอย่างที่ฆ่าเองไม่ได้ยังให้คนอื่นมาช่วยฆ่าอีก เช่น คบชายชู้ คบคนชั่วอันธพาล เป็นต้น

๒) โจริภรรยา ภรรยาเสมอโจร เป็นภรรยาคอยแต่ล้างผลาญทรัพย์ คอยหาช่องทางเอาทรัพย์ที่สามีหาได้ไปใช้ในทางอบายมุข เช่น เล่นการพนัน บำรุงบำเรอ คนนอกบ้าน เทียวหาความสุข สนุกสนานส่วนตนฟัง นอกจากคอยลัก ยักยอก ฉกหยิบฉวย ปิดบัง ซ่อนเร้นแล้วยังอาจไปเที่ยวก่อหนี้สินให้สามีตามใช้ไม่รู้จักจบสิ้นอีก ถ้าภรรยาเป็นคนใจไม่บริสุทธิ์ ไม่ซื่อตรงต่อสามี เสถียรภาพของครอบครัวจะมั่นคงไม่ได้ การป้องกันโจรนอกบ้านนั้นง่ายกว่าป้องกันโจรในบ้านมากนัก โจรนอกบ้านถ้าปิดประตูลงกลอนแข็งแรงก็เข้าไม่ได้ เจ้าหน้าที่ตำรวจก็คอยช่วยเหลือได้ ภรรยา

^{๓๔} ประหยัด หงษ์ทอง, “คำสอนเรื่องพรหมจรรย์ในพุทธศาสนา”, หน้า ๒๓ - ๒๔.

ของตัวเองจะป้องกันอย่างไรได้ เพราะเป็นผู้ที่เก็บบุญตัวเอง ควบคุมทรัพย์สมบัติเอง ใครมีเมียเช่นนี้มีแต่ทางหายนะ

๓) อัยภรรยา ภรรยาเสมอด้วยนาย “อัยยา, อัยยะ” แปลว่า “นาย” ภรรยาชนิดนี้ทำตัวเป็นเจ้า เกียจคร้าน ปล่อยบ้านเรือนรกรุงรัง แม้กระทั่งที่นอนก็ปล่อยสกปรก ไม่มีการเอาใจใส่ หม้อข้าว ชาม จาน ช้อน ไห ก็ปล่อยไว้จนหนอนขึ้น นิสยหายบคายสามานย์ พุดจาห้าวหาญไม่น่าฟังคอยชี้แจงให้สามี ข่มขี้สามีเป็นทาส ภรรยาทั้งสามประเภทที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นมีแต่ทำลายล้างผลาญไม่ควรสงเคราะห์เพราะไม่ใช่ภรรยาที่ดี

๔) มาตภรรยา ภรรยาเสมอด้วยมารดา รักสามีเหมือนมารดารักบุตรไม่ทำความเดือดร้อนให้ คอยเอาใจสามีทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สามี อนุเคราะห์ด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์ ระแวงระวังเหมือนระแวงดูแลลูก ระวังรักษาทรัพย์สินที่สามีหามาได้ ความรักที่มีดังกล่าวนั้นประกอบด้วยคุณธรรม เมตตากรุณาหาที่สิ้นสุดไม่ได้ รักไม่รู้จักหมด ไม่จีจาง ภรรยาที่รักสามีเช่นนี้เป็นรักแท้ รักอมตะ สามีจะตกต่ำหรือรุ่งโรจน์ก็รักเสมอต้นเสมอปลาย รักราบเรียบตลอดกาลไม่เคยเหนงหน่าย

๕) ภคินีภรรยา ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว ภคินีแปลว่าน้องสาว เมียที่รักสามีเหมือนพี่ชาย ไม่ล่วงเกินรักอย่างมีความรู้สึกว่าร่วมสายโลหิตเดียวกัน

๖) สขีภรรยา ภรรยาเสมอด้วยมิตรสหาย ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันตลอดมา ทำตัวเสมอกันเหมือนเพื่อนรักสนิทกันแสดงความยินดี คืออกดีใจ เมื่อได้พบเห็นกัน เหมือนกับเพื่อนเมื่อพบกันอยู่กันอย่างไม้อื้อเนื้ออื้อตัว

๗) ทาสีภรรยา ภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ ทาสีหมายถึงทาสหรือคนรับใช้ ภรรยาชนิดนี้มีความเกรงใจสามีเหมือนทาสเกรงนาย แต่ว่ามีความเคารพรัก สามีโกรธก็ไม่โกรธตอบ สามีดูว่าก็ไม่ได้เถียง ไม่แสดงกิริยากระด้างกระเดื่องต่อสามี อดทนอดกลั้นคำพูดหนักเบาของสามีได้ ตั้งอยู่ในโอวาทของสามี ตกอยู่ในอำนาจของสามี

การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยาที่เป็นเทวดา จึงหมายถึง การอยู่ร่วมกันอย่างผู้ประเสริฐ ให้เกียรติกัน เคารพนับถือกัน เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน จึงถือได้ว่าสถาบันครอบครัวมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม ทำให้สังคมมีความรักความเข้าใจต่อสมาชิกภายในสังคม เป็นการสร้างการดำเนินชีวิตแบบชอบธรรมและมีระเบียบแบบแผน อันจะนำพาความสุขความมั่นคงให้แก่ครอบครัวและความสันติสุขมาสู่สังคม

๒.๗. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยการนำหลักธรรมมาปฏิบัติในครอบครัว กรณีศึกษามีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๗.๑. พระมหาบุญเพียร บุญญวิริโร^{๓๕} (แก้ววงศ์น้อย) ได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัว ตามแนวพระพุทธศาสนาโดยถือเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในครอบครัว เพราะถือว่าสมาชิกทุกคนในครอบครัวต่างปฏิบัติหน้าที่ของตน เช่น การอบรมส่งเสริมการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การฝึกฝนอบรมตนเองให้มีคุณสมบัติที่ดีงามเหล่านี้ล้วนเป็นการขัดเกลาทั้งสิ้น องค์ประกอบนี้สำคัญอันมีสายสัมพันธ์กับตัวบุคคลทางด้านประพฤติ ด้านกาย ด้านวาจา ด้านจิตใจ ได้แก่

สถานภาพของบุคคลในครอบครัว ต่างมีสถานภาพตามความสัมพันธ์อันมีต่อบุคคล เช่น มีฐานะ มีการปฏิบัติหน้าที่และบทบาทของตน ตั้งแต่ ความเป็นบิดามารดากับบุตร ความเป็นสามีกับภรรยา ความเป็นมิตรกับสหาย ความเป็นเจ้านายกับผู้รับใช้ ความเป็นครูกับศิษย์ ความเป็นผู้ทรงศีลกับ ศาสนิกชนที่ดี เหล่านี้ตามสถานภาพและบทบาทจึงจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องกระทำตามหน้าที่ ที่เป็นอยู่ บุคคลไม่อาจเลือกปฏิบัติเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งได้ ตามหลักพระพุทธศาสนา เห็นว่าคำสอนที่แสดงถึงหน้าที่ตัวบุคคลรอบตัว คือ เรื่อง ทิศ ๖ เป็นการแสดงให้เห็นว่าบุคคลจะต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่น นอกจากนั้นยังมีบุคคลในครอบครัว เช่น พี่น้อง ปู่ย่า ตายาย ที่อาศัยในครอบครัว และในฐานะผู้ใกล้ชิดก็ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีอีกด้วย

พระมหาบุญเพียร ได้ให้แนวคิดสำหรับชีวิตคู่ของครอบครัวถึงความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตคู่ เนื่องจากสามีภรรยาเป็นเสาหลักของครอบครัวและเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน^{๓๖} การทำหน้าที่ของสามีภรรยาจะมีความแตกต่างกัน เนื่องจากภาวะของบุคคลนั้นแตกต่างกัน โดยฝ่ายหญิงต้องการการยอมรับจากสามี ต้องการอิสระในงานบ้านและต้องการความใส่ใจให้ความสำคัญในการยกย่องมอบสิ่งของตามโอกาสสมควร ส่วนฝ่ายชายซึ่งมีหน้าที่รับภาระในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวตลอดจนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ภายในครอบครัว ซึ่งฝ่ายหญิงจะมีหน้าที่เก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ตลอดจนการสงเคราะห์ญาติพี่น้องและบุคคลอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับ

^{๓๕} พระมหาบุญเพียร บุญญวิริโร, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๔๖ – ๑๔๘.

^{๓๖} อ.จ.ภก. (ไทย) ๒๒/๓๒๓/๓๗๖.

สมาชิกในครอบครัว พระพุทธศาสนาเห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่บุคคลอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยมีหน้าที่ทางธรรมต่อกันและกันที่เกิดขึ้น เพื่อสนองตอบความเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ครอบครัวเกิดจากความต้องการตอบสนองความเป็นอยู่ทางกายภาพและทางจิตวิญญาณ โดยเริ่มจากความรักของชายหญิงที่ชอบพอกัน จากนั้นก็ได้พัฒนาเป็นความรักแบบสามภรรยาที่ต้องมีความรับผิดชอบในครอบครัวมากขึ้น จวบจนมีบุตรสืบตระกูล ความสมบูรณ์เมื่อบุคคลในครอบครัวมีความผูกพันกัน ด้านหน้าที่และคุณธรรม

องค์ประกอบของการเกิดขึ้นของครอบครัว คือ ความชอบพอระหว่างชายหญิง การเกื้อหนุนด้วยบุญแต่อดีตชาติ การแต่งงาน ความต้องการมีบุตร และการเกิดของบุตร

ลักษณะของครอบครัวที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาได้แก่ ผู้ครองเรือนต้องมีคุณธรรมอันประกอบด้วย ๑. บิคารมดาเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร ๒. สามภรรยาที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๓. บุตรมีความกตัญญูกตเวทีและครอบครัวที่มีพื้นฐานความเป็นอยู่ที่ดี มีความต้องการพัฒนาชีวิตของตนให้เจริญรุ่งเรือง อันจะนำชีวิตไปสู่เป้าหมายได้ ผู้ที่ได้รับการขัดเกลามาดีย่อมมีชีวิตที่สมบูรณ์

ตามหลักพระพุทธศาสนาจะต้องอาศัยองค์ประกอบ ๒ ด้าน คือ องค์ประกอบภายในคือตัวบุคคลผู้ขัดเกลา และองค์ประกอบภายนอก ได้แก่บุคคลอื่นและสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการขัดเกลา อันเป็นแนวคิดอันสำคัญสำหรับครอบครัว โดยวิธีการขัดเกลาในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะแบบองค์รวม จึงเป็นการฝึกฝนพัฒนาตนเองของบุคคลในครอบครัว ทั้งบิดา มารดา บุตร ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยจุดมุ่งหมายเพื่อการมีคุณสมบัติที่ดี สามารถทำหน้าที่ต่อผู้อื่นได้อย่างสมบูรณ์

การประยุกต์วิธีการทางพุทธศาสนามาใช้ในการขัดเกลาในครอบครัวตามพระธรรมวินัย ๕ ประการ

๑. การวางกฎเกณฑ์กติกาเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความเป็นอยู่อย่างมีความสุข

๒. วิธีการสนับสนุนส่งเสริมเมื่อสมาชิกในครอบครัวได้ประพฤติในสิ่งที่ดี มีคุณประโยชน์ต่อสังคม

๓. กำหนดวิธีการชกถามและลงโทษผู้กระทำผิดตามความเหมาะสมและเงื่อนไขที่วางไว้อย่างถูกต้องและยุติธรรม

๔. การปวารณาตัวต่อกันของบุคคลในครอบครัวให้สามารถว่ากล่าวตักเตือนให้คำแนะนำพร้อมเสนอแนะความคิดเห็นต่อกันได้

๕. การสำนึกตนเมื่อได้ทำผิดลงไป เพื่อยอมรับในความผิดและพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเองต่อไป

พระมหากษัตริย์ทรงยังกล่าวถึงวิธีการขัดเกลาบุคคลในครอบครัวตามกระบวนการขัดเกลาในพระพุทธศาสนา โดยมีขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ตามหลัก ทิศ ๖ ข้อปฏิบัติดังกล่าวเป็นวิธีการขัดเกลาของบุคคลในครอบครัวที่มีปรากฏในสังกาสสูตร จากการที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสกับชายหนุ่มชื่อสังกาสสูตรต่าง ๆ ตามคำสั่งเสียของผู้เป็นบิดา พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้รู้จักการปฏิบัติต่อทิศต่าง ๆ อย่างถูกต้อง โดยทรงแสดงให้เห็นความสำคัญของการปฏิบัติระหว่างบุคคลในสถานภาพต่าง ๆ ทั้งในสถาบันครอบครัวและสังคมภายนอก คุณธรรมอันเป็นพื้นฐานสำหรับครอบครัวจึงเป็นการกำหนดบทบาทและหน้าที่ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว โดยกล่าวบุตรที่บิดามารดามีหน้าที่หลักในการอบรมสั่งเสริมเลี้ยงดูเพราะเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดมากที่สุด ฉะนั้นบิดามารดาจึงเป็นบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อบุตรทุกด้านทั้งร่างกายและจิตใจและเป็นการปฏิบัติต่อบุตรอย่างถูกต้อง

สรุปได้ว่า สถาบันพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการขัดเกลาพฤติกรรม ด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนไทย แต่เนื่องจากสถาบันพระพุทธศาสนาขาดการปรับตัวทางสังคม จึงไม่อาจสื่อเข้าถึงเด็กและเยาวชนได้เท่าที่ควรทำให้อาชีพหน้าที่ของศาสนาที่มีต่อเด็กและเยาวชนลดน้อยลง วิธีการนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเผยแพร่ยังนิยมติดอยู่กับรูปแบบดั้งเดิม เช่น รูปแบบการฟังเทศน์ การฟังสวด โดยพระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ปรับในการสื่อกับคนรุ่นใหม่ การเผยแพร่จึงมีผลเพียงกลุ่มคนผู้สูงอายุเท่านั้น ซึ่งสื่อกับคนรุ่นใหม่ต้องปรับวิธีการนำเสนอหลักธรรมคำสอนให้เข้าถึงชีวิตจิตใจของเด็กและเยาวชนให้ได้

๒.๓.๒ นายจันเนียร รักษาภักดี^{๑๑} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพุทธศาสนา” โดยสรุปได้ว่า จริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพุทธศาสนาเป็นการประยุกต์ตนเองเข้ากับสังคมโดยมีการยอมรับตัวปัญหาสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาของกลุ่มสมรสคือการนำพุทธจริยธรรมมาเป็นแนวทางหรือเป็นปทัสถานในการดำเนินชีวิตของกลุ่มสมรส เพราะประโยชน์จากการนำพุทธจริยธรรมมาประยุกต์จะก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตสมรส ระดับที่เป็นโลกียสุขและระดับที่เป็นโลกุตระสุข การนำหลักจริยธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง จะช่วยให้กลุ่มสมรสปรับตัว ปรับความรู้สึก จิตใจเข้าหากัน โดยมีเมตตา อันจะนำพาไปสู่

^{๑๑} จันเนียร รักษาภักดี, “จริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๓๕ -๑๓๘

ความมั่นคงในชีวิตคู่ได้อย่างมีความสุขอันจะนำพาให้เกิดความสงบสุขแก่ตัวบุคคลและสังคม
ในชีวิตประจำวัน

มุมมองของการมีจริยธรรมทางพุทธศาสนาของคู่สมรส คุณจำเนียร รักษาภักดี ได้กล่าวถึงการเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล มีความเสียสละที่เสมอกัน และการมีปัญญาในการร่วมกัน
แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของคู่สมรส เพราะการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมั่นคงต้องเลือกสรร
คู่สมรสที่มีลักษณะของผู้ที่รู้จักให้ เช่นเดียวกับคน คือหลักการของการมีค่านิยมที่สอดคล้องกัน
เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ เสียสละตลอดจนเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในทัศนะของ
พุทธศาสนาได้แก่การให้ด้วยศรัทธาจึงเป็นการให้ที่เป็นกุศล^{๓๘} การให้อันจะทำให้รู้คุณค่าของสิ่ง
ที่ตนกระทำลงไปว่ามีเป้าหมายอย่างไร เรียกว่าให้แบบมีปัญญาคู่สมรสควรมีอย่างเท่าเทียมกัน
ในทางจิตวิทยามองว่าการที่คู่สมรสจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขซึ่งกันและกันสามารถ
แก้ปัญหาาร่วมกันได้ การศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสจะไม่แสดงออกทางอารมณ์อันจะ
ส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ที่จะมีให้แก่กันและกัน จึงกล่าวได้ว่าปัญญาเป็นกำลังสำคัญที่สุดที่จะ
ประคับประคองชีวิตคู่สมรสให้เกิดความมั่นคง การจัดสรรชีวิตเพื่อให้เข้าถึงความสุขที่แท้จริง

ตามหลักพุทธศาสนา หลักสมชีวิตาธรรมหรือหลักการเลือกคู่สมรส จึงจัดได้ว่ามี
ความจำเป็นต่อชีวิตคู่สมรสเป็นอย่างยิ่งการที่คู่สมรสยึดหลักการที่เสมอเหมือนกันเพื่อความมั่นคง
ในชีวิตคู่สมรสและครอบครัว อันจะนำมาให้ชีวิตคู่ดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางอย่างมี
ความสุข

จำเนียร รักษาภักดี กล่าวว่า ชีวิตครอบครัวหรือชีวิตคู่สมรสนั้น ถือความจำเป็นขั้น
พื้นฐานที่จะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ประคับประคองและได้รับการวางแผนอย่างถูกต้อง ชีวิตคู่
สมรสเปรียบได้กับการสร้างตึก ผู้ที่สร้างตึกผู้ที่สร้างตึกได้แก่ วิศวกรจะต้องมององค์ประกอบ
หลาย ๆ ประการ ที่จะทำให้ตึกนั้นมีความมั่นคงถาวรและเป็นประโยชน์แก่การใช้สอย ไม่ว่าจะ
เป็นทำเล พื้นที่ใช้ในการสร้างตึก การวางเสาเข็ม การใช้อิฐ ปูน หิน ดินทรายและช่างผู้ชำนาญ จึง
จะได้ตึกที่มีคุณภาพ คงทนและเหมาะแก่การใช้งาน เปรียบกับการวางแผนครอบครัวเช่นเดียวกัน
เป็นเรื่องที่คู่สมรสต้องตระหนักให้ดีเพื่อความสุขและความมั่นคงของครอบครัว การเลือกสรร
คู่ครองที่มีลักษณะเข้ากันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอารมณ์ ทัศนคติ ความเชื่อทางศาสนาและ
วัฒนธรรม ในทางพุทธศาสนาวางหลักในการวางแผนความมั่นคงเอาไว้เริ่มจากการเลือกคู่ครองที่
เข้ากันได้ โดยกล่าวถึง คุณสมบัติ ๔ ประการ ดังนี้

^{๓๘} มงคล.(ไทย) ๒/๑

การมีความเชื่อ (ศรัทธา) ที่เสมอกัน อันหมายถึง การมีรสนิยมนำนิยามไปในทางเดียวกัน ทำให้ผู้ที่ได้รับฟังคำแนะนำเกิดความมั่นใจแนวทางหรือวิธีการนี้ จะนำไปสู่หนทางแห่งความสุขที่แท้จริง ศรัทธาจึงจัดเป็นหลักการเบื้องต้นที่จะทำให้บุคคลดำเนินชีวิตเข้าสู่กระบวนการแห่งความถูกต้องดีงาม ถือว่าเป็นธรรมขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิต หากมีศรัทธาไปในทางที่ถูกต้องจะทำให้ชีวิตเข้าถึงจุดหมายได้อย่างสมบูรณ์^{๗๕}

ศรัทธาในพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นตัวชี้นำชีวิตไปสู่การพัฒนาอย่างถูกต้องแล้ว ยังถือเป็นหลักการอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายอันแท้จริงของชีวิต ทำให้ชีวิตมีความสุข หลักความเชื่อที่พุทธศาสนาวางไว้เป็นหลักให้มนุษย์ยึดเป็นแบบแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง อันเป็นหลักที่ให้มนุษย์ยึดมั่นและเคารพตนเอง

ในทัศนะของพุทธศาสนาถือว่าศรัทธาที่ถูกต้องประกอบด้วยปัญญาซึ่งจะเป็นเครื่องมือให้คู่สมรสเข้าวิถีทางของการครองคู่สมรสอย่างถูกต้องและมีความสุข การมีศรัทธาเสมอกัน เป็นพื้นฐานที่จะทำให้ชีวิตคู่สมรสมีความกลมกลืนแน่นแฟ้นมั่นคงและยังเป็นเครื่องมือที่จะหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดของคู่สมรส ทั้งเป็นพลังผลักดันในการดำเนินชีวิตของคู่สมรสอีกด้วย^{๗๖} การมีหลักปฏิบัติที่เสมอเหมือนกันซึ่งเรียกว่าศีลนั้น ได้แก่การประพฤติตามหลักของอริยมรรค ๓ คือ สัมมาวาจา (การพูดชอบ) สัมมากรรมันตะ (การปกครองอาชีพชอบ) สัมมาอาชีวะ (การดำรงชีวิตชอบ) คู่สมรสที่มีศีลเสมอกันจะทำให้เป็นผู้มีหลักการหรือเป้าหมายที่จะดำเนินไปอย่างไม่ขัดกัน นำชีวิตให้เข้าสู่ความผาสุกร่มเย็นพัฒนาชีวิตเข้าสู่เป้าหมายอันสูงสุด

ศีลในทัศนะของพุทธศาสนาจึงถือเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมการพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้มีความสุขสมบูรณ์ ในทางโลกุตรศีลยังถือเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายอันสูงสุด (นิพพาน) คู่สมรสที่ครองคู่กันอย่างมั่นคงและมีความสุขจึงจำเป็นต้องมีศีล (ข้อปฏิบัติ) ที่เสมอกัน กล่าวคือมีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่มุ่งประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม ไม่ว่าจะเป็นการกระทำหรือการพูดจา การให้ข้อมูลข่าวสารพุทธศาสนาถือว่าศีลเป็นเครื่องมือแห่งการพัฒนาที่ส่งผลต่อจิตใจของมนุษย์ต่อไป จึงถือได้ว่าศีลเป็นฐานที่ทำให้จิตใจได้รับการพัฒนา คู่สมรสจึงต้องปรับระดับพฤติกรรมให้สอดคล้องกัน

^{๗๕} อภ.ตท. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๒๕๑.

^{๗๖} ศรีเรือน แก้วกังวาล, "จิตวิทยาบุคลิกภาพ", หน้า ๑๖.

๒.๓.๓ บุญประครอง ภาณุรัตน์^{๔๐} ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตคู่” ว่าครอบครัวเกิดขึ้นโดยการวางมาตรฐานพฤติกรรมและเสริมสร้างบุคลิกภาพให้กับสมาชิกซึ่งมีกระบวนการที่มีลักษณะเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์การวิวัฒน์สังคมทำให้สถาบันครอบครัวกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) มากขึ้น ในยุคอุตสาหกรรมได้อาศัยเทคโนโลยีแทนการเอื้อเฟื้อกันเหมือนแต่ก่อนเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน ครอบครัวเดี่ยวมีความเสี่ยงต่อการล่มสลายได้มาก เพราะหากบิดามารดาเกิดการกระทบกระทั่งจะทำให้บุตรธิดาได้รับผลเพราะเมื่อหาทางออกไม่ได้ซึ่งจะส่งผลต่อการหย่าร้างได้ง่าย จึงทำให้เกิดความขัดแย้งในชีวิตสมรสยังเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับบทบาทของทั้งสองฝ่ายที่ไม่สอดคล้องกัน ขาดการป้องกัน เกิดความแตกต่างกันในความคาดหวังทางบทบาทของตนเองกับคู่สมรส จากปัญหาการหย่าร้างของกลุ่มสมรสดังกล่าว ทำให้พบว่าการหย่าร้างของกลุ่มสมรสที่ไม่บุตรธิดาด้วยกันนั้นเป็นการเพิ่มปัญหาให้กับสังคมเป็นอย่างมากเพราะปัญหาของเด็กที่วิวาทจากผู้ปกครองเป็นเหตุชักนำให้เด็กแสวงหาทางออกโดยการคบเพื่อน เทียวเตร่ เสพสิ่งเสพติดตลอดจนเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตกับเด็ก อันเป็นปัญหาของสังคม

บุญประครอง ภาณุรัตน์ กล่าวว่า ปัญหาการหย่าร้างในสังคมมักมีสาเหตุมาจากความขัดแย้ง (Conflict) ในชีวิตสมรสอันเป็นผลมาจากความล้มเหลวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างคู่สมรสเพราะความไม่เข้าใจกัน ความแตกต่างในจุดยืนทางความคิดที่คู่สมรสไม่ได้ตระหนักถึงความรู้สึกของกันและกัน จึงไม่สามารถที่จะสื่อสารให้เข้าใจกันถึงความรู้สึกและการรับรู้ของคู่สมรส แม้กระทั่งฐานะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้สภาพครอบครัวต้องดิ้นรนหารายได้ ไม่มีเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนั้นแล้วยังมีผลกระทบไปสู่เด็กในครอบครัว โดยอาจก่ออาชญากรรมบ้าง ลักขโมยบ้าง รวมไปถึงการค้าประเวณีอีกด้วย ในขณะที่เดียวกันครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็มีส่วนที่จะทำให้เกิดผลทางการหย่าร้างได้เช่นเดียวกัน จากเหตุเพราะคู่สมรสมักจะไม่ได้ใส่ใจกับครอบครัว ทุกครั้งที่เกิดปัญหาก็มักจะคิดเข้าข้างตัวเองว่าตนเองสามารถที่จะหาคู่ครองใหม่ที่ดีกว่าได้ การประสบปัญหาการหย่าร้างของกลุ่มสมรสในสังคมปัจจุบันจะพบสาเหตุอันสำคัญมาจากความแตกต่างทางด้านการศึกษา อันทำให้ทัศนคติในเรื่องต่าง ๆ แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการประพฤติ ความคิดที่แสดงออก เหล่านี้เป็นเหตุให้นำไปสู่การหย่าร้างได้ง่าย

^{๔๐} บุญประครอง ภาณุรัตน์, “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส: ศึกษากรณีสตรีที่สมรสแล้วภาคีรัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน”, หน้า ๑๕ - ๒๑ .

ทัศนะของบุญประคอง ภาณุวัฒน์ เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาของหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยการวางหลักเกี่ยวกับการครองคู่ว่างชัดเจน การกำหนดเรื่องการมีพัฒนาการที่เท่าเทียมกันของกลุ่มสมรส ซึ่งเรียกว่า “สมปัญญา” คือการมีความรู้ ความคิด และการกระทำที่เป็นไปอย่างสอดคล้องและกลมกลืน ในพุทธศาสนากล่าวถึงการพัฒนาที่ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสุขภาพร่างกาย (ภาวิตกายโย) ด้านพฤติกรรมทางกาย (ภาวิตสีโล) ด้านจิตใจ (ภาวิตจิตโต) ด้านปัญญาคือ การเข้าใจกระบวนการความจริงของชีวิต (ภาวิตปญโญ) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่ากลุ่มสมรสที่สมบูรณ์ในทัศนะของพุทธศาสนาจะต้องมีการพัฒนาที่เท่าเทียมกันในทุก ๆ ด้าน

บุญประคอง ภาณุวัฒน์ ได้กล่าวถึงผลการศึกษาของศาสตราจารย์ สุชาติ โสมประยูร ที่พบว่ากลุ่มสมรสในปัจจุบันความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมากมาย ส่วนหนึ่งมาจากผลของการศึกษาที่แตกต่างกันที่ทำให้กลุ่มสมรสโดยมากไม่สามารถที่จะปรับตัวเข้าหากันได้ จึงเกิดการหย่าร้างได้ง่ายกว่ากลุ่มสมรสที่มีการศึกษาใกล้เคียงกัน เพราะมีเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. ทัศนคติ กลุ่มสมรสที่จะตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกัน จะต้องมีทัศนคติที่เหมือนกันมีความคิดเห็นที่ตรงกัน จะทำให้เกิดความเข้าใจกัน มองปัญหาและแก้ปัญหาในทิศทางเดียวกัน สนับสนุนการกระทำ การพูด การคิดที่ถูกต้อง ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกลักษณะดังกล่าวว่า “สัมมาทิฐิ” อันเป็นองค์แห่งปัญญาที่สามารถมองเห็นตัวปัญหาและแก้ปัญหาด้วยปัญญา ได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นทัศนะดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มสมรส พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงบทบาทของทิฐิหรือความเห็นที่กลุ่มสมรสต้องปรับให้เข้าหากันและกัน

หลักการดำเนินชีวิตจะต้องอาศัยสัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) เป็นตัวชักนำจึงจะสามารถประคับประคองชีวิตให้ผ่านพ้นวิกฤติไปได้ กลุ่มสมรสที่มีทัศนคติที่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ความเชื่อศาสนา จะทำให้กลุ่มสมรสลดความสนใจและไม่ใส่ใจต่อกัน ซึ่งประเด็นดังกล่าวจะนำไปสู่ความขัดแย้งกัน อันจะนำไปสู่ความขัดแย้งกันอันจะนำไปสู่การหย่าร้างกัน ในที่สุด การมีทัศนคติที่ดีจะสามารถประสานความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มสมรส และยังรวมไปถึงความเห็นที่ถูกต้องตามความจริงอีกด้วย

๒. ค่านิยม เป็นปัจจัยอันสำคัญสำหรับชีวิตกลุ่มสมรส เพราะเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากทัศนคติหรือความเห็น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันก็จะทำให้การดำเนินชีวิตกลุ่มสมรสเป็นไปอย่างราบรื่น เรื่องค่านิยมในการนับถือศาสนา รวมไปถึงการปฏิบัติตนของกลุ่มสมรสที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ก็ทำให้ชีวิตกลุ่มสมรสมีเสถียรภาพมากขึ้น ดังนั้นค่านิยมจึงเป็นสิ่งสำคัญและยังสะท้อนถึงระบบความคิดและวิถีทางของผู้นั้นอีกด้วย

๓. การปฏิบัติตน เป็นผลมาจากทัศนคติและค่านิยมที่ผู้หนึ่งได้สั่งสมมาจากระบบการศึกษา ดังเห็นได้จากการดำเนินชีวิตของกลุ่มสมรสที่มีความแตกต่างด้านการศึกษาและขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงมักจะเป็นอุปสรรคเรื่องการปฏิบัติตนที่ขัดแย้งกัน

โดยสรุปปัญหาการหย่าร้างของกลุ่มสมรสที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ส่วนมากมีสาเหตุมาจากปัญหาหลัก ๕ ประการ คือ ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านการศึกษา, ด้านเพศสัมพันธ์, และด้านจริยธรรม ปัญหาเหล่านี้มีต้นเหตุมาจากการไม่เข้าใจกันของกลุ่มสมรสในด้านภาวะและหน้าที่ การรู้จักตนเองว่าอยู่ในฐานะอะไรปฏิบัติตนอย่างไร ในทางพุทธศาสนามีหลักการปฏิบัติตนของกลุ่มสมรสเอาไว้อย่างชัดเจน เรียกว่า หลักจริยธรรมของกลุ่มสมรส การศึกษาให้เข้าใจถึงหลักจริยธรรมดังกล่าว จะทำให้ช่วยแก้ปัญหการหย่าร้างของกลุ่มสมรสได้

๒.๓.๔ **ชัยวัฒน์ สถาอานันท์**^{๔๒} ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาครอบครัวว่าสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้ครอบครัวมีลักษณะเป็นที่รองรับเคราะห์กรรมของสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัวสมาชิกในครอบครัวต่างไม่มีเวลาให้แกกัน ต่างคนต่างดิ้นรนเพื่อสมดุลภายในครอบครัว พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน ลูกต้องเรียนอย่างหนักเพื่อความเท่าเทียมกันการแสวงหาทางการศึกษา ขาดการดูแลให้ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว

๒.๓.๕ **สุพัตรา สุภาพ**^{๔๓} ได้กล่าวถึงสังคมในอดีตมักจะยึดมั่นอยู่กับวัฒนธรรมครอบครัว ในคริสต์ศาสนานิกายโรมันถือว่าการยึดมั่นระหว่างกลุ่มสมรสเป็นประกาศิตของพระเจ้าที่มนุษย์จักต้องรักษาไว้ให้ได้ กรณีการหย่าร้างถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของชีวิตที่ทำให้จิตใจได้รับความเจ็บปวดมากที่สุดเคยผูกพันกัน อย่างลึกซึ้ง เพราะเป็นการทำลายความรักความศรัทธาของบุคคลที่มีความเชื่อถือ อันมีผลกระทบต่อสังคมเพราะมนุษย์ทุกคนเป็นผลิตผลของสังคม การหย่าร้างในที่นี้มีความหมายถึง กลุ่มสมรสที่จดทะเบียนกันอย่างถูกต้องตามกฎหมายและหย่าร้างแบบนิตินัยที่เป็นไปตามกฎหมาย แต่อย่างไรก็ส่งผลต่อชีวิตคู่รวมทั้งบุตรธิดาทั้งสิ้น การหย่าร้างนับว่าเป็นวิธีสุดท้ายของการแก้ปัญหากลุ่มสมรสที่มีสาเหตุมาจากความขัดแย้ง การไม่ลงรอยกัน ของการใช้ชีวิตคู่ นอกจากนี้

^{๔๒} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ครอบครัว: ณ รอยต่อแห่งศตวรรษในไทย, (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยทัศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๕.

^{๔๓} สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑ - ๓๓

สุพัตรา สุภาพ^{๔๔} ยังได้ให้มุมมองทางด้านเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ทำให้สภาพครอบครัวต้องดิ้นรนหารายได้ ไม่มีเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกัน อันเป็นสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น มีข้อนำสังเกตว่า การหย่าร้างมีสาเหตุที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล การห่างเหินของกลุ่มสมรส หรือการอยู่ร่วมกันเป็นปีเป็นเดือนโดยไม่มีความสัมพันธ์ทางเพศนั้นสามภรรยา ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการหย่าร้าง แฮมิลตัน (Hamilton) ได้กล่าวถึงความไม่พอดีหรือความไม่พอเหมาะในเรื่องเพศเป็นปัญหาสำคัญในเรื่องความสุขของครอบครัว ส่วน เดวิส (Davis) อธิบายว่า ชีวิตการแต่งงานนั้น ปัญหาเรื่องเพศมีบทบาทสำคัญในชีวิตของกลุ่มสมรส ทั้งทางด้านอารมณ์และจิตใจ ซึ่งก็เป็นสาเหตุทำให้ชีวิตแต่งงานตึงเครียดหรือเกิดการหย่าร้างได้ การสมรสแบบบังคับมีแนวโน้มทำให้เกิดการหย่าร้างมากกว่าการแต่งงานด้วยความรัก และในหลายประเทศถือว่าการทารุณทางจิตใจ สาเหตุการหย่าร้างได้เต็มที่ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศเยอรมนี ซึ่งเป็นค่านิยมที่ยึดถือกันมาและยังสร้างปัญหาสังคม

โดยสรุปปัญหาสังคม รองศาสตราจารย์ สุพัตรา สุภาพ ได้ให้แนวคิดสำหรับครอบครัวว่าเป็นสถาบันที่สำคัญมากต่อระบบการพัฒนาทางร่างกายและจิตใจของเด็ก เพราะเป็นสถานที่อบรมเลี้ยงดูให้เป็นเยาวชนที่เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์และมีคุณภาพไม่ให้เกิดปัญหาสังคม ครอบครัวที่พ่อแม่แตกแยกกัน ครอบครัวที่พ่อแม่ตาย หรือครอบครัวที่พ่อแม่ยากจนมีลูกมากไม่สามารถเลี้ยงดูให้ดีได้ ลูกมักจะมีพฤติกรรมโน้มเอียงไปในทางที่ประพฤตินิโคตระเบียบต่อสังคม เพราะในความเป็นจริงครอบครัวทำหน้าที่เป็นสถาบันทางเศรษฐกิจ โดยพ่อแม่จะเป็นคนหาเงินมาเลี้ยงดูในครอบครัว รวมถึงค่าใช้จ่ายในการบริโภคต่างๆ เช่น ด้านการศึกษาอบรม และการดำรงชีวิตโดยทั่วไปเด็กจะเป็นผู้บริโภค (consumer) พ่อแม่จะเป็นผู้ผลิต (producers) ภายในครอบครัวตามความเหมาะสม การหารายได้มาสู่ครอบครัวเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ซึ่งบางครอบครัวพ่อจะทำงานหารายได้เพียงคนเดียว ส่วนแม่ถ้าไม่ได้ทำงานก็จะทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน ดูแลครัวเรือนแลลูก ส่วนบางครอบครัวที่พ่อแม่ต้องช่วยกันทำงานเพื่อหารายได้มาสู่ครอบครัว จึงควรวางเวลาและโอกาสมีกิจกรรมพบปะพูดคุยกันในแต่ละโอกาส สำหรับลูกก็มีหน้าที่เรียนหนังสือ เชื้อฟังกการอบรมสั่งสอนพ่อแม่ จะนำพาให้ครอบครัวประสบความสำเร็จ

^{๔๔} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๖), หน้า ๕๖ - ๕๘.

๒.๓.๖ สมภาร พรหมทา^{๕๕} ได้กล่าวถึง ปัญหาการหย่าร้างของกลุ่มสมรสที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ส่วนมากแล้วสาเหตุมาจากปัญหาหลัก ๕ ประการ คือ ปัญหาทางด้านสังคม ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางการศึกษา ปัญหาทางด้านเพศสัมพันธ์ และปัญหาทางด้านจริยธรรม หากปัญหาเหล่านี้ยังไม่ได้รับการปรับปรุงและแก้ไขอย่างถูกต้องแล้ว ปัญหาการหย่าร้างก็จะยังคงปรากฏอยู่เรื่อยไป ปัญหาเหล่านี้หากศึกษาให้ชัดแล้วจะพบว่า มีต้นเหตุมาจากการไม่เข้าใจกันของกลุ่มสมรส ในด้านภาวะและหน้าที่ ภาวะ หมายถึง การรู้จักตัวเองว่าอยู่ในฐานะอะไร จะต้องตั้งตนไว้อย่างไร หน้าที่ หมายถึง การรู้จักภาระที่จะต้องรับผิดชอบ ว่าจะต้องปฏิบัติตนอย่างไร การเข้าใจภาวะและหน้าที่ดังกล่าวเรียกว่า เป็นการดำเนินชีวิตของกลุ่มสมรสได้อย่างถูกต้อง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนามี หลักการดังกล่าวที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของกลุ่มสมรสเอาไว้ อย่างชัดเจน หลักการดังกล่าวเรียกว่า หลักจริยธรรมของกลุ่มสมรส หรือหลักดำเนินชีวิตของกลุ่มสมรสก็ได้ ซึ่งเป็นทัศนะที่น่าสนใจ การศึกษาให้เข้าใจถึงหลักจริยธรรมจะทำให้ช่วยแก้ปัญหาการหย่าร้างของกลุ่มสมรสได้และยังสร้างความผาสุกให้เกิดแก่ชีวิตกลุ่มสมรส

พระพุทธศาสนาวางหลักการในการแก้ปัญหาแก่ชีวิตและสังคมเอาไว้อย่างครบถ้วน การครองเรือนเป็นหลักการทางสังคมอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญและวางหลักเอาไว้ เรียกกันว่า จริยธรรมของกลุ่มสมรส พุทธศาสนามองว่ากลุ่มสมรส คือ รากฐานที่จะทำให้สังคมมีระเบียบที่ดีงาม หลักจริยธรรมกลุ่มสมรส จึงกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นหลักจริยธรรมเชิงสังคม (Social morality)

อาจารย์สมภาร พรหมทา^{๕๖} ได้ให้มุมมองในวงกว้าง ถึงจริยธรรมกลุ่มสมรสนี้จัดได้ว่าเป็นจริยธรรมเชิงสังคมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นหลักจริยธรรมที่สนับสนุนให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตัวต่อกันอย่างดีงาม เป้าหมายของจริยธรรมเชิงสังคมนั้นอยู่ที่การพัฒนาสมาชิกของสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มิให้เกิด การเข้าไปก้าวก่ายหรือกระทำ การละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของผู้อื่น การนอกใจของกลุ่มสมรสยังสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ในสถาบันครอบครัว ในทัศนะของพุทธศาสนายอมรับความเหมาะสมของกลุ่มสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว แม้การเที่ยวโสเภณีก็ถือว่าเป็นการนอกใจอย่างหนึ่งของสามี เช่นเดียวกันเพราะเป็นการละเมิดสตรีอื่นที่มีใช้ภรรยาของตน^{๕๗}

^{๕๕} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒) หน้า ๓๕๖.

^{๕๖} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา, มนุษย์, สังคมและปัญหาจริยธรรม**, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒) หน้า ๑๖๓.

^{๕๗} สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒) หน้า ๑๐๑ - ๑๐๔.

โดยสรุป แนวความคิดของอาจารย์สมภาร พรหมทา ถึงระบบจริยธรรมที่บ่งชี้ให้เห็นถึงการจัดการให้มนุษย์เป็นคนที่มีความดี มีศักยภาพที่จะพัฒนาสังคมได้ หลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีส่วนสำคัญหลัก ๒ ประการ คือ การทำให้มนุษย์แต่ละคนสามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและการจัดระบบสังคมให้เป็นระเบียบ เพราะสังคมย่อมอิงอาศัยบุคคลแต่ละคนในสังคมเป็นผู้ร่วมพัฒนา หากบุคคลมีจริยธรรมก็สามารถที่จะทำให้สังคมพลอยเป็นสุขไปด้วย

๒.๓.๓.๑. สุนทรื สุริยะรังษี^{๔๔} ได้ศึกษาวิเคราะห์หีบห่อของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกาสตรีที่ได้รับเอตทัคคะ โดยกล่าวถึงคำสอนสำหรับคฤหัสถ์ การปฏิบัติตนให้เป็นอุบาสกหรืออุบาสิกาที่ดี และยังมีคำสอนสำหรับการดำเนินชีวิตในครอบครัวอีกด้วย

๒.๓.๓.๑.๑. คำสอนเพื่อชีวิตครอบครัว คุณสุนทรื สุริยะรังษี กล่าวถึงผู้ครองเรือนหรือคฤหัสถ์ จะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลตั้งแต่บิดา มารดา บุตร ภรรยา รวมถึงญาติมิตรหรือคนในปกครอง ตลอดจนการเคารพบิหว้าสมณพราหมณ์ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติชอบ ชีวิตของผู้ครองเรือนนอกจากสามีภรรยายังมีทายาทสืบสกุลที่เป็นสายสัมพันธ์ในการทำให้ชีวิตครอบครัวสมบูรณ์คือ บุตร เพราะถือว่าบุตรเป็นโช่ทองของชีวิตสมรส พ่อแม่อยู่ในฐานะเป็นพระพรหมของลูก เพราะมีเมตตากรุณาหาประมาณมิได้ เป็นบูรพาจารย์ของลูก เพราะเป็นผู้สอนให้รู้จักโลกก่อนใครและอนุเคราะห์ในทุกเรื่องของลูกอยู่เสมอด้วยความรักที่มีต่อลูกต้องการให้ลูกเป็นคนดีของสังคม คำสอนสำหรับการเนินชีวิตครอบครัวจะมุ่งเน้นเรื่องการอ่อนน้อม ถ่อมตน ตลอดจนการรู้จักหน้าที่ของสามีภรรยา คุณสุนทรื ยังได้ให้มุมมองในคำสอนสำหรับคฤหัสถ์ อีกด้วย

๒.๓.๓.๑.๒. คำสอนสำหรับคฤหัสถ์ คุณสุนทรื สุริยะรังษี ได้กล่าวถึงชีวิตครอบครัวโดยถือว่าคำสอนเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างบุคคลให้เป็นคนดี มีความรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ของตน โดยเฉพาะสามีภรรยาต้องช่วยกันสร้างครอบครัวให้เกิดความอบอุ่นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สมาชิกควรช่วยกันประคับประคองการใช้ชีวิตครอบครัวให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งจะส่งผลไปสู่สังคมนั้นให้เกิดความสงบสุข โดยมีสัมพันธ์ภาพอันดี คุณสุนทรื สุริยะรังษี ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับคำสอนสำหรับการเป็นผู้ที่มี มนุษย์สัมพันธ์สำหรับผู้อื่นที่เกี่ยวข้องในสังคม

^{๔๔} สุนทรื สุริยะรังษี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หีบห่อของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกาสตรีที่ได้รับเอตทัคคะ”, ๒๕๔๔.

๒.๗.๗.๓. คำสอนเพื่อความสัมพันธ์ในสังคม ในมีมุมมองของผู้ครองเรือน โดยความเป็นจริงผู้ครองเรือนมิใช่จะมีความสัมพันธ์ เฉพาะบุคคลในครอบครัวตนเองเพียงอย่างเดียว หากต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นบุคคลภายในบ้าน บ้านข้างเคียง หรือ เพื่อนร่วมงานเดียวกัน ดังนั้น ก็ต้องรู้จักเลือกพิจารณาบุคคลที่เป็นคนดีมีศีลธรรม จึงจะทำให้ตนเอง และครอบครัวมีแต่ความเจริญ ไม่นำพาความเดือดร้อนมาให้ ความสัมพันธ์ของภคหัสดีในสังคมถือ ได้ว่ามีความสำคัญของการมีชีวิตครอบครัวที่สมบูรณ์ อันจะส่งผลให้ครอบครัวและบุคคลรอบข้างมีความสุขความเจริญ และสิ่งที่สำคัญทำให้สังคมเกิดความสงบสุข มีความสามัคคีรักใคร่กัน ถือเป็น หลักสำคัญที่ต้องนำไปปฏิบัติของภคหัสดีที่ดี สมกับที่เป็นพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำ สอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้สร้างความสัมพันธ์กับสังคมและชุมชนเป็นบุคคลที่ได้ ชื่อว่ามีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในสังคม คุณสุนทรี กล่าวถึงผู้ครองเรือนส่วนใหญ่ นอกจะให้ความสำคัญ กับการดำรงตนอยู่ในสังคม แล้วยังต้องคำนึงถึงความอยู่ดีทางเศรษฐกิจอีกด้วย จึงควรมีแนวการ ปฏิบัติตนเพื่อความอยู่ดีทางเศรษฐกิจ

๒.๗.๗.๔. คำสอนเพื่อความอยู่ดีทางเศรษฐกิจ ในด้านเศรษฐกิจ สุนทรี สุริยะรังษี ได้พูดถึงคำสอนในพระพุทธานุชา เพื่อใ้ภคหัสดีหรือผู้ครองเรือนรู้จักการสร้างตนให้ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยมีหลักของการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ถูกต้อง สุจริต ไม่ เบียดเบียนผู้อื่น และทรัพย์ที่ได้มาจะบริสุทธ์ เพื่อนำมาใช้จ่ายภายในครอบครัวอย่างมีความ ภาควุมใจ มีความสุข ไม่เกิดโทษต่อตนเองและไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว การรู้จักใช้ ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ ควรใช้ในทางที่ชอบที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นอีกด้วย การจัดสรร ทรัพย์จึงต้องมีการวางแผนการใช้จ่าย เพื่อให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดยการรู้จักประมาณการกิน อยู่อย่างพอเหมาะพอควรไม่ฟุ่มเฟือย เมื่อได้จัดสรรการใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์แล้ว ถึงแม้ว่า การใช้ทรัพย์จะเกิดความขัดสนในบางครั้ง ก็จะสามารถหาเพื่อนำมาทดแทนได้ เพราะเป็นการใช้ ทรัพย์อย่างถูกต้อง การมีทรัพย์เป็นความสุขที่ภคหัสดีมุ่งหวังต้องการ เพราะเมื่อมีทรัพย์ความ ต้องการที่จะใช้ก็สามารถทำได้สมความปรารถนา ไม่ต้องเป็นทุกข์ในการกู้หนี้ยืมสิน ไม่ต้องกังวล ใจในความขัดสน จึงถือได้ว่าเป็นความสุขที่เกิดจากความประพฤดีดีในทางที่ชอบประกอบด้วยธรรม

โดยสรุปคำสอนสำหรับผู้ครองเรือน ภคหัสดีที่รู้จักนำคำสอนของพระพุทธองค์ไป ประพฤติปฏิบัติ จะสามารถวางรากฐานชีวิตครอบครัวให้มั่นคงและมีความสุขที่แท้จริง ซึ่งเป็น ประโยชน์ทั้งตนเองและแก่สังคม คนที่มีความประพฤดีทั่วไปตามเกณฑ์ของหลักธรรมอย่างจริงจัง ถือได้ว่ามีวินัยของภคหัสดี คือ วินัยของผู้ครองเรือน ซึ่งเท่ากับมาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ จึงเรียก ได้ว่าเป็นชาวพุทธที่แท้จริง

๒.๗.๘ พุทธทาสภิกขุ^{๔๕} ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาของครอบครัวในปัจจุบันว่า “ปัจจุบันนี้สถาบันครอบครัว มีค่านิยมตามแบบตะวันตก อิทธิพลที่เข้ามาต่อพ่อแม่ ทำให้ขาดความรับผิดชอบเอาใจใส่ดูแลต่อลูก ไม่มีการแสดงความรักความผูกพัน ไม่มีการถ่ายทอดความรู้สึกรักความเป็นลูก เป็นพ่อ เป็นแม่กัน ผลเสียจึงตกอยู่กับเด็ก” พระพุทธศาสนามีหลักการในการแก้ปัญหาการหย่าร้างด้วยการวางหลักจริยธรรมที่เป็นทั้งส่วนของการเลือกสรรคู่ครองที่มีลักษณะที่ตรงกัน การทำหน้าที่ของคู่สมรสอย่างสมบูรณ์ รวมไปถึงการมองเป้าหมายของการครองคู่สมรสอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เข้าถึงความสุขอันสูงสุด คือ พระนิพพาน

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาครอบครัว โดยกล่าวถึงการสมรสว่า การที่บุคคลสองคนปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้องและรู้เท่าทัน มนุษย์จึงมีระเบียบไม่สร้างทุกข์ความลำบากให้เกิดขึ้นแก่ใคร ไม่เกิดขึ้นแก่ตัวเองหรือแก่ผู้อื่นหรือแก่ทุกคน การฝึกฝนอบรมตนเองอย่างคนที่มีอุดมคติ สำหรับความเป็นมนุษย์ไม่ใช่ปล่อยให้ไปตามกิเลสหรือกามารมณ์ แต่มีอุดมคติสำหรับมนุษย์ซึ่งแปลว่ามีใจสูง

การสมรสในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ ยังมีเป้าหมายอยู่ที่การเข้าถึงประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิต โดยแบ่งการสมรสออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๗.๘.๑ การสมรสเพื่อรับใช้กามารมณ์ ท่านพุทธทาสภิกขุถือว่าการสมรสเช่นนี้ไม่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ควรมีการปฏิบัติต่อกันอย่างรู้เท่าทัน ความจำเป็นของการสมรสต้องมีทรัพย์ เกียรติและไมตรี เป็นฐานเพื่อพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริง

๒.๗.๘.๒ การสมรสเพื่อเข้าถึงอุดมคติอันแท้จริงของชีวิต ท่านพุทธทาสภิกขุให้ความหมายถึงการทำหน้าที่ร่วมกันของคู่สมรสอย่างไม่หลงงมงาย โดยยึดหลักฆราวาสธรรม อันมีสังกะ (ความซื่อสัตย์), ทมะ (รู้จักข่มใจ), ขันติ (ความอดทนอดกลั้น), จาคะ (รู้จักการให้)

การกำหนดหน้าที่ในบุคคลที่มีความประพฤติดต่อกันเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความผาสุกของสังคม ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงความหมายของการครองคู่ของคู่สมรสว่า “คู่สมรสในภาษาธรรมะ หมายถึง นิमितแห่งหน้าที่ที่ธรรมชาติกำหนด ให้มนุษย์จักต้องร่วมกันกระทำมิใช่เรื่องของการบริโภคสุขของกามคุณ แต่ถึงถึงการที่ว่ามนุษย์จะต้องอยู่ในโลก จะต้องไม่สูญพันธุ์อันแปลว่ามนุษย์ยังไม่บรรลุถึงธรรมอันสูงสุด คือ นิพพานเพียงใดยังจะต้องมีการสืบเชื้อสาย เมื่อนั้นจึงต้องแยกหน้าที่กันระหว่างหญิงกับชาย”

^{๔๕} พุทธทาสภิกขุ, “เมื่อธรรมคุ้มครองโลก”ใน เมื่อธรรมคุ้มครองโลก,รวบรวมและเรียบเรียงโดย ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, (กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์, มปป.), หน้า ๕๑.

จากทัศนคติดังกล่าว ผู้ศึกษาจะเห็นได้ว่า พุทธทาสภิกขุต้องการที่จะเน้นให้เห็นถึงสาระสำคัญของจริยธรรมเชิงสังคัมในพุทธศาสนา โดยการมองว่าคู่สมรสจักต้องปฏิบัติต่อกันเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคัม พุทธทาสภิกขุมองว่าการครองคู่ของคู่สมรสคือการที่คนสองคนได้มาอยู่ร่วมกันด้วยอำนาจของกิเลสเป็นเหตุชักนำ แต่จุดมุ่งหมายที่มากกว่านั้นคือ ความต้องการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันและเป็นตัวอย่างที่ดีของบุตรธิดา การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมทางพุทธศาสนาของคู่สมรสจะทำให้การดำเนินชีวิตเต็มไปด้วยความราบรื่นและดำรงอยู่ในสังคัมอย่างมีความสุข

ในสังคัมปัจจุบันคู่สมรสจะต้องยึดหลักของสังจะไว้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เพราะสังจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ให้คู่สมรสทำตนให้ออกนอกกลุ่มนอกลทาง การที่คู่สมรสจักจะประสบปัญหาเรื่องความซื่อสัตย์ความจริงใจต่อกัน การขาดความรับผิดชอบต่อกันโดยไม่มีใส่ใจในหน้าที่ของตน การหมั่นตรวจสอบถึงข้อบกพร่องตลอดเวลาจะทำให้ชีวิตครอบครัวประสบแต่ความสุข

ท่านพุทธทาสภิกขุยังได้สรุปถึงหลักการครองเรือนของคู่สมรสว่า การจะเข้าถึงประโยชน์ของชีวิตตามหลักพุทธศาสนาได้นั้น บุคคลจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยแนะนำแนวทางให้เพื่อให้เกิดกระบวนการคิดไตร่ตรองด้วยปัญญา (โยนิโสมนสิการ)

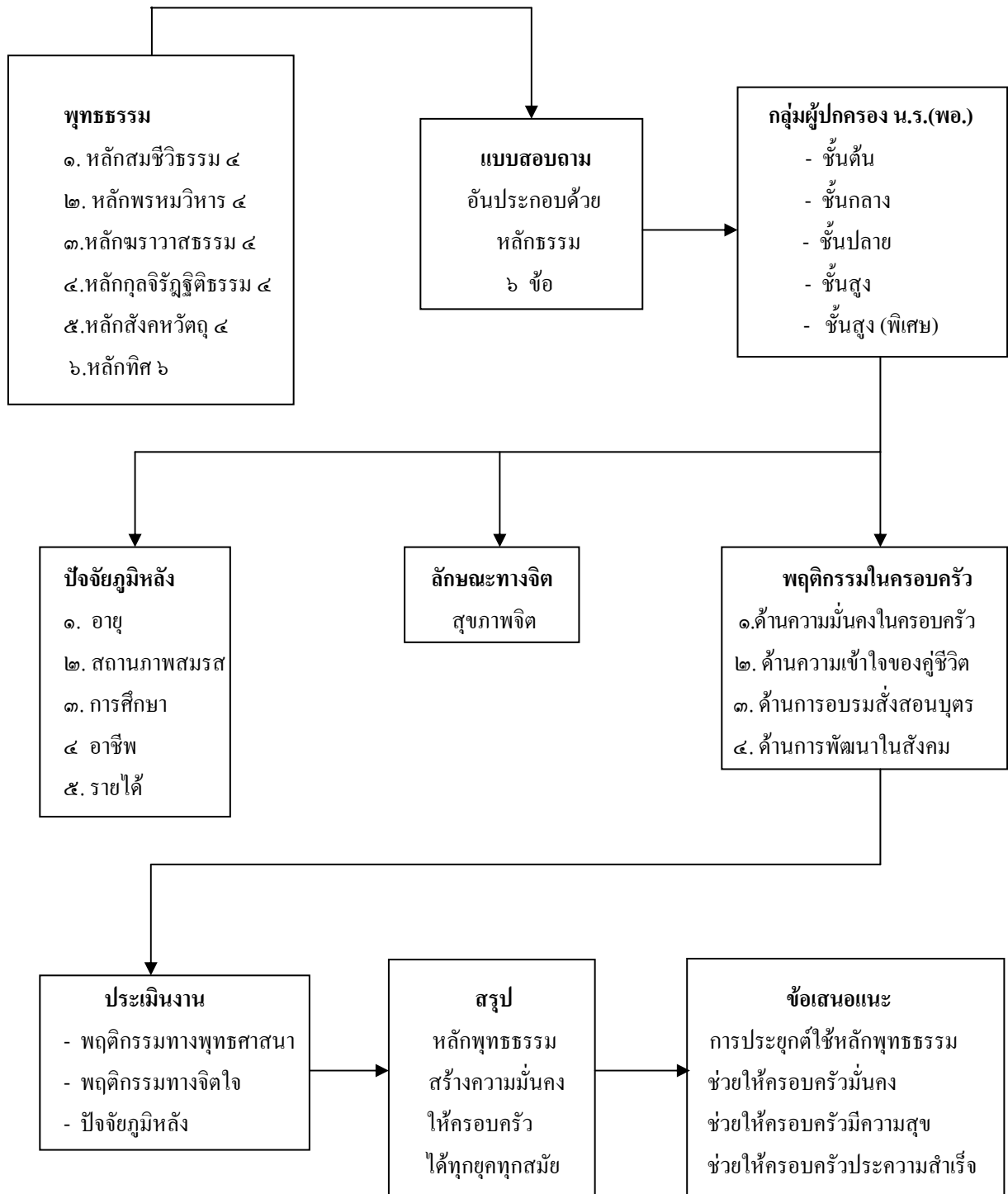
ครอบครัวที่มีผู้นำยึดมั่นในจริยธรรมอันเป็นหลักการที่จำเป็นต่อสถาบันครอบครัว โดยสามารถที่จะเข้าถึงประโยชน์ในปัจจุบันอันได้แก่การเลือกสรรคู่สมรส ที่มีความเสมอกัน (สมชีวิตธรรม) การพัฒนาคุณค่าทางจิตใจเป็นการมีศรัทธาต่อศาสนา (สัทธา) มีความประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคัม (ศีล) มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลและสังคัม (จาคะ) และมีการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุมีผล (ปัญญา) นอกจากการเลือกคู่ครองที่มีความเสมอภาคกันแล้วนั้น ยังมีหลักธรรมของผู้เป็นบิดามารดาอันเป็นพรหมของบุตร (พรหมวิหาร) มีความรักและความปรารถนาดี (เมตตา) มีความสงสารยามเมื่อมีความสุข (อุเบกขา) การพัฒนาชีวิตคู่ให้มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขโดยการปฏิบัติตนของสมาชิกในครอบครัวพึงปฏิบัติต่อกัน (ฆราวาสธรรม) มีความซื่อสัตย์ต่อคู่รักของตน (สังจะ) มีความข่มใจในอารมณ์ (ทมะ) มีความอดทนต่อความยากลำบาก (ขันติ) มีความเสียสละ รู้จักการแบ่งปัน (จาคะ) การพัฒนาครอบครัวให้เกิดความมั่นคง (กุลจักริฎฐิติธรรม) โดยบุคคลในครอบครัวต่างช่วยกันขยันหาทรัพย์รู้จักใช้ในทรัพย์นั้นอย่างมีประโยชน์ รู้จักเก็บออมในทรัพย์ที่หามาได้ และรักษาศีลปฏิบัติธรรมร่วมกัน การรู้จักพัฒนาตนให้เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคัม (สังคหวัตถุ) การให้สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคัม เป็นการแสดงซึ่งความมีน้ำใจแบ่งปัน การแสดงออกโดยการพูดจาไพเราะเป็นการแสดงให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจ

เหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์พึงปฏิบัติ อันเป็นหลักของการรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนที่จะต้องถือปฏิบัติต่อกันเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว (ทิส ๖) หลักการปฏิบัติหน้าที่ที่สมบูรณ์ระหว่างคู่สมรสจะเป็นผู้ที่สนับสนุนการครองชีวิตคู่ที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม กรณีที่คู่สมรสที่เคารพและให้เกียรติกันจะนำมาซึ่งแนวคิด พุทธศาสนาถือว่าหลักพุทธธรรมดังกล่าวเป็นความดีอันสูงสุดในการครองเรือนของคู่สมรสอันจะนำความสุขความสำเร็จมาสู่ครอบครัวและสังคม

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

แนวทางประยุกต์หลักพุทธธรรมสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว:

กรณีศึกษาผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

หลักพุทธธรรม

สมชีวิตรธรรม ๔

๑. สมศรัทธา ศาสนาเดียวกัน
๒. สมศีลา ศีลเสมอกัน
๓. สมจาคา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่
๔. สมปัญญา แก้ปัญหาสถานการณ์

พรหมวิหาร ๔

๑. เมตตา ความรัก
๒. กรุณา ความสงสาร
๓. มุทิตา ความพลอยยินดี
๔. อุเบกขา การวางเฉย

ฆาราวาสธรรม ๔

๑. ตั้จจะ ความซื่อสัตย์
๒. ทมะ ความข่มใจ
๓. ขันติ ความอดทน
๔. จาคะ การแบ่งปัน

กุศลจริวัณฺณัติธรรม ๔

๑. ญฺฐกเวสนา รู้จักหาทรัพย์
๒. ชินณปฏิสังขรณา รู้จักบูรณะ
๓. ปริมิตปาน โภชนา รู้จักประมาณ
๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา รู้จักตั้งคนดี

สังคหวัตถุ ๔

๑. ทาน การให้
๒. ปิยวาจา พูดจาไพเราะ
๓. อิตถจริยา ความพลอยยินดี
๔. สมานตตา การวางเฉย

ทิส ๖

๑. เบื้องบน ครู, อาจารย์
๒. เบื้องล่าง คนรับใช้
๓. เบื้องหน้า บิดามารดา
๔. เบื้องหลัง สามิภรรยา
๕. เบื้องขวา ครู, อาจารย์
๖. เบื้องซ้าย มิตรสหาย

แบบสอบถาม

อันประกอบด้วย
หลักธรรม ๖ ข้อ

ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์

ชั้นต้น, ชั้นกลาง, ชั้นปลาย, ชั้นสูง, ชั้นสูง(พิเศษ)

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

กรณีศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การวิจัย เรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติใช้ภายในครอบครัว ได้ดำเนินการวิจัย โดยวิธีวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) จากพระไตรปิฎก อรรถกถาและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม ที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในครอบครัวและวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๓.๑. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ผู้ปกครองของนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา ๒๕๔๖ จำนวน ๕๐๐ คน

๓.๒. กลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่เป็นพุทธศาสนิกชน โดยให้การสนับสนุนในการศึกษาหลักพุทธธรรมของบุตรหลาน และสนับสนุนในด้านทุนการศึกษา ให้ความช่วยเหลือด้านกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๑๕๐ คน โดยมีวิธีการ ดังนี้

๓.๒.๑ การเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ดังนี้ โดยแบ่งนักเรียน ออกเป็น ๕ ระดับชั้น คือ ชั้นต้น, ชั้นกลาง, ชั้นปลาย, ชั้นสูง, ชั้นสูงพิเศษ และสุ่มรายชื่อผู้เรียน ในแต่ละชั้น โดยวิธีอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ชั้นละ ๑๐๐ คน รวมทั้งหมด ๕๐๐ คน

๓.๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยได้ดำเนินการ ดังนี้

๓.๓.๑ ศึกษาจากเอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมที่สร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว เพื่อกำหนดเนื้อหาให้ครอบคลุม ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา แล้วกำหนดเป็นปัจจัยสำหรับการสร้างข้อคำถาม

๓.๓.๒ สร้างแบบสอบถาม โดยกำหนดให้มี ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด ให้เลือกตอบเกี่ยวกับ เพศ สถานภาพ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ จำนวนบุตร และรายได้ จำนวน ๗ ข้อ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ พฤติกรรมการปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรม ที่นำมาปฏิบัติใช้ในครอบครัวมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ ซึ่งสอบถามเกี่ยวกับธรรมบางข้อใน หลักสมชิวิธรรม ๔ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักกุศลจิตวิริยธรรม ๔ หลักสังคหวัตถุธรรม ๔ และ หลักทศ ๖ จำนวน ๒๐ ข้อ ลักษณะปัญหาของครอบครัว จำนวน ๑๐ ข้อ ลักษณะของบุตรธิดาที่ดีและไม่ดี จำนวน ๘ ข้อ ลักษณะของสามีภรรยา จำนวน ๑๐ ข้อ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติในครอบครัว ในครอบครัว มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ ซึ่งสอบถามเกี่ยวกับธรรมบางข้อใน หลักสมชิวิธรรม ๔ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักกุศลจิตวิริยธรรม ๔ หลักสังคหวัตถุธรรม ๔ และ หลักทศ ๖ จำนวน ๑๐ ข้อ

๓.๓.๓. นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาช่วยตรวจสอบความถูกต้องและอ่านแล้วให้เข้าใจง่าย

๓.๔ การหาคุณภาพเครื่องมือ

๓.๔.๑ หาความเที่ยงตรง (Validity) ของแบบสอบถาม โดยการนำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักพุทธธรรม ตรวจสอบ จำนวน ๓ ท่าน ได้แก่ พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, ดร.ประมุข สารพันธ์, นายรังษิ์ สุทนต์ เพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหาที่ใช้ในการสร้างแบบสอบถาม ซึ่งเป็นการหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity)

๓.๔.๒ หาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha - Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach ๑๙๖๘: ๑๖๑) โดยนำแบบสอบถามไปให้ผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย จำนวน ๕๐ คน ที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ช่วยตอบแบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๒

๓.๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยได้ดำเนินการ ดังนี้

๓.๕.๑. ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามของผู้ปกครอง นักเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย

๓.๕.๒. แจกแบบสอบถามผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการฝากให้นักเรียนนำแบบสอบถาม ไปให้ผู้ปกครองเพื่อแสดงความเห็น จำนวน ๕๐๐ ฉบับ

๓.๕.๓. รับคืนแบบสอบถามจากนักเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย ชั้นต้น ชั้นกลาง ชั้นสูง และ ชั้นสูงพิเศษ ด้วยตนเอง

๓.๕.๔. ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของแบบสอบถาม ปรากฏว่าได้รับแบบสอบถามฉบับที่สมบูรณ์กลับคืนมาทั้งหมด จำนวน ๓๕๐ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๗๘ รายละเอียดดังแสดง ในตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนและร้อยละของแบบสอบถามที่แจกและได้รับกลับคืนมา

ระดับชั้น	แบบสอบถาม		ร้อยละ (ได้รับกลับคืน)
	แจกไป	ได้กลับคืน	
ชั้นต้น	๑๐๐	๗๕	๗๕
ชั้นกลาง	๑๐๐	๘๐	๘๐
ชั้นปลาย	๑๐๐	๘๐	๘๐
ชั้นสูง	๑๐๐	๘๐	๘๐
ชั้นสูง (พิเศษ)	๑๐๐	๗๕	๗๕
รวม	๕๐๐	๓๕๐	๗๘

๓.๖. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

นำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา ทำการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS for Window ดังนี้

๓.๖.๑. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะปัญหาของครอบครัว บุตรธิดา และสามีภรรยา วิเคราะห์ด้วยการหาค่าความถี่และร้อยละ

๓.๖.๒. ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว และการอบรมสั่งสอนตามหลักพุทธธรรมในครอบครัว วิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (X) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

เกณฑ์การให้คะแนน

ปฏิบัติทุกครั้ง	ให้	๕	คะแนน
เกือบทุกครั้ง	ให้	๔	คะแนน
บางครั้ง	ให้	๓	คะแนน
นานๆ ครั้ง	ให้	๒	คะแนน
ไม่เคยเลย	ให้	๑	คะแนน

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ ภายในครอบครัว ได้ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) จากพระไตรปิฎก อรรถกถาและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรม ที่จะนำมาปฏิบัติใช้ในครอบครัวและวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่มาจากการดำเนินการดำเนินวิธีวิจัย ดังนี้

๔.๑ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัว

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่เป็นเชิงคุณภาพ โดยการศึกษา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวที่ครอบคลุมชีวิตการครองเรือน มีความหมายและมีความสำคัญต่อครอบครัวมากที่สุด มี ๖ หลักธรรม ดังนี้ หลักสมชิวิธรรม ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักสังกหัตถ์ ๔ หลักกุกัจฉฐิติธรรม ๔ หลักทศ ๖ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๔.๑.๑ หลักสมชิวิธรรม ๔ หลักธรรมที่นำสามภรรยา ผู้ปฏิบัติมีคุณธรรมที่เสมอภาคกัน เป็นพื้นฐาน มีความประสานกลมกลืนไม่ขัดแย้งกัน เหมาะสมกันในทางธรรม จะทำให้มีชีวิตคู่ที่มั่นคงอยู่ครองกันอย่างมีความสุข มีชีวิตสอดคล้องกลมกลืน ในฐานะเป็นคู่ชีวิตของกันและกัน ความสัมพันธ์ของสามภรรยา เป็นองค์ประกอบอันสำคัญที่มีผลต่อสภาพครอบครัว จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างยาวนาน การมีคุณธรรมเสมอภาคกัน มีแนวความคิด ความเชื่อ ความเลื่อมใสในสิ่งเดียวกัน จะทำให้สามภรรยามีทัศนคติ ค่านิยมที่ไม่ขัดแย้งกัน มีความคิดเห็นตรงกัน สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ง่าย การยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จะเป็นการสร้างฐานที่มั่นคงให้ครอบครัว ทำให้คู่สมรสอยู่ร่วมกันได้อย่างยาวนาน อันจะนำพาความสงบสุขมาสู่ครอบครัว

๔.๑.๒. หลักพรหมวิหารธรรม ๔ เป็นหลักธรรมสำหรับบิดามารดาผู้ได้รับสมณานามว่าเป็นพรหมของบุตร คุณธรรมอันสูงสุดของพระพรหมซึ่งเปรียบบิดามารดา อันประกอบไปด้วยเมตตาความรัก เป็นความรักที่ไม่หวังสิ่งตอบแทน กรุณาความสงสาร เป็นความปรารถนาดีต้องการให้ลูกมีความสุข มุทิตา ความพลอยยินดีกับความสุข ความสำเร็จของลูกเสมอ และอุเบกขาวางเฉยต่อเหตุการณ์ต่างๆด้วยใจเป็นธรรม คุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหมนี้ เป็นสิ่งแสดงให้เห็น

ถึงความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตรเป็นความรักที่บริสุทธิ์ บิดามารดาจึงเป็นที่รักยิ่งของบุตร คุณธรรมข้อนี้ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ของบุคคลในครอบครัวอันจะนำพาความอบอุ่นมาสู่ครอบครัว

๔.๑.๓. หลักภราวาสธรรม ๔ เป็นหลักธรรมที่นำความสุขมาสู่ผู้ครองเรือน เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลในครอบครัว การดำเนินชีวิตคู่จะมีความสุขได้ จะต้องมีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน รู้จักยับยั้งชั่งใจในอารมณ์ ความอดทนต่อความยากลำบาก ความเสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว จะทำให้สมาชิกในครอบครัว รู้สึกอบอุ่นมีความสุขก่อให้เกิดความรักความเข้าใจ ของบุคคลในครอบครัว ความดีงามของกลุ่มสมรสย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบชีวิตคู่ที่สมบูรณ์ สร้างหลักในการดำเนินชีวิตอย่างชอบธรรมและยังเป็นการสร้างเป็นสัมพันธภาพ อันดีงามของบุคคลในครอบครัว

๔.๑.๔. หลักกกุลจิริฎฐิติธรรม ๔ เป็นหลักธรรมในการสร้างความมั่นคงของครอบครัว ขององค์กรและสังคม การรู้จักหาทรัพย์มาเพื่อการใช้จ่ายทดแทนของที่หมดไป เป็นการขวนขวายหา มาได้ก็รู้จักเก็บออมทรัพย์ให้มีใช้ได้อย่างตลอดเวลา การรู้จักซ่อมแซมตลอดจนดูแลรักษาของใช้ที่ชำรุดหา ทางแก้ไขให้เกิดความสูญเสียน้อยลง เพื่อจะได้นำกลับมาใช้ได้ อีก เป็นประโยชน์แก่ตนเองและ องค์กร การรู้จักประมาณในการใช้จ่ายโดยรู้จักกินรู้จักใช้เมื่อมีความจำเป็นไม่ฟุ่มเฟือยรู้จักประมาณ ในการกินการใช้จ่าย รู้จักความพอดีและต้องไม่ตระหนี่จนขาดความสะดวก การตั้งคนดีมีศีลธรรมเป็น พ่อบ้านแม่เรือนหรือเป็นผู้นำครอบครัวหากครอบครัวได้ผู้นำที่ดีมีศีลธรรมหมั่นปฏิบัติธรรมรักษาศีล เจริญภavana ย่อมจะนำพาครอบครัว ไปสู่จุดหมายปลายทางที่มีความสุข และยังเป็นการสร้างอุปนิสัย อันดีงามแก่วงศ์ตระกูลในการรู้จักใช้ รู้จักรักษา รู้จักประมาณ (ในทรัพย์สิน) รู้จักประพฤติตนเป็น คนดีมีศีลธรรม

๔.๑.๕. หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมในการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ของบุคคลในครอบครัว เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น สร้างมิตรไมตรีเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ โดยการ แบ่งปันสิ่งตลอดจนความรู้ความเข้าใจด้านศิลปวิทยาเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การพูดจาด้วยคำที่ สุภาพอ่อนหวานมีความปรารถนาดีและจริงใจ ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและปฏิบัติตนให้เหมาะสม กับบทบาทและหน้าที่ของตน และยังเป็นการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียน เอาจริงเอาจัง ปรารถนาดี ร่วมกันแก้ปัญหาอย่างถูกต้องและเป็นธรรม

๔.๑.๖. หลักทิส ๖ เป็นหลักธรรมในการสอนหน้าที่ของบุตรพึงมีความกตัญญูต่อบิดามารดา หน้าที่ของบิดามารดาพึงอนุเคราะห์บุตรด้วยความรักและเมตตา หน้าที่ของสามีที่ควรยกย่องให้เกียรติภรรยาและหน้าที่ของภรรยา ต้องมีความจงรักภักดีต่อสามีตนและยังเป็นการอบรมสั่งสอนให้บุคคลในครอบครัวรู้จักหน้าที่ของตน การปฏิบัติตนตามหน้าที่ ย่อมถือว่าเป็นผู้มีชีวิตการครองเรือนอย่างสมบูรณ์ จะส่งผลให้ครอบครัวผ่อนคลายมีความสุข และยังสร้างความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียว เป็นหลักอันสำคัญของการนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางของการดำเนินชีวิตคู่อย่างมีความสุข และที่สำคัญเป็นการสร้างความสุขในครอบครัวอันมีผลต่อการสงบสุขในสังคมอีกด้วย

๔.๑.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

๑. พระมหาบุญเพชร บุญญวิโร (แก้ววงษ์น้อย) ได้กล่าวถึงแนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัว ตามแนวพระพุทธศาสนาโดยถือเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความเข้าใจในครอบครัว เพราะถือว่าสมาชิกทุกคนในครอบครัวต่างปฏิบัติหน้าที่ของตน การฝึกฝนอบรมตนเองให้มีคุณสมบัติที่ดีงามเหล่านี้ล้วนเป็นการขัดเกลาทั้งสิ้น องค์ประกอบนี้สำคัญเหล่านี้เป็นสายสัมพันธ์กับตัวบุคคลทางด้านความประพฤติ ด้านกาย ด้านวาจา ด้านจิตใจ

๒. นายจำเนียร รักษาภักดี ได้กล่าวถึงเรื่อง จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา โดยกล่าวถึงจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา เป็นแนวทางการปฏิบัติตนเองเข้ากับสังคมมีการยอมรับปัญหา สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาของคู่สมรส คือ การนำพุทธจริยธรรมมาเป็นแนวทางหรือเป็นปทัสถานในการดำเนินชีวิตของคู่สมรส เพราะประโยชน์จากการนำพุทธจริยธรรมมาประพฤติปฏิบัติจะก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตสมรส ระดับที่เป็นโลกียสุข และระดับที่เป็นโลกุตรสุข จะช่วยให้คู่สมรสปรับตัว ปรับความรู้สึก ปรับจิตใจเข้าหากัน ด้วยมีเมตตา

๓. นายบุญประคอง ภาณุรัตน์ ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตคู่ การวางมาตรฐานพฤติกรรมและเสริมสร้างบุคลิกภาพให้กับสมาชิกภายในครอบครัวซึ่งมีกระบวนการที่มีลักษณะเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์การก่อวิวัฒน์สังคม มีผลทำให้สถาบันครอบครัวกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) มากขึ้น ในยุคอุตสาหกรรมได้อาศัยเทคโนโลยีแทนการเอื้อเฟื้อกันเหมือนแต่ก่อนเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน ครอบครัวเดี่ยวจึงมีความเสี่ยงต่อการล่มสลายได้มาก

๔. นายชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาครอบครัวว่าสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้ครอบครัว มีลักษณะเป็นที่รองรับเคราะห์กรรมของสังคม เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต่างไม่มีเวลาให้แก่นกันความอบอุ่นภายในครอบครัวจึงน้อยลง

๕. สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวถึงสังคมในอดีต ที่จะยึดมั่นอยู่กับสังคมที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เปรียบครอบครัวในคริสต์ศาสนิกายโรมันจะถือว่าการยึดมั่นระหว่างคู่สมรสเป็นประกาศิตของพระเจ้า ที่มนุษย์จักต้องรักษาไว้ให้ได้ กรณีการหย่าร้างถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของชีวิตที่ทำให้จิตใจได้รับความเจ็บปวดมากที่สุด

๖. สมภาร พรหมทา ได้กล่าวถึง ปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรสที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ส่วนมากแล้วสาเหตุมาจากปัญหาหลัก ๕ ประการ คือ ปัญหาทางด้านสังคม ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางการศึกษา ปัญหาทางด้านเพศสัมพันธ์ และปัญหาทางด้านจริยธรรม หากปัญหาเหล่านี้ยังไม่ได้รับการปรับปรุงและแก้ไขอย่างถูกต้องแล้ว ปัญหาการหย่าร้างก็จะยังคงปรากฏอยู่เรื่อยไป มีต้นเหตุมาจากการไม่เข้าใจกันของคู่สมรส การไม่รู้จักหน้าที่ของตน

๗. สุนทรี สุริยะรังษี ได้ศึกษาบทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกาสตรีที่ได้รับเอตทัคคะ โดยกล่าวถึงคำสอนสำหรับคฤหัสถ์ การปฏิบัติตนให้เป็นอุบาสกหรืออุบาสิกาที่ดี และยังมีคำสอนสำหรับการดำเนินชีวิตในครอบครัวอย่างมีความสุข

๘. พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาของครอบครัวในปัจจุบันว่า ปัจจุบันสถาบันครอบครัวมีค่านิยมตามแบบตะวันตก อิทธิพลที่เข้ามาต่อพ่อแม่ทำให้ขาดความรับผิดชอบเอาใจใส่ดูแลต่อลูก ไม่มีการแสดงความรักความผูกพัน ไม่มีการถ่ายทอดความรู้สึกความเป็นลูก เป็นพ่อ เป็นแม่กัน ผลเสียจึงตกอยู่กับเด็กจึงเกิดปัญหาทางสังคม

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพื่อความผาสุกของผู้ครองเรือน หลักพุทธจริยธรรมวางไว้เป็นหลักปฏิบัติอย่างชัดเจนว่ามุ่งประโยชน์ทั้งผู้อยู่ครองเรือน พระพุทธศาสนาได้มีกรอบแนวทางการปฏิบัติเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเรียกหลักพุทธธรรมนั้นว่าหน้าที่ โดยมองว่ามนุษย์ทุกคนมีหน้าที่เป็นของตนเอง และการทำหน้าที่ก็คือการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมนั่นเอง

๔.๒. การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่เป็นเชิงปริมาณ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ พฤติกรรมของผู้ปกครองในการนำหลักพุทธธรรม มาปฏิบัติภายในครอบครัว

ตอนที่ ๓ การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

X	หมายถึง	ค่าเฉลี่ยเลขคณิต
SD	หมายถึง	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสิน^๑

คะแนนเฉลี่ย	ความหมาย
๔.๕๐ - ๕.๐๐	ทุกครั้ง / เป็นประจำ
๓.๕๐ - ๔.๔๕	บ่อยครั้ง / เกือบทุกครั้ง
๒.๕๐ - ๓.๔๕	บางครั้ง / เมื่อมีโอกาส
๑.๕๑ - ๒.๔๕	นานๆ ครั้ง
๑.๐๐ - ๑.๔๕	ไม่เคยเลย

ในกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ปกครองของนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีจำนวน ๓๕๐ คน ซึ่งทุกคนล้วนเป็นพุทธศาสนิกชน ที่ให้การสนับสนุนในการศึกษาหลักพุทธธรรมของบุตรหลาน โดยให้การอนุเคราะห์ในทุนการศึกษา และช่วยกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์

^๑ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล, (กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑ - ๒๕.

ตอนที่ ๑. สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ จำนวนบุตรและรายได้ของครอบครัว รายละเอียดคั่งแสดงใน ตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนก ตาม เพศ, สภาพสมรส, อายุ, ระดับการศึกษา, อาชีพ, จำนวนบุตร, ระดับชั้น, การศึกษานุกร, และรายได้ของครอบครัว

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
๑. เพศ		
ชาย	๑๕๒	๓๘.๕
หญิง	๒๓๘	๖๑.๕
๒. สถานภาพสมรส		
สมรส	๒๕๓	๖๖.๑
ม่าย / หย่าร้าง	๔๖	๑๑.๖
แยกกันอยู่	๔๓	๑๒.๐
๓. อายุ		
๑๕ – ๒๕ ปี	๔๐	๑๐.๒
๒๖ – ๓๕ ปี	๕๕	๑๔.๑
๓๖ – ๔๕ ปี	๒๑๒	๕๔.๓
๔๖ ปี ขึ้นไป	๘๓	๒๑.๒
๔. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	๔๘	๑๒.๓
มัธยมศึกษาตอนต้น	๓๖	๙.๒
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๑๐๐	๒๖.๖
ปริญญาตรี	๑๓๔	๓๔.๖
สูงกว่าปริญญาตรี	๓๒	๘.๒

ตารางที่ ๒ (ต่อ)

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
๕. อาชีพ		
รับราชการ	๘๘	๒๒.๕
ค้าขาย	๘๑	๒๐.๓
นักศึกษา	๒๔	๖.๑
ทำธุรกิจส่วนตัว	๘๑	๒๐.๓
รับจ้าง	๑๑๖	๒๙.๓
๖. จำนวนบุตร		
๖.๑. จำนวนบุตรชาย		
ไม่มี	๘๕	๒๒.๘
๑ ๑ คน	๑๘๒	๔๖.๖
๒ ๒ คน	๕๓	๑๓.๕
๓ ๓ คน	๒๒	๕.๖
๖.๒. จำนวนบุตรหญิง		
ไม่มี	๕๘	๑๔.๕
๑ ๑ คน	๑๕๘	๔๐.๓
๒ ๒ คน	๖๘	๑๗.๕
๓ ๓ คน	๒๖	๖.๖
๗. รายได้		
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๒๘	๗.๑
๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท	๗๕	๑๙.๒
๑๐,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๑๐๒	๒๖.๑
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๑๗๕	๔๔.๖
รวม	๓๕๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๒ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง มีสถานภาพสมรส อายุระหว่าง ๓๖ - ๔๕ ปี สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาตรี มีอาชีพรับจ้าง มีบุตรชายจำนวน ๑ คน บุตรหญิงจำนวน ๑ คน และมีรายได้ มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๖๑.๑, ๓๖.๑, ๕๔.๓, ๔๔.๖, ๒๙.๓, ๔๖.๖, ๕๐.๓, และ ๔๔.๘ ตามลำดับ

ตอนที่ ๒. ศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

ผลการวิเคราะห์ พฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ได้แก่

๒.๑ พฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

โดยจำแนกตาม หลักสมชีวิธรรม ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักกกุลจิรัฎฐิติธรรม ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ และ หลักทิส ๖ ดังนี้

๒.๑.๑ หลักสมชีวิธรรม ๔

ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ตามหลักสมชีวิธรรม ๔ รายละเอียดดังแสดง ในตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของการปฏิบัติตน ตามหลักสมชีวิธรรม ๔

การปฏิบัติ	คะแนนของการปฏิบัติ		
	X	SD	ระดับ
๑. สมาชิกในครอบครัวให้ความช่วยเหลือต่อเพื่อนบ้านใกล้เคียง	๓.๕๒	๐.๕๐	เกือบทุกครั้ง
๒. มีความตั้งใจดีที่จะให้ครอบครัวได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักธรรมทางพุทธศาสนา	๓.๕๕	๐.๘๕	เกือบทุกครั้ง
๓. เมื่อสมาชิกในครอบครัวเกิดความไม่เข้าใจกัน ได้ทำการแก้ปัญหาเหล่านั้น โดยการพูดคุยให้เข้าใจซึ่งกันและกัน	๔.๒๐	๐.๘๗	เกือบทุกครั้ง
รวม	๔.๐๖	๐.๗๘	เกือบทุกครั้ง

จากตารางที่ ๓ พบว่าโดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามผู้ปกครองมีพฤติกรรมการปฏิบัติตนตาม หลักสมชีวิธรรม ๔ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการปฏิบัติตนตามหลักสมชีวิธรรม ๔ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้งทุกเรื่อง ซึ่งได้แก่ สมาชิกในครอบครัวให้ความช่วยเหลือต่อเพื่อนบ้านใกล้เคียงมีความตั้งใจดีที่จะให้ครอบครัว ได้มีความรู้ความเข้าใจ เรื่อง หลักธรรมทางพุทธศาสนา เมื่อสมาชิกในครอบครัวเกิดความไม่เข้าใจกัน ก็ได้ทำการแก้ปัญหาเหล่านั้น โดยการพูดคุยให้เข้าใจซึ่งกันและกัน

๒.๑.๒ หลักพรหมวิหาร ๔

ผลการวิเคราะห์ พฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ตามหลักพรหมวิหาร ๔ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของการปฏิบัติตน ตามหลักพรหมวิหาร ๔

การปฏิบัติ	คะแนนของการปฏิบัติ		
	X	SD	ระดับ
๑. การตัดสินความถูกต้องอย่างถูกต้องและเป็นธรรมที่สุด	๔.๐๐	๐.๕๕	เกือบทุกครั้ง
๒. เมื่อได้รับฟังข่าวดีจากสมาชิกในครอบครัว จะแสดงความยินดีอย่างจริงใจ	๔.๓๐	๐.๘๖	เกือบทุกครั้ง
๓. การนำพาสมาชิกในครอบครัวไปพักผ่อนตามสถานที่ต่างๆ	๓.๔๖	๑.๑๐	เมื่อมีโอกาส
รวม	๓.๕๕	๐.๗๖	เกือบทุกครั้ง

จากตารางที่ ๔ พบว่าโดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามผู้ปกครองมีพฤติกรรมการปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหาร ๔ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหาร ๔ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง คือ เมื่อสมาชิกในครอบครัวต้องการให้ช่วยตัดสินความถูกต้องอย่างถูกต้อง ก็จะกระทำอย่างเป็นธรรมที่สุดและเมื่อได้รับฟังข่าวดีจากสมาชิกในครอบครัว จะแสดงความยินดีอย่างจริงใจ สำหรับการนำพาสมาชิกในครอบครัวไปพักผ่อนตามสถานที่ต่างๆ เป็นการสร้างความอบอุ่นในครอบครัวนั้น มีการปฏิบัติเมื่อมีโอกาส

๒.๑.๓. หลักการวาจาธรรม ๔

ผลการวิเคราะห์ พฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย
ในการ นำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ตามหลักมรวาจาธรรม ๔ รายละเอียดดังแสดง
ในตารางที่ ๕

ตารางที่ ๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของการปฏิบัติตนตาม หลักมรวาจาธรรม ๔

การปฏิบัติ	คะแนนของการปฏิบัติ		
	X	SD	ระดับ
๑. มีความจริงใจต่อสมาชิกในครอบครัว โดยช่วยเหลือเมื่อได้รับความเดือดร้อน	๔.๓๒	๐.๘๑	เกือบทุกครั้ง
๒. รู้จักข่มใจเมื่อต้องประสบปัญหา ครอบครัว ในการอบรมสั่งสอนบุตร	๓.๓๓	๑.๒๗	บางครั้ง
๓. อุดหนุนต่อความลำบาก ความทุกข์ยาก ที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งในครอบครัว	๓.๕๕	๐.๕๑	เกือบทุกครั้ง
๔. การแบ่งปันสิ่งของและของใช้ ให้สมาชิก ภายในครอบครัวอย่างเป็นธรรม	๔.๐๐	๐.๘๕	เกือบทุกครั้ง
รวม	๔.๐๕	๐.๗๒	เกือบทุกครั้ง

จากตารางที่ ๕ พบว่าโดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามผู้ปกครองมีพฤติกรรมการปฏิบัติ
ตนตามหลักมรวาจาธรรม ๔ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าผู้ตอบ
แบบสอบถามมีการปฏิบัติตนตามหลักมรวาจาธรรม ๔ อยู่ในระดับ บางครั้ง ในเรื่องการข่มใจเมื่อ
ต้องประสบปัญหาครอบครัวในการอบรมสั่งสอนบุตร สำหรับเรื่องอื่นมีการปฏิบัติอยู่ในระดับเกือบ
ทุกครั้ง คืออุดหนุนต่อความลำบาก ความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งในครอบครัว การแบ่งปัน
สิ่งของและของใช้ ให้สมาชิกภายในครอบครัวอย่างเป็นธรรม มีความจริงใจต่อสมาชิกในครอบครัว
โดยช่วยเหลือเมื่อได้รับความเดือดร้อน

๒.๑.๔ หลักกฤตจริฎฐิติธรรม ๔

ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมของ ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิทย ในการ นำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ตามหลักกฤตจริฎฐิติธรรม ๔ รายละเอียดดังแสดง ในตารางที่ ๖

ตารางที่ ๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของการปฏิบัติตนตาม หลักกฤตจริฎฐิติธรรม ๔

การปฏิบัติ	คะแนนของการปฏิบัติ		
	X	SD	ระดับ
๑. เมื่อต้องการซื้อจะพิจารณาถึงความจำเป็นและประโยชน์ของสิ่งของนั้น	๓.๗๕	๐.๕๕	เกือบทุกครั้ง
๒. รู้จักเก็บออมเงินที่หามาได้โดยการฝากธนาคารเป็นการฝึกการรักษาทรัพย์	๓.๘๕	๐.๕๒	เกือบทุกครั้ง
๓. ซื้อสิ่งของที่จำเป็นต่อการกิน การใช้ เพื่อประโยชน์ของสมาชิกในครอบครัว	๓.๘๔	๐.๕๓	เกือบทุกครั้ง
๔. การประพฤติที่ถูกต้องดีงาม ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา	๔.๑๐	๐.๕๖	เกือบทุกครั้ง
รวม	๔.๐๔	๐.๘๐	เกือบทุกครั้ง

จากตารางที่ ๖ พบว่าโดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการปฏิบัติตนตามหลักกฤตจริฎฐิติธรรม ๔ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีการปฏิบัติตนตามหลักกฤตจริฎฐิติธรรม ๔ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้งทุกเรื่อง คือ เมื่อต้องการซื้อจะพิจารณาถึงความจำเป็นและประโยชน์ของสิ่งของนั้น การประพฤติที่ถูกต้องดีงาม ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การซื้อสิ่งของที่จำเป็นต่อการกินการใช้ เพื่อประโยชน์ของสมาชิกในครอบครัวและการรู้จักเก็บออมเงินที่หามาได้โดยการฝากธนาคารเป็นการฝึกการรักษาทรัพย์

๒.๑.๕. หลักสังคหวัตถุ ๔

ผลการวิเคราะห์ พฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิศจัย ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ตาม หลัก สังคหวัตถุ ๔ รายละเอียดดังแสดง ในตารางที่ ๗

ตารางที่ ๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของการปฏิบัติตนตาม หลักสังคหวัตถุ ๔

การปฏิบัติ	คะแนนของการปฏิบัติ		
	X	SD	ระดับ
๑. การให้รางวัลแก่บุตรหลานทุกครั้งทีประสบความสำเร็จในการเรียน	๓.๘๒	๑.๐๔	เกือบทุกครั้ง
๒. ได้ทำการตกลงกับสมาชิกในครอบครัว เรื่องการพบปะสนทนาพร้อมหน้า อาทิศจัย ละ ๑ ครั้ง	๓.๓๓	๑.๓๓	เมื่อมีโอกาศ
๓. การให้คำปรึกษา เมื่อสมาชิกภายใน ครอบครัวต้องการปรึกษา	๔.๒๓	๐.๘๔	เกือบทุกครั้ง
รวม	๓.๘๑	๐.๘๕	เกือบทุกครั้ง

จากตารางที่ ๗ พบว่าโดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการปฏิบัติตนตาม หลักสังคหวัตถุ ๔ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม มีการปฏิบัติตนตาม หลักสังคหวัตถุ ๔ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง คือ การให้รางวัลแก่บุตรหลานทุกครั้งทีประสบความสำเร็จในการเรียน และการให้คำปรึกษา เมื่อสมาชิกในครอบครัวต้องการทีจะปรึกษาในเรื่องต่างๆ สำหรับการตกลงกับสมาชิกในครอบครัว เรื่องการพบปะสนทนาพร้อมหน้า อาทิศจัย ละ ๑ ครั้ง จะกระทำเมื่อมีโอกาศ

๒.๑.๖. หลักทศ ๖

ผลการวิเคราะห์ พฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว หลักทศ ๖ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๘

ตารางที่ ๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของการปฏิบัติตนตาม หลักทศ ๖

การปฏิบัติ	คะแนนของการปฏิบัติ		
	X	SD	ระดับ
๑. เชื้อฟังก้อมรับคำแนะนำของคู่ครอง	๓.๕๑	๐.๕๐	เกือบทุกครั้ง
๒. สนับสนุนให้บุตรหลานได้ศึกษาหลัก ธรรมของพระพุทธศาสนา	๔.๑๑	๐.๕๒	เกือบทุกครั้ง
๓. พาบุตรหลานไปฟังเทศน์ที่วัดเพื่อเป็น การปลูกฝังอุปนิสัยให้ดีงาม	๓.๕๐	๑.๐๕	เกือบทุกครั้ง
รวม	๓.๘๕	๐.๘๔	เกือบทุกครั้ง

จากตารางที่ ๘ พบว่าโดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการปฏิบัติตนตามหลักทศ ๖ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีการปฏิบัติตนตามหลักทศ ๖ อยู่ในระดับเกือบทุกครั้งทุกเรื่อง คือสมาชิกในครอบครัวเชื้อฟังก้อมรับคำแนะนำของคู่ครองสนับสนุนให้บุตรหลานได้ศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและจะพาบุตรหลานไปฟังเทศน์ที่วัดเพื่อเป็นการปลูกฝังอุปนิสัยให้ดีงาม

๒.๒ ลักษณะปัญหาของครอบครัว บุตรธิดาและสามีภรรยา

๒.๒.๑ ลักษณะปัญหาของครอบครัว

ผลการวิเคราะห์ลักษณะปัญหาของครอบครัว รายละเอียด ดังแสดงในตารางที่ ๕

ตารางที่ ๕ แสดงจำนวน ร้อยละและลำดับที่ของลักษณะปัญหาครอบครัว

ลักษณะปัญหาของครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ	ลำดับที่
๑. รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย	๑๓๑	๕๓.๘	๑
๒. พ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูกเพราะต้องทำงานนอกบ้าน	๑๒๕	๔๐.๖	๔
๓. บุคคลในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาพูดคุยกัน	๑๔๔	๔๕.๓	๓
๔. การทะเลาะวิวาทระหว่างสามีภรรยา	๘๒	๒๕.๘	๕
๕. การทุบตีทำร้ายสมาชิกโดยบุคคลในครอบครัว	๕๒	๑๖.๔	๑๐
๖. คู่สมรสมีการประพฤตินอกใจกัน	๕๓	๑๖.๗	๕
๗. บุตรไม่เชื่อฟัง คำสั่งสอน	๑๕๔	๔๘.๔	๒
๘. บุตรหนีออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น	๕๕	๑๘.๖	๗
๙. บุคคลในครอบครัว ดิถอบายมุข	๗๗	๒๔.๒	๖
๑๐. สามีภรรยา ไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน	๕๕	๑๗.๑	๘

จากตารางที่ ๕ พบว่าลักษณะปัญหาของครอบครัวที่มีมากที่สุด ได้แก่ รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๘ รองลงมา ได้แก่ บุตรไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน บุคคลในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาพูดคุยสนทนากัน และพ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูกเพราะต้องทำงานนอกบ้าน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๔๘.๔, ๔๕.๓ และ ๔๐.๖ ตามลำดับ สำหรับลักษณะปัญหาครอบครัวที่มีน้อยที่สุด ได้แก่ การทุบตีทำร้ายสมาชิกโดยบุคคลในครอบครัว ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔

๒.๒.๒. ลักษณะของบุตรธิดา

ผลการวิเคราะห์ลักษณะของบุตรธิดา จำแนกตามความประพฤติดี และความประพฤติไม่ดี ดังนี้

ก. บุตรธิดาประพฤติดี

ผลการวิเคราะห์ ลักษณะบุตรธิดาที่มีความประพฤติดี รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑๐

ตารางที่ ๑๐ แสดงจำนวน, ร้อยละ และลำดับที่ของเรื่องที่ บุตรธิดาประพฤติดี

พฤติกรรม	จำนวน	ร้อยละ	ลำดับที่
๑. ให้ความเคารพ เชื่อฟัง	๒๒๘	๗๑.๗	๑
๒. เมื่อมีปัญหาจะปรึกษาพ่อแม่เป็นหลัก	๑๑๗	๕๕.๗	๖
๓. รู้จักประหยัดอดออม	๑๗๕	๕๖.๓	๕
๔. พุดจาไพเราะ น่ารัก	๑๖๖	๕๒.๒	๗
๕. การปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย	๒๑๒	๖๖.๗	๒
๖. เป็นเด็กว่าง่าย เชื่อฟัง	๑๕๓	๔๘.๑	๘
๗. แสดงความหวังดี ห่วงใยผู้ปกครอง	๒๐๕	๖๔.๕	๔
๘. ช่วยงานบ้านอยู่เสมอ	๒๐๕	๖๕.๗	๓

จากตารางที่ ๑๐ พบว่า บุตรธิดามีความประพฤติดีมากที่สุดต่อบิดมารดา ได้แก่ การให้ความเคารพเชื่อฟัง คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๗ รองลงมา ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย ช่วยงานบ้านอยู่เสมอและแสดงความหวังดี ห่วงใยผู้ปกครอง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๖๖.๗, ๖๕.๗ และ ๖๔.๕ ตามลำดับสำหรับบุตรธิดาที่มีความประพฤติปฏิบัติดีต่อพ่อแม่มากที่สุด คือ เป็นเด็กว่าง่าย เชื่อฟัง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๔๘.๑

ข. บุตรธิดาประพฤติไม่ดี

ผลการวิเคราะห์ เรื่องที่บุตรธิดามีความประพฤติไม่ดีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑๑

ตารางที่ ๑๑ แสดง จำนวน ร้อยละ และลำดับที่ของเรื่องที่ บุตรธิดาประพฤติไม่ดี

พฤติกรรม	จำนวน	ร้อยละ	ลำดับที่
๑. คีร์รีน	๗๘	๒๔.๕	๔
๒. ใ่วใจเพื่อนมากที่สุด	๘๒	๒๕.๘	๓
๓. ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย	๑๐๕	๓๓.๐	๑
๔. เสียดัง ก้าวร้าว	๖๘	๒๑.๔	๖
๕. ไม่สนใจเพราะไม่มีเวลาช่วยงาน	๔๒	๑๓.๒	๘
๖. ไม่เชื่อฟัง	๕๒	๑๖.๔	๗
๗. ชอบใช้อารมณ์ ความรุนแรง	๑๐๓	๓๒.๔	๒
๘. เกียจคร้าน	๗๔	๒๓.๓	๕

จากตารางที่ ๑๑ พบว่า บุตรธิดามีความประพฤติไม่ดีต่อบิดามารดามากที่สุด ได้แก่ การใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๐ รองลงมา ได้แก่ ชอบใช้อารมณ์ ความรุนแรง ใ่วใจเพื่อนมากที่สุด คีร์รีน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๓๒.๔, ๒๕.๘ และ ๒๔.๕ ตามลำดับสำหรับบุตรธิดาที่มีความประพฤติปฏิบัติไม่ดีต่อพ่อแม่ไม่น้อยที่สุดคือ ไม่สนใจเพราะไม่มีเวลาช่วยงาน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๑๓.๒

๒.๒.๓ ลักษณะของสามีภรรยา

ผลการวิเคราะห์ ลักษณะของสามีภรรยา รายละเอียด ดังแสดง ในตารางที่ ๑๒

ตารางที่ ๑๒ แสดง จำนวน และร้อยละ ลักษณะของสามีภรรยา

ลักษณะของสามีภรรยา	จำนวน	ร้อยละ
๑. การให้ความช่วยเหลือเมื่อได้รับความเดือดร้อน		
๑.๑ ให้คำแนะนำที่ดี	๑๓๐	๔๓.๕
๑.๒ อารมณ์เสีย เกรี้ยวกราด	๓๓	๘.๔
๑.๓ ไม่มีเวลาที่จะรับฟัง	๒๕	๗.๘
๑.๔ ฟังแล้วเฉยๆ	๑๕๘	๔๐.๕
๒. การซื้อสินค้าเพื่อทดแทนของเก่าที่เสียไป		
๒.๑ ซื้อเงินผ่อนดีกว่าเพราะทันสมัย	๔๒	๑๐.๓
๒.๒ ไม่ควรซื้อเพราะเปลืองเงิน	๔๓	๑๑.๐
๒.๓ ซื้อเงินสดดีกว่าไม่ต้องเสียดอกเบี้ย	๒๑๔	๕๔.๘
๒.๔ ตามใจโดยไม่มีความคิดเห็น	๕๑	๒๓.๓
๓. เมื่อญาติพี่น้องมาเยี่ยม		
๓.๑ มีความรู้สึกหงุดหงิด อารมณ์เสีย	๓๑	๗.๕
๓.๒ ชอบดูถูก ดูหมิ่น	๓๐	๗.๖
๓.๓ ดีใจ ให้จัดข้าวปลาอาหารเลี้ยง	๒๘๓	๗๒.๕
๓.๔ ขอตัวออกไปข้างนอก เพราะเกรงว่าอาจจะ มีเรื่องมาขอคำปรึกษา	๔๖	๑๑.๓
๔. เมื่อต้องเดินทางไปธุระที่ต่างจังหวัด		
๔.๑ มีความซื่อสัตย์ไว้ใจได้	๓๒	๑๘.๔
๔.๒ ขาดความจริงใจ นอกใจ	๒๓	๖.๕
๔.๓ เป็นห่วงคอยโทรถามตลอดเวลา	๑๓๓	๓๕.๑
๔.๔ เตือนให้ระวังภัยในการเดินทาง	๑๕๔	๓๙.๔

ตารางที่ ๑๒ (ต่อ)

ลักษณะของสามีกรรยา	จำนวน	ร้อยละ
<p>๕. เมื่อคู่สมรสขาดการติดต่อเพราะไม่มีเวลา</p> <p>๕.๑ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน</p> <p>๕.๒ ทำตัวเหินห่าง ไม่สนใจ</p> <p>๕.๓ ติดตาม ถามหาด้วยความห่วงใย</p> <p>๕.๔ ไม่พอใจ เพราะเกิดความหวาดระแวง</p>	<p>๕๒</p> <p>๓๔</p> <p>๒๒๐</p> <p>๔๔</p>	<p>๒๓.๕</p> <p>๘.๓</p> <p>๕๖.๔</p> <p>๑๑.๒</p>
<p>๖. การเดือนในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง</p> <p>๖.๑ ว่าง่าย เชื่อฟัง ไม่ขัดขืน</p> <p>๖.๒ เป็นคนถือตัว ไม่เชื่อฟัง</p> <p>๖.๓ ปฏิเสธ ไม่ยอมรับ</p> <p>๖.๔ ขอโทษ และจะแก้ไข</p>	<p>๘๑</p> <p>๔๐</p> <p>๕๓</p> <p>๒๑๒</p>	<p>๒๐.๓</p> <p>๑๐.๒</p> <p>๑๔.๖</p> <p>๕๔.๔</p>
<p>๗. เมื่อปรึกษาเรื่องญาติได้รับความเดือนร้อน</p> <p>๗.๑ เอาใจใส่ อย่างมีความเห็นใจ</p> <p>๗.๒ ไม่ให้ความสำคัญ</p> <p>๗.๓ ปล่อยให้ทุกคนมีปัญหา เป็นเรื่องธรรมดา</p> <p>๗.๔ ช่วยได้แต่เท่าที่สามารถจะช่วยให้ได้ ตามอัธยาศัย</p>	<p>๑๖๐</p> <p>๓๓</p> <p>๕๕</p> <p>๑๓๘</p>	<p>๔๑.๐</p> <p>๘.๔</p> <p>๑๕.๑</p> <p>๓๕.๓</p>
<p>๘. เมื่อมีปัญหาเรื่องการอบรมสั่งสอนบุตร</p> <p>๘.๑ ไม่ใส่ใจ ไม่ให้ความคิดเห็น</p> <p>๘.๒ แสดงความรำคาญ หงุดหงิด</p> <p>๘.๓ แนะนำ เตือนสติ หาแนวทางช่วย</p> <p>๘.๔ วางเฉยโดย ปล่อยตามบุญตามกรรม</p>	<p>๓๕</p> <p>๒๓๓</p> <p>๓๐</p> <p>๔๔</p>	<p>๑๐.๐</p> <p>๓๑.๐</p> <p>๓.๖</p> <p>๑๑.๒</p>

ตารางที่ ๑๒ (ต่อ)

ลักษณะของสามีภรรยา	จำนวน	ร้อยละ
<p>๘. เมื่อบุตรทำผิดต่อผู้อื่น</p> <p>๘.๑ เข้าข้างบุตร โดยไม่สนใจความรู้สึกของผู้อื่น</p> <p>๘.๒ ช่วยอบรม สั่งสอน ซ้ำทางที่ถูกให้</p> <p>๘.๓ ไม่รับฟัง เชื่อว่าบุตรของตนต้องถูกเสมอ</p> <p>๘.๔ พร้อมรับฟังโดยให้คำแนะนำในการปฏิบัติตน</p>	<p>๒๓</p> <p>๒๖๒</p> <p>๒๐</p> <p>๘๑</p>	<p>๖.๕</p> <p>๖๓.๑</p> <p>๕.๑</p> <p>๒๐.๓</p>
<p>๑๐. ความรู้สึกต่อคู่สมรส</p> <p>๑๐.๑ มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว</p> <p>๑๐.๒ เป็นคนเห็นแก่ตัว</p> <p>๑๐.๓ เป็นคนที่เรากลัวใจและตัดสินใจถูกที่เลือกเขาเป็นคู่ชีวิต</p> <p>๑๐.๔ เป็นคนที่เป็นที่รักของทุกคนตั้งแต่บุคคลในครอบครัวตลอดจนเพื่อนๆ</p>	<p>๒๖๔</p> <p>๒๔</p> <p>๖๘</p> <p>๓๔</p>	<p>๕๓.๔</p> <p>๖.๑</p> <p>๑๓.๔</p> <p>๑๘.๕</p>

จากตารางที่ ๑๒ พบว่าลักษณะของสามีภรรยา ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. การให้ความช่วยเหลือเมื่อได้รับความเดือดร้อนคู่สมรสส่วนใหญ่จะคอยให้คำแนะนำที่ดี คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๕ รองลงมา ฟังแล้วเฉยๆ อารมณ์เสียเกรี้ยวกราด และไม่มีเวลาที่รับฟัง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕, ๘๐.๔ และ ๓.๔ ตามลำดับ

๒. การซื้อสินค้าเพื่อทดแทนของเก่าที่สูญหายไป คู่สมรสส่วนใหญ่เห็นว่า ควรซื้อเป็นเงินสดเพราะจะได้ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๘ รองลงมา ตามใจโดยไม่ออกความคิดเห็นไม่ควรซื้อเพราะเปลืองเงิน และ ซื้อเงินผ่อนดีกว่าทันสมัย ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๒๓.๓, ๑๑.๐ และ ๑๐.๓ ตามลำดับ

๓. เมื่อมีญาติพี่น้องมาเยี่ยม คู่สมรสส่วนใหญ่จะรู้สึกดีใจ ให้จัดข้าวปลาอาหารเลี้ยง คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๕ รองลงมาขอตัวออกไปข้างนอกเพราะเกรงว่าอาจจะมีเรื่องมาขอคำปรึกษามีความรู้สึกหงุดหงิดอารมณ์เสีย และชอบถูก คู่หมื่น ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๑๑.๗, ๗.๕ และ ๗.๖ ตามลำดับ

๔. เมื่อต้องเดินทางไปธุระที่ต่างจังหวัด คู่สมรสส่วนใหญ่จะคอยเตือนให้ระวังภัยในการเดินทาง คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๔ รองลงมา จะมีความเป็นห่วงคอยโทรถามตลอดเวลา มีความซื่อสัตย์ไว้ใจได้และขาดความจริงใจนอกใจ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๓๕.๑, ๑๘.๔ และ ๖.๕ ตามลำดับ

๕. เมื่อคู่สมรสขาดการติดต่อเพราะไม่มีเวลา คู่สมรสส่วนใหญ่ จะติดตามถามหาด้วยความห่วงใย คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๔ รองลงมา จะมีความเข้าใจซึ่งกันและกันไม่พอใจเพราะเกิดความหวาดระแวงและทำตัวเห็นห่างไม่สนใจ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕, ๑๑.๘ และ ๘.๗ ตามลำดับ

๖. เมื่อเดือนในสิ่งที่ทำไม่ถูกต้อง คู่สมรสส่วนใหญ่จะกล่าวคำขอโทษ และ จะแก้ไข คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๔ รองลงมา ว่าง่าย เชื่อฟัง ไม่ขัดขึ้น ปฏิเสธ ไม่ยอมรับและเป็นคนถือตัวไม่เชื่อฟัง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗, ๑๔.๖ และ ๑๐.๒ ตามลำดับ

๗. เมื่อปรึกษาเรื่องญาติที่ได้รับความเดือดร้อนคู่สมรสส่วนใหญ่จะเอาใจใส่อย่างมีความเห็นใจ คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๐ รองลงมา จะช่วยเหลือเท่าที่สามารถจะช่วยได้ตามอัตราภาพ ปลอดภัยว่าทุกคนมีปัญหาเป็นเรื่องธรรมดา และไม่ให้ความสำคัญ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๓๕.๕, ๑๕.๑ และ ๘.๔ ตามลำดับ

๘. เมื่อมีปัญหาเรื่องการอบรมสั่งสอนบุตร คู่สมรสส่วนใหญ่จะแสดงความรำคาญ หงุดหงิด คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๐ รองลงมา วางเฉยโดยปล่อยไปตามบุญตามกรรม ไม่ใส่ใจไม่ให้ความสำคัญ และแนะนำ เตือนสติ หาแนวทางช่วย ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๑๑.๒, ๑๐.๐ และ ๗.๖ ตามลำดับ

๙. เมื่อบุตรทำผิดต่อผู้อื่น คู่สมรสส่วนใหญ่จะช่วยอบรมสั่งสอนโดยชี้ทางที่ถูกต้องให้ คิดเป็นอัตราร้อยละ ๖๗.๑ รองลงมา พร้อมรับฟังโดยให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนการเข้าข้างบุตร โดยไม่สนใจในความรู้สึกของผู้อื่นและไม่รับฟังเชื่อว่าการกระทำของบุตรตนต้องถูกเสมอ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗, ๖.๕ และ ๕.๑ ตามลำดับ

๑๐. ความรู้สึกที่มีต่อคู่สมรส คู่สมรสส่วนใหญ่เป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว คิดเป็นอัตราร้อยละ ๕๗.๔ รองลงมา เป็นคนที่เป็นที่รักของทุกคนในครอบครัว ส่วนที่มีความเห็นแก่ตัวน้อย ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๑๘.๕, ๑๗.๔ และ ๖.๑ ตามลำดับ

ตอนที่ ๓ การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

ผลการวิเคราะห์ การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว พบว่า โดยภาพรวม ผู้ปกครองได้มีการอบรมสั่งสอนสมาชิกภายในครอบครัว ตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับ หลักสมชิวีธรรม ๔ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักกกุลจิริฎฐิติธรรม ๔ และ หลักทิส ๖ อยู่ในระดับ บ่อยครั้ง ทุกเรื่อง เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ได้มีการอบรมสั่งสอนบุคคลภายในครอบครัวอยู่ในระดับ บ่อยครั้ง ในทุกเรื่องเช่นเดียวกัน

๑.๑ หลักสมชิวีธรรม ๔ คือ การอบรมสั่งสอน ทำกิจกรรมภายในครอบครัว การนำพาสมาชิกไปเข้าร่วมปฏิบัติธรรม เมื่อมีโอกาศ การให้บุตรหลานได้ศึกษาหาความรู้ด้านหลักธรรม เป็นสิ่งที่บิดามารดาควรกระทำ

๑.๒ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ คือ การอบรมสั่งสอนไปทำบุญตักบาตร ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ถือว่าเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ควรต้องแบ่งเวลาให้

๑.๓ หลักฆราวาสธรรม ๔ คือ การอบรมสั่งสอน งานภายในบ้านถือว่าสมาชิกทุกคนต้องช่วยกันทำจะเป็นการฝึกความสะอาดและความมีระเบียบให้ตนเองด้วยครอบครัวที่มีปัญหา เนื่องจาก พ่อแม่ไม่ปฏิบัติตน เป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกเห็น

๑.๔ หลักกกุลจิริฎฐิติธรรม ๔ คือ การอบรมสั่งสอน ปัจจุบันไม่ต้องไปทำบุญที่วัด เพราะจำทำให้เสียเวลา บิดามารดาก็สามารถอบรมคุณธรรมให้แก่บุตรได้ เมื่อต้องการซื้อของ ควรพิจารณาถึงคุณประโยชน์ด้วยว่าควรซื้อหรือไม่ควรซื้อ จะทำให้เป็นคนที่ไม่ฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น

๑.๕ หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ เมื่อเห็นว่าผู้อื่นได้รับความลำบาก ถ้าสามารถให้ ความช่วยเหลือได้ ควรให้ด้วยความเต็มใจ

๑.๖ หลักทิส ๖ คือ การอบรมสั่งสอน แนะนำเรื่อง บาปบุญ คุณโทษ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นเรื่องที่ควรศึกษาให้ลูกต้อง สอนให้ก่อนไปและกลับจากโรงเรียน ควรยกมือไหว้พ่อแม่ และผู้ใหญ่เป็นการแสดงความเคารพ

บทที่ ๕

สรุป อภิปราย และ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว โดยดำเนินการวิจัยแบบวิเคราะห์เอกสารจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา และวิจัยเชิงสำรวจได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลและแสดงพฤติกรรม เพื่อให้ได้คำตอบในส่วนที่ ๒ จากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ จำนวน ๓๕๐ คน แล้วนำมาวิเคราะห์ หาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งผลการวิจัย สรุปได้ ดังนี้

๕.๑.๑. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวที่ได้ศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีดังนี้

- ๑) หลักสมชีวิธรรม ๔ การสร้างพื้นฐานที่มั่นคงให้ครอบครัว จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างยาวนาน อันจะนำพาความสงบสุขมาสู่ครอบครัว
- ๒) หลักพรหมวิหารธรรม ๔ การสร้างความสัมพันธ์ ของบุคคลในครอบครัวอันจะนำพาความอบอุ่นมาสู่ครอบครัว
- ๓) หลักภราวาสธรรม ๔ การสร้างความรักความเข้าใจ อันเป็นสัมพันธภาพอันดีงามของบุคคลในครอบครัว จะทำให้ครอบครัวมีความสุข
- ๔) หลักกฤติจริฐิติธรรม ๔ การสร้างอุปนิสัยอันดีงามแก่วงศ์ตระกูล ในการรู้จักใช้รู้จักรักษา รู้จักประมาณ (ในทรัพย์สิน) รู้จักประพฤตินเป็นคนดี (มีศีลธรรม)
- ๕) หลักสังคหัตถ์ ๔ การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียน เอารัดเอาเปรียบ กัน ร่วมกันแก้ปัญหาอย่างถูกต้องและเป็นธรรม

๖) หลักทศ ๖ การอบรมสั่งสอนให้บุคคลในครอบครัวรู้จักหน้าที่ของตน ดังนี้

บุตรควรมีความกตัญญูทวดที่ต่อบิดามารดา	บิดามารดาควรมีความรักเมตตา สงสารต่อบุตร
สามีมีความรัก, ซื่อสัตย์, ยกย่องให้เกียรติภรรยา	ภรรยา ควรมีความจงรักภักดี เคารพเชื่อฟังสามี
อาจารย์ควรมีความเมตตา อนุเคราะห์ศิษย์	ศิษย์ควรมีความเคารพ, เชื่อฟัง, กตัญญูต่ออาจารย์
นายจ้าง ควรมีความยุติธรรม เอื้อเฟื้อลูกจ้าง	ลูกจ้างควรมีความเคารพ ซื่อสัตย์ ต่อนายจ้าง
พระสงฆ์มีความเมตตา อนุเคราะห์พุทธศาสนิกชน	พุทธศาสนิกชน ควรเกื้อหนุน พระสงฆ์
เพื่อนที่ดี ควรมีความรักความเข้าใจต่อกัน	เพื่อนที่ดีคอยเตือนเพื่อนไม่ให้ไปสู่ในทางที่ชั่ว

๕.๑.๒ ศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

๑) พฤติกรรมของผู้ปกครองในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

๑.๑ หลักสมชีวิธรรม ๔ คู่สมรสมีการปฏิบัติตน โดยภาพรวมอยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า คู่สมรสมีการปฏิบัติตน อยู่ในระดับเกือบทุกครั้งทุกเรื่อง

๑.๒ หลักพรหมวิหาร ๔ คู่สมรสมีการปฏิบัติตน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ เกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า คู่สมรสมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับ เมื่อมีโอกาสในเรื่องการพาสมาชิกในครอบครัวไปพักผ่อนตามสถานที่ต่างๆ สำหรับเรื่องอื่นๆ มีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง

๑.๓ หลักฆราวาสธรรม ๔ คู่สมรสมีการปฏิบัติตน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ เกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า คู่สมรสมีการปฏิบัติตน อยู่ในระดับบางครั้งในเรื่อง รู้จักข่มใจเมื่อต้องประสบปัญหา ในการอบรมสั่งสอนบุตร สำหรับเรื่องอื่นๆ มีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง

๑.๔ หลักกุกกุจฉิวัตรธรรม ๔ คู่สมรสมีการปฏิบัติตน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ เกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า คู่สมรสมีการปฏิบัติตน อยู่ในระดับเกือบทุกครั้งทุกเรื่อง

๑.๕ หลักสังคหวัตถุ ๔ คู่สมรสมีการปฏิบัติตน โดยภาพรวมอยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า คู่สมรสมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับ เมื่อมีโอกาสในเรื่อง ได้ทำการตกลงกับสมาชิกในครอบครัว ควรมีการพบกันพร้อมหน้า อาทิตย์ละ ๑ ครั้งสำหรับเรื่องอื่นๆ มีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง

๑.๖ หลักทศ ๖ คู่สมรสมีการปฏิบัติตน โดยภาพรวมอยู่ในระดับเกือบทุกครั้งเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า คู่สมรสมีการปฏิบัติตน อยู่ในระดับ เกือบทุกครั้งทุกเรื่อง

๒) ลักษณะปัญหาของครอบครัวบุตรีธิดา

๒.๑ ลักษณะปัญหาครอบครัว

ปัญหาครอบครัวที่มีมากที่สุดเป็นอันดับแรก ได้แก่ รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๘ รองลงมา ได้แก่ บุตรไม่เชื่อฟัง คำสั่งสอนของบิดามารดา บุคคลในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาพูดคุยสนทนากันและพ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูก เพราะต้องทำงานนอกบ้าน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๔, ๔๕.๓, และ ๔๐.๖ ตามลำดับ สำหรับลักษณะปัญหาครอบครัวที่มีน้อยที่สุด ได้แก่ ผู้ปกครองทุพติทำร้ายสมาชิกในครอบครัว ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔

๒.๒ ลักษณะของบุตรีธิดา

๒.๒.๑ บุตรีธิดาที่มีความประพฤติดีมีมากที่สุด ได้แก่ การให้ความเคารพเชื่อฟัง บิดามารดา คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๗ รองลงมาได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ ตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ช่วยงานบ้านอยู่เสมอมและแสดงความหวังดีห่วงใยผู้ปกครอง คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๗, ๖๕.๗, และ ๖๔.๕ ตามลำดับสำหรับบุตรีธิดาที่มีความประพฤติดีน้อยที่สุด ได้แก่ เป็นเด็กง่ายเชื่อฟัง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๔๘.๑

๒.๒.๒ บุตรีธิดาที่มีความประพฤติที่ไม่ดีมีมากที่สุด ได้แก่ การใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๐ รองลงมาได้แก่ ชอบใช้อารมณ์ความรุนแรง ไร้ใจเพื่อนมากที่สุด และดื้อรั้น คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๔, ๒๕.๘, และ ๒๔.๕ ตามลำดับ สำหรับบุตรีธิดาที่มีความประพฤติไม่ดีน้อยที่สุด ได้แก่ ไม่สนใจเพราะไม่มีเวลาช่วยงานผู้ปกครอง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๑๓.๒

๒.๓ ลักษณะของสามีภรรยา โดยส่วนใหญ่เป็น ดังนี้

๒.๓.๑ เมื่อสมาชิกในครอบครัวได้รับความเดือดร้อน ต้องการความช่วยเหลือก็จะให้คำแนะนำที่ดี คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๕

๒.๓.๒ เมื่อสมาชิกในครอบครัวต้องการซื้อสิ่งของใหม่เพื่อทดแทนของเก่าที่เสียไป จะแนะนำให้ซื้อด้วยเงินสดดีกว่า จะได้ไม่เสียดอกเบี้ย คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๘

๒.๓.๓ เมื่อสมาชิกในครอบครัวมีญาติพี่น้องมาเยี่ยมจะแสดงดีใจ และยินดีให้จัดข้าวปลาอาหารเลี้ยงอย่างเต็มที่ คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๕

๒.๓.๔ เมื่อสมาชิกในครอบครัวต้องเดินทางไปธุระที่ต่างจังหวัด จะเตือนให้ระวังภัยในการเดินทาง คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๔

๒.๓.๕ เมื่อสมาชิกในครอบครัวขาดการติดต่อเพราะไม่มีเวลา จะติดตามถามหาด้วยความห่วงใย คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๔

๒.๓.๖ เมื่อผู้ปกครองเตือนสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับการทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง จะขอโทษ และจะแก้ไข คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๔

๒.๓.๗ เมื่อสมาชิกในครอบครัวปรึกษาเรื่องญาติได้รับความเดือดร้อน จะเอาใจใส่ มีความเห็นใจ คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๐

๒.๓.๘ เมื่อสมาชิกในครอบครัวต้องประสบปัญหาเรื่องการสอนบุตร จะแสดงความรำคาญ และหงุดหงิด คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๐

๒.๓.๙ เมื่อบุตรทำผิดต่อผู้อื่นจะทำการอบรม สั่งสอน ซ้ำทางที่ถูกให้ คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๑

๒.๓.๑๐ สามีภรรยาส่วนใหญ่มีความรู้สึกต่อกันดี มีความรับผิดชอบต่อกัน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๔

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑. พฤติกรรมการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

จากการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองมีการปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมกับบุคคลในครอบครัวอยู่ในระดับเกือบทุกครั้งในทุกหลักธรรม ตามหลักสมชิวิธรรม ๔, หลักพรหมวิหารธรรม ๔, หลักภราดรธรรม ๔, หลักกมลจิวิฐิติธรรม ๔, หลักสังคหวัตถุธรรม ๔, หลักทศ ๖ จะเห็นได้ว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ มีพื้นฐานของหลักธรรมในการครองเรือน จึงได้นำบุตรหลานเข้ารับการศึกษาระพุทธศาสนา เพื่อต้องการให้บุตรหลานเป็นคนดีของสังคมในอนาคต ซึ่งผลจากการวิจัยนี้จะสอดคล้องกับความเป็นจริง แต่อย่างไรก็ตาม หลักสูตรการเรียนการสอนด้านพระพุทธศาสนา ควรนำหลักธรรมดังกล่าวมาสอดแทรกในการเรียนการสอน ของการศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ เพื่อให้ผู้ศึกษาเกิดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม จึงขอสรุปการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ดังนี้

๕.๒.๑.๑. หลักสมชิวิธรรม ๔ หลักธรรมของคู่สามีภรรยาที่ต้องมีคุณธรรมเสมอกัน มีแนวความคิดเดียวกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน การที่สมาชิกภายในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาให้แกกันเพราะต้องออกทำงานนอกบ้าน เกิดจากสภาวะทางเศรษฐกิจ ค่าครองชีพสูงรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ทำให้เวลาที่จะดูแลเอาใจใส่ครอบครัวน้อยลง จึงควรวางเวลาสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในครอบครัวโดยการพบ พูดคุยกัน เป็นการปรับให้มีทัศนคติที่ตรงกัน ขอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความเข้าใจในความจำเป็นของผู้ปกครอง ที่ต้องออกทำงานนอกบ้าน จะทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกประสานกลมกลืนไม่ขัดแย้งจะนำพาความสุขสงบมาสู่ครอบครัว

๕.๒.๑.๒. หลักพรหมวิหาร ๔ หลักธรรมของพรหมซึ่งเปรียบบิดามารดา อันประกอบด้วยความเมตตาความรัก ความกรุณาความสงสาร ความปรารถนาดีและความมีใจเป็นธรรมต่อเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยความยุติธรรม การที่บุตรไม่เชื่อฟังคำสอน ออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น เกิดจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยสมาชิกในครอบครัวไม่มีเวลาปรับความเข้าใจให้กัน ผู้ปกครองจึงหาเวลานำพาสมาชิกในครอบครัวไปพักผ่อน ตามสถานที่ต่างๆ เป็นการแสดงซึ่งความตั้งใจดี ปรารถนาดีและยังสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อความรู้สึกที่บิดามารดาแสดงต่อบุตรอีกด้วย

๕.๒.๑.๓. หลักธรรมาวัตรธรรม ๔ หลักธรรมนำความสุขมาสู่ผู้ครองเรือน อันประกอบด้วยความซื่อสัตย์ต่อกัน รู้จักข่มใจมีความอดทนต่อความรู้สึกที่เกิดจากอารมณ์ชั่ววูบต่างๆ การที่สามีภรรยาไม่ซื่อสัตย์เป็นสาเหตุของการทะเลาะวิวาทกัน จากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากอารมณ์ที่มากกระทบทางจิตใจโดยไม่ปรับความเข้าใจกันจึงควรควบคุมอารมณ์เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่ง ใช้ความอดทนและพยายามปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของตน

๕.๒.๑.๔. หลักกฤตจิรัฏฐิติธรรม ๔ หลักธรรมสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว จากปัญหาหายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย เกิดจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยไม่คำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ เป็นการใช้จ่ายตามความพอใจมากกว่าความจำเป็น ควรปรับตนให้รู้จักการหาทรัพย์เพื่อการใช้จ่ายที่ถูกต้อง เมื่อหามาได้ก็รู้จักกินรู้จักใช้ รู้จักเก็บออมทรัพย์ เพื่อให้มีใช้ตลอดเวลา จะเป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดี ให้แก่วงศ์ตระกูลสืบไป

๕.๒.๑.๕. หลักสังคหัตถุ ๔ หลักธรรมในการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันของบุคคลในครอบครัว การที่สมาชิกหาโอกาสพบปะพูดคุยกันอาทิตย์ละ ๑ ครั้ง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน แม้จะมีเวลาน้อยมาก แต่การให้รู้จักแบ่งเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความรู้สึกที่ดี การพูดด้วยถ้อยคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน แสดงความเห็นใจและปรารถนาดีให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านจะก่อให้เกิดความสามัคคี ผูกมิตรไมตรี เป็นการสร้างความสุขต่อครอบครัวและสังคม

๕.๒.๑.๖. หลักทิส ๖ หลักธรรมในการสอนให้รู้จักหน้าที่ของตน หน้าที่ของบุตรพึงกตัญญูต่อบิดามารดา บิดามารดาพึงอนุเคราะห์บุตร สามีภรรยาพึงมีหน้าที่ต่อกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มาจากการไม่รู้จักหน้าที่ของตน เช่น บิดามารดาไม่ค่อยมีเวลาอบรมสั่งสอนบุตร บุตรไม่เชื่อฟังคำสอน สามีภรรยาไม่ทำหน้าที่ของตนก่อให้เกิดความขัดแย้งไม่เข้าใจกัน สมาชิกจึงควรรู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตน บิดามารดาจึงควรรู้จักแบ่งเวลาให้บุตรหลาน สามีภรรยาควรมีเวลาให้ซึ่งกันและกัน ข้อมถือว่าเป็นชีวิตผู้ครองเรือนที่สมบูรณ์

การดำเนินชีวิตครอบครัว จะมีความสุขความมั่นคงสมาชิกมีความอบอุ่นได้ สมาชิกทุกคนจะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างถูกต้อง การครองเรือนเป็นภารกิจที่สำคัญเพราะเป็นการอยู่ร่วมกันมีความเคารพนับถือให้เกียรติกัน เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ความตั้งมั่นของคู่สมรสย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบชีวิตคู่ที่สมบูรณ์สร้างหลักในการดำเนินชีวิตแบบชอบธรรม

๕.๒.๒. ลักษณะปัญหาของครอบครัว

จากผลวิจัยพบว่า ลักษณะปัญหาของครอบครัวที่มีมากที่สุด ได้แก่ รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ผลจากการวิจัยน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง เนื่องจากปัจจุบันค่าครองชีพสูง ค่านิยมในความต้องการใช้อยู่ในรูปแบบฟุ่มเฟือย การใช้จ่ายอย่างผิดประเภท ตามความพอใจมากกว่าความจำเป็น ทำให้เกิดผลเสียต่อเศรษฐกิจภายในครอบครัว เป็นการใช้จ่ายอย่างผิดวัตถุประสงค์ ทำให้ไม่เกิดประโยชน์หรือเกิดประโยชน์น้อยต่อครอบครัว ผู้ปกครองจึงมีการกำหนดในส่วนการใช้จ่ายตลอดจนอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้มีความเข้าใจในเรื่องประโยชน์ของการใช้จ่าย ในยุคเศรษฐกิจปัจจุบันยังมีปัญหาที่สำคัญ รongลงมา คือ บุตรไม่เชื่อฟังการตักเตือนสั่งสอน สาเหตุมาจากการไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนบุตร โดยบุคคลในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาพบพูดคุยกัน เพราะต่างคนต่างก็มีภาระหน้าที่ออกไปทำงานนอกบ้าน ลูกก็ไปโรงเรียนจะมีโอกาสพบกับเพื่อนมากกว่า ด้วยเหตุนี้ความเป็นอยู่ในครอบครัวจึงเกิดความขัดแย้งกัน การทะเลาะวิวาทระหว่างสามีภรรยา อันมีสาเหตุมาจากความไม่เข้าใจกันโดยไม่มีโอกาสได้ชี้แจง และอธิบายถึงความจริงที่เกิดขึ้นทำให้บ้านไม่น่าอยู่ สมาชิกเริ่มออกจากบ้านหันเข้าหา อบายมุข เหล้า บุหรี่ การพนัน สมาชิกเริ่มมองไม่เห็นความอบอุ่นภายในครอบครัว บุตรมีปัญหาออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น สามีภรรยาเริ่มมองไม่เห็นความอบอุ่นในครอบครัว มองเห็นที่อื่นมีความสุขความอบอุ่นความน่าพอใจมากกว่า ลักษณะของคู่สมรสที่มีพฤติกรรมนอกใจไม่ซื่อสัตย์ต่อครอบครัว จนเกิดการทะเลาะวิวาททุบตีทำร้ายกันในครอบครัว

อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยผู้วิจัยได้ข้อสรุปจากปัญหาครอบครัว ของผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนาวินาศาติศัประเด็นของการ ที่สามีภรรมามีพฤติกรรมนอกใจ ไม่ซื่อสัตย์ กับปัญหาสมาชิกภายในครอบครัวทะเลาะวิวาท ทุบตี ทำร้ายกัน มีอยู่น้อยมาก จึงสรุปได้ว่าผู้ปกครองมีวิถีของการดำเนินชีวิตคู่ และอบรมสั่งสอนบุตรหลานโดยนำหลักพุทธธรรม มาประยุกต์ใช้สร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัวจึงทำให้ครอบครัว ของผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนาวินาศาติศัประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตน้อยมาก

๕.๒.๓. ลักษณะของบุตริคา

จากผลการวิจัยพบว่า ลักษณะบุตริคาที่มีความประพฤตินี้ จะให้ความเคารพ เชื่อฟัง บิดามารดาและได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ช่วยงานอยู่เสมอ ซึ่งแตกต่างกับบุตรที่มีความประพฤติไม่ดี จะมีอุปนิสัยในการใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย เมื่อผู้ปกครองตักเตือนสั่งสอนก็จะแสดงอารมณ์เกรี้ยวกราด ก้าวร้าว ไม่เชื่อฟัง จากผลการวิจัยพบว่าลักษณะของบุตริคาที่เข้ารับการอบรมสั่งสอนมาอย่างถูกต้องนี้จะอยู่ในเกณฑ์ที่ดี คือการให้ความเคารพ เชื่อฟัง บิดามารดาที่สุด เมื่อท่านมอบหมายงานให้ช่วยก็จะทำด้วยความเต็มใจ พร้อมแสดงความหวังดีเป็นห่วงเป็นใยอย่างจริงใจ ปฏิบัติตนตามคำสอนของท่าน เมื่อผู้ปกครองสอนให้รู้จักประหยัด อดออม ก็จะรับฟังท่านด้วยความเต็มใจ เมื่อมีปัญหา ก็จะปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำจากท่าน ด้วยความเคารพ ลักษณะบุตริคาที่มีความประพฤติเหล่านี้มีเพียงบางส่วนเท่านั้นเนื่องจากบิดามารดาต่างไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนบุตร บุตรจึงให้ความสำคัญกับเพื่อนมาก ไม่เข้าใจในความปรารถนาดีของบิดามารดา

อย่างไรก็ตาม ผลจากการวิจัยผู้วิจัยได้ข้อสรุปลักษณะของบุตริคาที่มีความประพฤตินี้ และไม่ดีของครอบครัว ในมุมมองโดยภาพรวม นักเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยทุกคน การได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมสั่งสอนให้รู้จักมีจริยธรรมคุณธรรมตามหลักพุทธธรรมอย่างถูกต้อง สามารถเป็นแนวทางนำไปประพฤติปฏิบัติต่อผู้อื่นได้เป็นอย่างดี บุตริคาที่เข้ารับการอบรมสั่งสอนมาอย่างถูกต้องแล้วนี้ จะอยู่ในเกณฑ์ที่ดี คือการให้ความเคารพ เชื่อฟัง บิดามารดาที่สุด เมื่อท่านมอบหมายงานให้ช่วยก็จะทำด้วยความเต็มใจ พร้อมแสดงความหวังดีเป็นห่วงเป็นใยอย่างจริงใจ ปฏิบัติตนตามคำสอน เมื่อผู้ปกครองสอนให้รู้จักประหยัด อดออม เมื่อมีปัญหา ก็จะปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำจากท่าน ด้วยความเคารพ แต่มีบางส่วนที่ทำให้ผู้ปกครองเกิดความเข้าใจบ้าง เช่น การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ในสิ่งของนั้น เมื่อมีการกล่าวเตือนก็จะแสดงความไม่พอใจ ลักษณะบุตริคาที่มีความประพฤติเหล่านี้มีเพียงบางส่วนเท่านั้น

ดังนั้น ผู้ปกครองจึงควรหาเวลาดูแลใกล้ชิดบุตร โดยหาโอกาสอบรมสั่งสอนให้ครบทั้งส่วนกายและจิตใจในทางที่ถูกต้องและควรมีความเข้าใจในวัยของบุตรหลาน การอบรมสั่งสอนบุตรที่ให้เป็นคนดี จะเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางกายและทางจิตใจ จะช่วยลดปัญหาการขัดแย้งอันจะทำให้เกิดความเข้าใจกันลงได้มากยิ่งขึ้น

๕.๒.๔ ลักษณะของสามิภรรยา

จากผลการวิจัยพบว่า ลักษณะสามิภรรยาของผู้ปกครองของนักเรียนพุทธศาสนาวินาศิตยมีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อได้รับความเดือดร้อน คอยให้คำแนะนำที่ดีต่อกัน ตลอดจนการสงเคราะห์ญาติก็ดูแลเอาใจใส่ไม่ขาดตกบกพร่องมีความคิดเห็นที่ตรงกันมีความรักความห่วงใยกัน ยอมรับฟังเมื่อมีการกล่าวเตือนพร้อมที่จะแก้ไขข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นการทะเลาะวิวาทระหว่างสามิภรรยา ปัญหาเหล่านี้จะสามารถนำมาแก้ไขโดยการนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้แก่สถานการณ์ให้ดีขึ้น โดยการยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการจัดสรรเวลาเพื่อสมาชิกพบปะพูดคุยกันบ้างตามโอกาสที่สมควร จะทำให้สมาชิกภายในครอบครัวเกิดทัศนคติที่ดีต่อกัน หลักการปฏิบัติหน้าที่ที่สมบูรณ์ระหว่างคู่สมรสจะเป็นฐานในการครองชีวิตคู่ที่ประสบความสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ กรณีที่คู่สมรสมีความเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน จะนำมาซึ่งความสงบสุขลดปัญหาการขัดแย้งภายในครอบครัว พระพุทธศาสนาถือว่าหลักพุทธธรรมดังกล่าวเป็นหลักของการปฏิบัติความดีต่อกัน อันจะสามารถสร้างคุณประโยชน์สูงสุดในการครองเรือนของคู่สมรสที่จะนำความสุข ความสำเร็จมาสู่ การดำเนินชีวิตคู่ของสมาชิกในครอบครัว

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลของการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางแก้ไข เพื่อให้ผู้ปกครองได้นำไปเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ตามหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๕.๓.๑. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปกครอง

๑) ผู้ปกครอง ควรรู้จักแบ่งเวลาให้กับสมาชิกภายในครอบครัวในการสร้างความอบอุ่น โดยเฉพาะผู้ปกครองที่ทำงานนอกบ้าน ควรหาเวลาพูดคุยสนทนาไต่ถามถึงทุกข์สุข ของบุตรหลานอยู่เสมอ เพราะการมีโอกาสได้พูดคุยกัน จะทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความเข้าใจถึงความจำเป็นของกันและกัน และยังสามารถเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีถามข้อสงสัยที่เกิดขึ้น และสามารถชี้แจงถึงความรู้สึกที่อยู่ในใจอีกด้วย จะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ปกครองกับบุตรหลานได้เป็นอย่างดี

๒) ผู้ปกครอง ควรอบรมสั่งสอนในเรื่อง ทศนคติ ค่านิยม ในสังคมปัจจุบันเนื่อง จากค่าครองชีพสูง การใช้จ่ายที่ถูกต้องวิธีเป็นประโยชน์ตรงตามวัตถุประสงค์ต่อการดำเนินชีวิตมากที่สุด โดยการฝึกให้บุตรหลานรู้จักคิดถึงคุณประโยชน์ ของการใช้จ่ายที่ถูกต้องและเหมาะสม มองเห็นแนวทางการปฏิบัติและแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๓) ผู้ปกครอง ควรศึกษาถึงสังคมปัจจุบันจะพบว่าปัญหาครอบครัว เกิดจากการ ไม่ปฏิบัติหน้าที่ของสามีภรรยาที่ดีทำให้ประสบปัญหา ในการสร้างครอบครัวไม่ประสบความสำเร็จ แม้จะมีปัจจัยสนับสนุน ในเรื่องค่านิยมของสังคมและที่ทำงานก็ตาม ชีวิตคู่ยังต้องอาศัยความรู้สึก ของแต่ละฝ่ายอันประกอบด้วย การดูแลและเอาใจใส่ การทำหน้าที่ที่ถูกต้อง มีความซื่อสัตย์ต่อกัน จะเป็นแนวทางนำไปสู่ความสำเร็จในการสร้างครอบครัว

๔) ผู้ปกครอง ควรปรับตัวให้เข้ากับพฤติกรรมบุตร ปัญหาในปัจจุบันอันเป็น ผลกระทบของครอบครัวและเป็นปัญหาที่หนักใจของพ่อแม่มากที่สุด คือ พฤติกรรม ก้าวร้าวไม่ เชื่อฟัง คือ รัน จะเกิดขึ้นในช่วงของวัยรุ่น ความรักและไว้วางใจเพื่อนมาก มีพฤติกรรมกระด้าง กระเดื่อง มากขึ้น เกิดการโต้เถียงพ่อแม่โดยคิดว่าความคิดของพ่อแม่ล้าสมัย เหตุการณ์เหล่านี้เป็น ปัญหาที่เกิดขึ้นทุกครอบครัวที่บุตรเริ่มเข้าวัยรุ่น บิดามารดาจึงควรเข้าใจบุตรที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น แต่ พฤติกรรมเหล่านี้จะเปลี่ยนไปเมื่อผ่านระยะการเป็นวัยรุ่น ผู้ปกครองจึงต้องอดทนทำความเข้าใจใน พฤติกรรมเหล่านี้ โดยพยายามประคับประคองต่อเหตุการณ์เหล่านี้

ความขัดแย้งมีสาเหตุหลายประการ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากความไม่เข้าใจกัน หรือด้วย ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม จึงเป็นเหตุให้เกิดการว่ากล่าวตักเตือนในการกระทำ นั้น หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยอมรับฟังแล้วนำไปปฏิบัติตามก็จะเกิดความสุขสงบในครอบครัว แต่ถ้า ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน ใช้ความคิดและความเข้าใจตนเองเป็นที่ตั้ง ก็จะเกิดการ ทะเลาะวิวาทกันได้ จากผลของการทะเลาะวิวาทก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิต คือ ความเครียด อัน เกิดจากความกดดันทางความรู้สึก ปัญหาครอบครัว จะสะท้อนให้เห็นความเป็นอยู่ของครอบครัว ในการดำเนินชีวิตคู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรักความเข้าใจกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว การ อบรมดูแลสั่งสอนบุตรเป็นการปลูกฝังอุปนิสัยของสมาชิกในครอบครัวที่ต้องปฏิบัติ จะทำให้ ปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้อง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ได้แก่ การปฏิบัติตนตามหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว โดยการปรับให้มีทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความคิดเห็นตรงกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน จะทำให้เกิดความประสาทมกลืนกันไม่ขัดแย้งกัน สมาชิกในครอบครัวควรมีความปรารถนาดี ให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันด้วยความจริงใจ มีใจเป็นธรรมต่อ เหตุการณ์ต่างๆ ด้วยความยุติธรรม รู้จักข่มใจต่อความรู้สึกที่เกิดจากอารมณ์ชั่ววูบต่างๆ ที่มากระทบทางจิตใจด้วยความอดทนเพื่อหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งที่อาจเกิดขึ้น ได้การปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องเป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมและการดำรงชีวิต เพราะต้องเกี่ยวข้องกันตลอดเวลาการปรับตนให้รู้จักความจำเป็นในเรื่องการใช้จ่ายทรัพย์สินการรู้จักเก็บออม การรู้จักหาเพื่อการใช้จ่ายที่ถูกต้อง ควรคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้จากการจ่ายเพื่อสิ่งของนั้น แลเพื่อให้มีใช้ตลอดเวลา จะเป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีสำหรับสมาชิกในครอบครัว การแบ่งเวลาเพื่อให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมร่วมกันมีความจำเป็นสำหรับครอบครัว เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความรู้สึกที่ดี การพูดถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน จะสามารถประสานมิตรไมตรีต่อกัน การรู้จักหน้าที่ของตนจะช่วยลดปัญหาต่างๆ ได้ พระพุทธศาสนาถือว่าหลักพุทธธรรม เป็นหลักของการปฏิบัติความดีต่อกันที่พุทธศาสนิกชน สามารถนำมาสร้างความดี อันเป็นคุณประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมได้อย่างสูงสุด ในการครองเรือนของคู่สมรส สมาชิกในครอบครัวสามารถนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว เพื่อจะนำความสุข ความสำเร็จ มาสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและสมบูรณ์

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับด้านการวิจัยต่อไป

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาลักษณะเกี่ยวกับครอบครัวและพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เท่านั้น ในการวิจัยครั้งนี้จะพบว่าพื้นฐานของการมีหลักธรรมอยู่ในใจ โดยดูจากการสนับสนุนบุตรหลาน เข้ารับการศึกษาในหลักธรรมทางพุทธศาสนา จึงทำให้ครอบครัวส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ตามแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าจะมีการศึกษาถึงเหตุปัจจัยในด้านอื่นด้วย ที่ทำให้เกิดปัญหาอันเป็นผลกระทบต่อความสุขในครอบครัว คือ

- ๑) ศึกษาแนวความคิดและพฤติกรรมของวัยรุ่น ที่มีทัศนคติต่อครอบครัวไทยในปัจจุบัน
- ๒) ศึกษาแนวคิอิทธิพลของการรับสื่อ ที่มีผลกระทบต่อความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของเยาวชนในสังคมไทย
- ๓) ศึกษาบทบาทของของพระพุทธศาสนา ต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวไทยในปัจจุบัน
- ๔) ศึกษาความเข้าใจและทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่มีต่อศาสนาและหลักพุทธธรรมในสถานการณ์ปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กมลดา แสงสีทอง. “ครอบครัวไทยในเมือง” เอกสารการสอนชุดวิชา ครอบครัวและสิ่งแวดล้อม.

เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหมิตร, ๒๕๒๖.

_____ . “ครอบครัวและสิ่งแวดล้อม” เอกสารสอนชุดวิชาครอบครัวและสิ่งแวดล้อม .

เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๔.

กอบบุญ บุญเข้ม. จริยศาสตร์ เพื่อการครองคู่ที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, มปป.

๒๕๒๒.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. ชีวิตการแต่งงานและความสุข. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สันติภาพ,

๒๕๓๘.

คณะกรรมการฝ่ายจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการอำนวยการ. งานเฉลิมฉลองครบรอบ

๑๐๐ ปี วันคล้ายวันราชสมภพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี.

บริษัทอมรินทร์พริ้นแอนด์พับลิชชิง จำกัด, ๒๕๔๓.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. รศ.ดร. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา-

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ครอบครัว: ๓ รอยต่อแห่งศตวรรษในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :

โครงการวิถิตักษณ, ๒๕๔๑.

_____ .ครอบครัว: ๓ รอยต่อแห่งศตวรรษในประเทศไทย

ยุควัฒนธรรมทาส (กรุงเทพ.โครงการวิถิตักษณ. ๒๕๔๑) หน้า ๑๔๕.

ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น,
๒๕๔๓.

พระเทพเวที. (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . จะพัฒนาคนกันอย่างไร. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก, ๒๕๓๖.

_____ . ยิ่งก้าวยิ่งสุข ยิ่งใกล้ยิ่งธรรม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔.

_____ . รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย, กรุงเทพฯ:
มหาสำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ.ปยุตโต). คู่สร้างคู่สม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

_____ . ชีวิตสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

_____ . ธรรมนุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓๐. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๘.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๕.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ . พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ . ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐ กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . ความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

_____ . คุณบิดามารดา สุดพรรณนามหาศาล, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๔๓.

พุทธทาสภิกขุ. พระคุณของแม่ คือสันติภาพของโลก. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ภาพพิมพ์, ๒๕๓๒.

_____ “เมื่อธรรมคุ้มครองโลก.” ใน เมื่อธรรมคุ้มครองโลก, รวบรวมและเรียบเรียงโดย
ไพโรจน์ อยู่มนเทียร. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, มปป.

_____ . กัตถัญญกเวที เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,
๒๕๓๖.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. จิตวิทยาครอบครัว. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พ.อ. ปิ่น มุกกันต์. เรือนชั้นนอก เรือนชั้นใน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘.

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับเดิมแก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๒๖.

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต). การศึกษา เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
พุทธธรรม, ๒๕๓๐.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ ผศ. (สมาน กลุยาณชฺโม). วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร (ผู้รวบรวม). เมื่อธรรมคุ้มครองโลก. กรุงเทพฯ รุ่งแสงการพิมพ์ มปป.

รัชนิกร เศรษฐ์. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.

_____ . สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

วราคม ทีสุกะ. ความคิดทางสังคมและทฤษฎีทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
สร้างสรรค์, มปป.

_____ . สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยาม, ๒๕๒๗.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. จิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๓๕.

สุพิตรา สุภาพ. ปัญหาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

_____ . สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ ๘.
กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.

_____ . สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

สมภาร พรหมทา. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . พุทธปรัชญามนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๒.

บุษกร สวัสดิ์-ชูโต. **สังฆกรรมกับเพศศึกษา**. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๑.

ผศ. จรรย์ พรหมอยู่. “**สังคมและวัฒนธรรมไทย**”. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
โรงพิมพ์พีระพัฒนา, ๒๕๒๓.

หลุยส์ คูปลาตร์. **สถานะของหญิงมีสามีในประเทศไทย**. แปลโดย ไพโรจน์ กัมพูสิริ.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

อรสุม สุทธิสาคร, “ข่มขืน : พรหมจรรย์สลาย...ปลายทางแห่งความขมขื่น,” ใน **สนิมดอกไม้ ชีวิตจริงในมุมมองของหญิงไทย**. หน้า ๒๗-๘๑. กรุงเทพฯ : ค่านสุทธาคารพิมพ์,
๒๕๓๕.

(๒) วิทยานิพนธ์

จำเนียร รักษาภักดี. “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**.

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

บุญประคอง ภาณุรัตน์. “ผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส: ศึกษากรณีสตรีที่สมรส

แล้วภาคีรัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. คณะ

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

พระบุญแทน ชันศรีศรี. “ศึกษาเปรียบเทียบหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับการครองเรือนใน

พระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย. “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัว

ตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระมหาอภิวิชญ์ ชีรปัญญา. การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญา

เถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ. “สุขภาพจิตและพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน ม. ต้น ที่มาจาก

ครอบครัวหย่าร้าง”. ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนบางใหญ่. **วิทยานิพนธ์ศิลป**

ศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.

สุนทรี สุริยะรังษี. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกาสีผู้ได้รับเอตทัคคะ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๔.

เสาวภาคย์ เพิ่มวัฒนะกุล. “การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับเด็กหญิงอาชีพพิเศษในสังคมไทยตามแนวทางของพุทธจริยศาสตร์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

ชูชีพ ชนบท. “เลือกคู่อย่างไรให้รอดยุคมิลเลนเนียม” นิตยสารคู่สร้างคู่สม, ฉบับที่ ๑๖๑, มกราคม ๒๕๔๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

Nyanatiloka, **Buddhist Dictionary** Kandy: Buddhist Publication Society, Society, 1980.

Damien Keown, **Dictionary of Buddhism** New York Oxford University, 2003.

P. Lakshmi Narasu, **The Essence of Buddhism** Bombay Thacker and Co. Ltd,

ภาคผนวก

แบบสอบถาม

การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียน “โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์”

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้ไม่มีผลกระทบต่อผู้ตอบ จัดทำเพื่อรวบรวมข้อมูลไปวิเคราะห์เพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้ปกครองในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ในสังคมปัจจุบันเท่านั้น คำถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ พฤติกรรมของผู้ปกครองในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

ตอนที่ ๓ การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

ตอนที่ ๑. สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

- ๑) เพศ ชาย หญิง
- ๒) สถานภาพ สมรส ม่าย / หย่าร้าง แยกกันอยู่
- ๓) อายุ ระหว่าง ๑๕ - ๒๕ ปี ระหว่าง ๒๖ - ๓๕ ปี
 ระหว่าง ๓๖ - ๔๕ ปี ๔๖ ปี ขึ้นไป
- ๔) จบการศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี
- ๕) อาชีพ
 รับราชการ ค้าขาย นักศึกษา
 ทำธุรกิจส่วนตัว รับจ้างทั่วไป
- ๖) ปัจจุบันท่านมีบุตรกี่คน ชาย..... คน หญิง..... คน
- ๗) ปัจจุบันศึกษาโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ระดับชั้นใด
 ชั้นต้น(ป.๕-ป.๖) ชั้นกลาง(ม.๑-ม.๓) ชั้นปลาย(ม.๔-ม.๕) ชั้นสูง(ม.๖) ชั้นสูงพิเศษ
- ๘) รายได้ของครอบครัวต่อเดือน
 ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท
 ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป

ตอนที่ ๒ พฤติกรรมของผู้ปกครองในการนำหลักพุทธธรรม มาปฏิบัติภายในครอบครัว

แบบสอบถามนี้ เป็นการสอบถามเรื่องพฤติกรรมของผู้ปกครองในการปฏิบัติตนตามหลักสมชีวิธรรม ๔, หลักพรหมวิหารธรรม ๔, หลักฆราวาสธรรม ๔, หลักกุลจักริฐิติธรรม ๔, หลักสังกหัตถุธรรม ๔, หลักทิส ๖ เป็นการวัดปริมาณความเป็นไปได้ ที่ท่านจะกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในการปฏิบัติตนทางกาย, วาจา, ใจและความรู้สึกนึกคิด ที่มีต่อครอบครัว

โปรดพิจารณาข้อความในแบบสอบถามแล้วทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุดระดับความคิดเห็น

ไม่เคยเลย	หมายถึง	ไม่เคยกระทำเลย				ต่อครอบครัว
นานๆ ครั้ง	หมายถึง	การกระทำไม่ได้กระทำบ่อย	ประมาณ ๒๕%			ต่อครอบครัว
ไม่แน่ใจ	หมายถึง	การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง	ประมาณ ๕๐%			ต่อครอบครัว
บ่อยครั้ง	หมายถึง	การกระทำบ่อยครั้งที่มี	ประมาณ ๗๕%			ต่อครอบครัว
ทุกครั้ง	หมายถึง	การกระทำทุกครั้งที่มี				ต่อครอบครัว

ข้อ	ข้อความ	ไม่เคยเลย	นานๆ ครั้ง	ไม่แน่ใจ	บ่อยครั้ง	ทุกครั้ง
๑	การตัดสินใจถูกผิด จะปฏิบัติอย่างถูกต้องและเป็นธรรมที่สุด					
๒	เมื่อได้รับฟังข่าวดีจากสมาชิกในครอบครัว จะแสดงความยินดีอย่างจริงใจ					
๓	การเชื่อฟัง ยอมรับคำแนะนำของกลุ่มครอบครัวเป็นการยอมรับซึ่งกันและกัน					
๔	มีความจริงใจต่อสมาชิกในครอบครัวโดยให้ความช่วยเหลือเมื่อได้รับความเดือดร้อน					

ข้อ	ข้อความ	ไม่เคยเลย	นานๆ ครั้ง	ไม่แน่ใจ	บ่อยครั้ง	ทุกครั้ง
๕	รู้จักข่มใจเมื่อต้องประสบ ปัญหาครอบครัวในการอบรม สั่งสอนบุตร					
๖	เมื่อต้องการซื้อจะพิจารณาถึง ความจำเป็นและประโยชน์ ของสิ่งของนั้น					
๗	สมาชิกในครอบครัวให้ความ ช่วยเหลือต่อเพื่อนบ้าน ใกล้เคียง อยู่เสมอ					
๘	การสนับสนุนบุตรหลาน ศึกษาหลักสูตรทาง พระพุทธศาสนาเพื่อความ เข้าใจถูกต้อง					
๙	การพาสมาชิกไปพักผ่อน ตามสถานที่ต่างๆ เป็นการทำ กิจกรรมร่วมในครอบครัว					
๑๐	รู้จักเก็บออมเงินที่หามาได้ โดยการฝากธนาคารเป็นการ ฝึกการรักษาทรัพย์					
๑๑	การพาบุตรหลาน ไปฟัง เทศน์ที่วัด เป็นการปลูกฝัง อุปนิสัย ที่ดีงามให้					
๑๒	ซื้อสิ่งของที่เป็นต่อการกิน การใช้เพื่อประโยชน์ของ สมาชิกในครอบครัว					

ข้อ	ข้อความ	ไม่เคยเลย	นานๆ ครั้ง	ไม่แน่ใจ	บ่อยครั้ง	ทุกครั้ง
๑๓	อดทนต่อความลำบาก ความ ทุกข์ยากที่เกิดขึ้นจากความ ขัดแย้งในครอบครัว					
๑๔	มีความตั้งใจดีที่จะให้ ครอบครัวได้มีความรู้ความ เข้าใจเรื่องหลักธรรมทางพุทธ ศาสนา					
๑๕	เมื่อได้รับฟังการตำหนิจาก สมาชิกในครอบครัวก็ สามารถอธิบายอย่างมีเหตุผล					
๑๖	การให้รางวัลแก่นบุตรหลาน ทุกครั้ง ที่ประสบความสำเร็จ ในการเรียน					
๑๗	การตกลงกับสมาชิกใน ครอบครัว เรื่อง การพบกัน สนทนาพร้อมหน้าอาทิตย์ ละ๑ ครั้ง					
๑๘	การให้คำปรึกษา เมื่อสมาชิก ในครอบครัวต้องการ ก็ยินดี ให้คำปรึกษานั้น					
๑๙	เมื่อสมาชิกในครอบครัวเกิด ความไม่เข้าใจ ได้ทำการ แก้ปัญหาเหล่านั้น โดยการพูด ให้เข้าใจซึ่งกันและกัน					
๒๐	การแบ่งปันสิ่งของและของ ใช้ ให้สมาชิกภายใน ครอบครัวอย่างเป็นธรรม					

คำถามตอนนี้เป็นลักษณะปัญหาของครอบครัวบุตรธิดา

กรุณาใส่หมายเลขลงในช่องว่าง โดยเรียงตามลำดับของปัญหาที่เกิดขึ้น จากมากไปหาน้อยด้วย เลข ๑ - ๒ - ๓ - ๔ ตามลำดับ (หากข้อใดไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ต้องใส่เลขใดๆ)

ก. ลักษณะปัญหาครอบครัว

- (.....) ค่าใช้จ่ายมากมายได้ไม่เพียงพอ
- (.....) พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาให้ลูกเพราะต้องทำงานนอกบ้าน
- (.....) บุคคลในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาพูดคุยสนทนากัน
- (.....) การทะเลาะวิวาทระหว่างสามีภรรยา
- (.....) การทุบตีทำร้ายสมาชิกโดยบุคคลในครอบครัว
- (.....) คู่สมรสมีพฤติกรรมนอกใจกัน
- (.....) บุตรไม่เชื่อฟัง คำสั่งสอน
- (.....) บุตรหนีออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น
- (.....) บุคคลในครอบครัวติดอภายมุข เหล้า บุหรี่ การพนัน
- (.....) สามีภรรยาไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน

ข. ลักษณะของบุตรธิดา

คำถามตอนนี้ เพื่อต้องการทราบว่าบุตรธิดาของท่านมีลักษณะอย่างไร

กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริง (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)

ประพฤดีดี	ประพฤดีไม่ดี
☐ ให้ความเคารพ เชื่อฟัง	☐ ดื้อรั้น ไม่เชื่อฟัง
☐ เมื่อมีปัญหาจะปรึกษาพ่อแม่เป็นหลัก	☐ ไวใจเพื่อนมากที่สุด
☐ รู้จักประหยัด อดออม	☐ ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย
☐ พุดจาไพเราะ น่าฟัง	☐ เสียงดัง ก้าวร้าว
☐ ปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้มอบหมาย	☐ ไม่สนใจ เพราะไม่มีเวลาช่วยงาน
☐ เป็นเด็กง่าย เชื่อฟัง	☐ ไม่เชื่อฟัง
☐ แสดงความหวังดี ห่วงใยผู้ปกครอง	☐ ชอบใช้อารมณ์ ความรุนแรง
☐ ช่วยงานบ้านอยู่เสมอ	☐ เกียจคร้าน

ค. ลักษณะของสามิภรรยา

คำถามตอนนี้ เพื่อต้องการทราบว่าคู่สมรสของท่านมีลักษณะเป็นอย่างไร

กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริง (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ๑) การให้ความช่วยเหลือ เมื่อได้รับความเดือดร้อน
☐ ให้คำแนะนำที่ดี	☐ อารมณ์เสีย เกรี้ยวกราด
☐ ไม่มีเวลาที่จะรับฟัง	☐ ฟังแล้ว เฉยๆ
- ๒) การซื้อสินค้า เพื่อทดแทนของเก่าที่เสียไป
☐ ซื้อเงินผ่อนดีกว่า ทันสมัยดี	☐ ไม่ควรซื้อ เพราะเปลืองเงิน
☐ ซื้อเงินสดดีกว่า จะได้ไม่เสียดอกเบี้ย	☐ ตามใจ โดยไม่มีความคิดเห็น
- ๓) เมื่อญาติพี่น้อง มาเยี่ยม
☐ มีความรู้สึกหงุดหงิด อารมณ์เสีย	☐ ชอบดูถูก ดูหมิ่น
☐ ดีใจ ให้จัดข้าวปลาอาหารเลี้ยง	☐ ขอดตัวออกไปข้างนอก เพราะเกรงว่ามีเรื่องมาขอคำปรึกษา
- ๔) เมื่อต้องเดินทางไปธุระที่ต่างจังหวัด
☐ มีความซื่อสัตย์ ไว้ใจได้	☐ ขาดความจริงใจ นอกใจ
☐ เป็นห่วง คอยโทรถามตลอดเวลา	☐ เตือนให้ระวังภัยในการเดินทาง
- ๕) เมื่อคู่สมรสขาดการติดต่อเพราะไม่มีเวลา
☐ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน	☐ ทำตัวเหินห่าง ไม่สนใจ
☐ ติดตาม ถามหาด้วยความห่วงใย	☐ ไม่พอใจ เพราะเกิดความหวาดระแวง
- ๖) การเตือนในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง
☐ ว่าง่าย เชื่อฟัง ไม่ขัดขืน	☐ เป็นคนถือตัว ไม่เชื่อฟัง
☐ ปฏิเสธ ไม่ยอมรับ	☐ ขอโทษ และจะแก้ไข
- ๗) เมื่อปรึกษาเรื่องญาติได้รับความเดือนร้อน
☐ เอาใจใส่ อย่างมีความเห็นใจ	☐ ไม่ให้ความสำคัญ
☐ ปลอดภัยว่าทุกคนมีปัญหา เป็นเรื่องธรรมดา	☐ ช่วยได้แต่เท่าที่สามารถจะช่วยให้ได้ตามสมควร

๘) เมื่อมีปัญหาเรื่องการอบรมสั่งสอนบุตร

() ไม่ใส่ใจ ไม่ให้ความคิดเห็น

() แนะนำ เตือนสติ หาแนวทางช่วย

() แสดงความรำคาญ หงุดหงิด

() วางเฉย ปล่อยตามบุญตามกรรม

๙) เมื่อบุตรทำผิดต่อผู้อื่น

() เข้าข้าง โดยไม่สนใจความรู้สึกของผู้อื่น

() ช่วยอบรม สั่งสอน ชี้ทางที่ถูกให้

() ไม่รับฟัง เชื่อว่าบุตรของตนต้องถูกเสมอ

() พร้อมรับฟังให้คำแนะนำในการ

ปฏิบัติตน

๑๐) ความรู้สึกต่อคู่สมรส

() มีความรับผิดชอบต่อกันครบถ้วน

() มีความเห็นแก่ตัว

() เป็นคนที่เราภาคภูมิใจและตัดสินใจถูก
ที่เลือกเขาเป็นคู่ชีวิต

() เป็นคนที่เป็นที่รักของทุกคน

ตั้งแต่บุคคลในครอบครัว

ตลอดจนเพื่อนๆ

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

คำถามตอนนี้ เพื่อต้องการทราบถึงการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว

คำชี้แจง แบบสอบถามชุดนี้เป็น การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติใช้ในครอบครัว โปรดพิจารณาข้อความในแบบสอบถามต่อไปนี ว่าท่านได้ให้การอบรมสั่งสอนดูแลครอบครัวอย่างไร โปรดพิจารณาข้อความใน แล้วทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ระดับความคิดเห็น

ไม่เคยเลย	หมายถึง	ไม่เคยกระทำกิจกรรมกับสมาชิก	ต่อครอบครัว
นานๆ ครั้ง	หมายถึง	การกระทำไม่ได้กระทำบ่อย ประมาณ ๒๕%	ต่อครอบครัว
ไม่แน่ใจ	หมายถึง	การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ประมาณ ๕๐%	ต่อครอบครัว
บ่อยครั้ง	หมายถึง	การกระทำบ่อยครั้งที่มี ประมาณ ๗๕%	ต่อครอบครัว
ทุกครั้ง	หมายถึง	การกระทำทุกครั้งที่มี (๑๐๐%)	ต่อครอบครัว

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นที่แท้จริงของท่าน

ข้อ	ข้อความ	ไม่เคยเลย	นานๆครั้ง	ไม่แน่ใจ	บ่อยครั้ง	ทุกครั้ง
1	แนะนำเรื่องบาปบุญ คุณโทษทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นเรื่องที่ควรศึกษาให้ถูกต้อง					
2	สอนให้ควรยกมือไหว้ ในเวลาก่อนไปและกลับจากโรงเรียนเป็นการแสดงความเคารพบิดามารดา					
3	การไปทำบุญตักบาตร ในวันสำคัญทางพุทธศาสนาถือเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน					
4	การซื้อของควรพิจารณาถึงประโยชน์ด้วยจะทำให้เป็นคนที่ไม่ฟุ่มเฟือย					
5	สมาชิกทุกคนต้องช่วยกันทำความสะอาด เพื่อฝึกและควมมีระเบียบให้ตนเองด้วย					

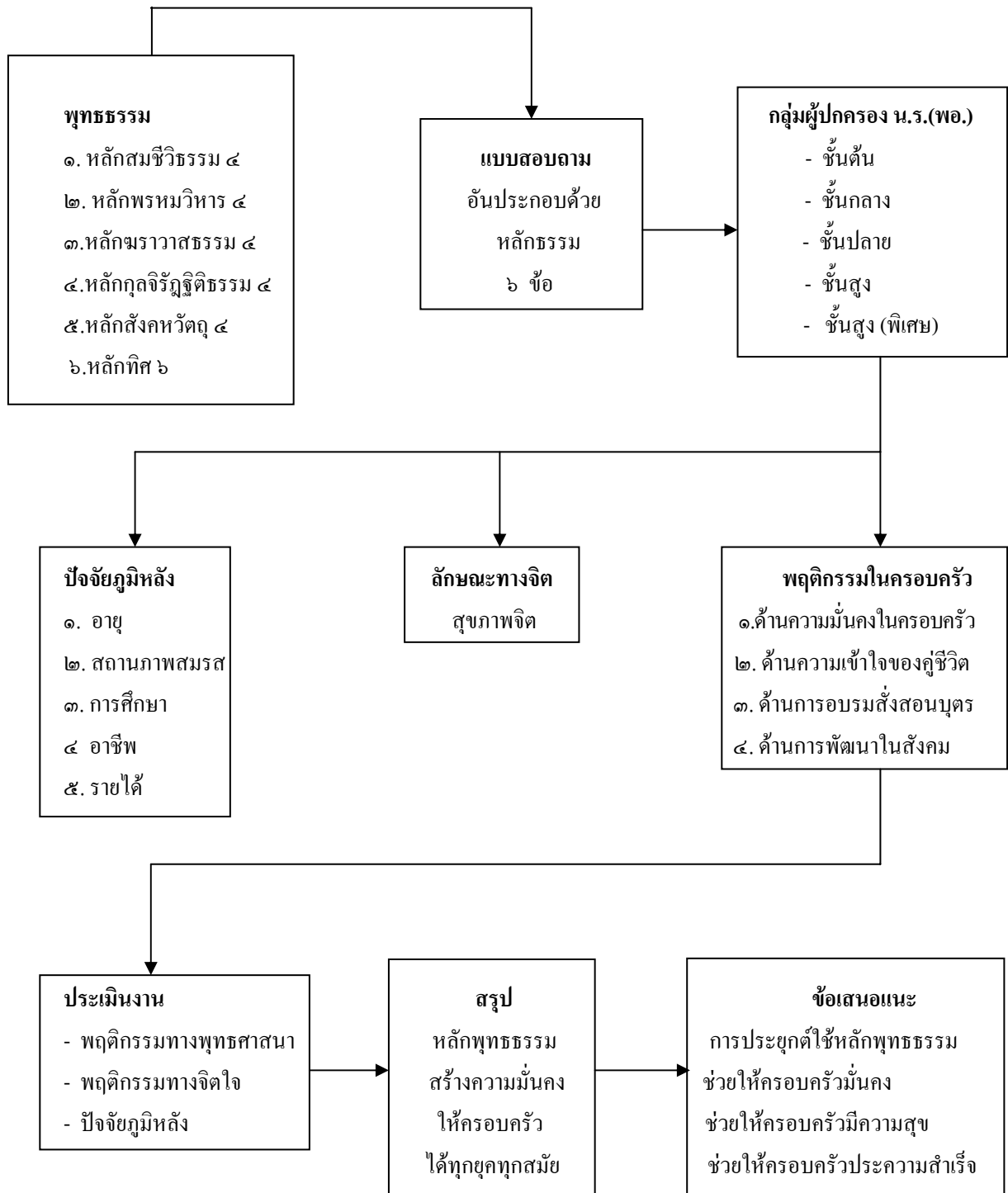
ข้อ	ข้อความ	ไม่เคยเลย	นานๆครั้ง	ไม่แน่ใจ	บ่อยครั้ง	ทุกครั้ง
6	การให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ที่ได้รับความลำบากด้วยความเต็มใจ					
7	ปัญหาของครอบครัว มีสาเหตุมาจากพ่อแม่ไม่เป็นตัวอย่างที่ดี					
8	การให้บุตรหลานได้ศึกษาหาความรู้ ด้านหลักธรรมเป็นสิ่งที่บิดามารดาควรกระทำ					
9	กิจกรรมภายในครอบครัว การนำพาสมาชิกไปเข้าร่วมปฏิบัติธรรม เมื่อมีโอกาส					
10	ปัจจุบันบิดามารดามักจะถือว่าสามารถอบรมคุณธรรมแก่บุตรได้ โดยไม่จำเป็นต้องไปทำบุญที่วัด					

หมายเหตุ ขอขอบพระคุณท่านที่กรุณาช่วยตอบแบบสอบถาม เพราะผู้วิจัยจะนำความรู้นี้มาประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัวในการช่วยแก้ไขปัญหาคือครอบครัวที่เกิดขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของสังคมไทยในปัจจุบัน

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

แนวทางประยุกต์หลักพุทธธรรมสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว:

กรณีศึกษาผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์

หลักพุทธธรรม

สมชีวิตรธรรม ๔

๑. สมศรัทธา ศาสนาเดียวกัน
๒. สมศีลา ศีลเสมอกัน
๓. สมจาคา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่
๔. สมปัญญา แก้ปัญหาสถานการณ์

พรหมวิหาร ๔

๑. เมตตา ความรัก
๒. กรุณา ความสงสาร
๓. มุทิตา ความพลอยยินดี
๔. อุเบกขา การวางเฉย

ฌาราวาสธรรม ๔

๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์
๒. ทมะ ความข่มใจ
๓. ขันติ ความอดทน
๔. จาคะ การแบ่งปัน

กุศลจริยวัชฎิยธรรม ๔

๑. นวัฐฐกเวสนา รู้จักหาทรัพย์
๒. ชินณปฏิสังขรณา รู้จักบูรณะ
๓. ปริमितปาน โภชนา รู้จักประมาณ
๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา รู้จักตั้งคนดี

สังคหวัตถุ ๔

๑. ทาน การให้
๒. ปิยวาจา พูดจาไพเราะ
๓. อัตถจริยา ความพลอยยินดี
๔. สมานตตา การวางเฉย

ทิส ๖

๑. เบื้องบน ครู, อาจารย์
๒. เบื้องล่าง คนรับใช้
๓. เบื้องหน้า บิดามารดา
๔. เบื้องหลัง สามิภรรยา
๕. เบื้องขวา ครู, อาจารย์
๖. เบื้องซ้าย มิตรสหาย

แบบสอบถาม

อันประกอบด้วย
หลักธรรม ๖ ข้อ

ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
ชั้นต้น, ชั้นกลาง, ชั้นปลาย, ชั้นสูง, ชั้นสูง(พิเศษ)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	นางมานิตา สุขสำราญ
วัน เดือน ปี เกิด	๕ กรกฎาคม ๒๕๐๗
สถานที่เกิด	ถนนอนามัย ตำบลเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	๔๑/๕๒๓ กรมยุทธศึกษาทหารบก ถนนเทอดดำริ แขวงถนนนครชัยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
ประวัติการศึกษา	จบการศึกษาปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป แขนงการเงินการบัญชี สถาบันราชภัฏสวนดุสิต พุทธศักราช ๒๕๔๑

